

SKVR LEERLIJNEN CULTUUREDUCATIE

KunstID | Ieder Kind een Instrument

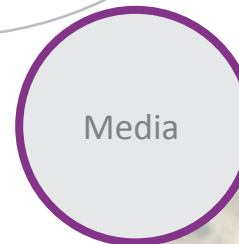
Schrijven

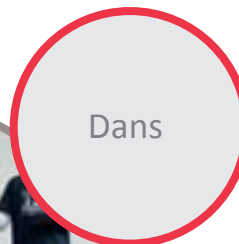
Theater

Muziek

Media

Dans

Beeldend

SKVR

SKVR LEERLIJNEN CULTUUREDUCATIE

Een handvat voor kwalitatieve cultuureducatie

SKVR is in 2006 gestart met cultuureducatie in het Rotterdamse primair onderwijs, in de verlengde leertijd. Onder de titel 'KunstID' verzorgen wij wekelijkse lessen in zes verschillende kunstdisciplines (dans, theater, muziek, beeldend, media en schrijven). In het programma 'Ieder Kind een instrument' (IKEI) worden wekelijks muzieklessen gegeven gericht op het leren bespelen van een muziekinstrument. Alle lessen worden gegeven door professionele docenten. De ervaringen die we hebben opgedaan door langdurig en procesmatig te werken met kinderen en te participeren in schoolteams, hebben ons de bagage gegeven om de Leerlijnen Cultuureducatie KunstID en IKEI te ontwikkelen. De leerlijnen zijn opgesteld door docenten en onderwijscoördinatoren van SKVR, en worden gebruikt door docenten en kunstenaars werkzaam binnen KunstID en IKEI. Vanwege de algemene uitgangspunten zijn de leerlijnen bruikbaar voor iedereen die op een serieuze manier wil werken aan de verankering van cultuureducatie binnen het primair onderwijs.

SKVR stimuleert talentontwikkeling bij kinderen in brede zin: educatie in de kunsten en door de kunsten is het motto bij onze activiteiten op scholen. Kinderen ontwikkelen zowel kunstzin-

nige vaardigheden als competenties waarmee ze vooruit komen in de samenleving. In de SKVR Leerlijnen Cultuureducatie wordt dit zichtbaar doordat alle kunstvakken zijn gebaseerd op drie culturele competenties: creërend vermogen, presenteren en sociale competenties. Deze drie competenties zijn in de zes leerlijnen voor alle disciplines vakspecifiek uitgewerkt.

Leeswijzer

In deze publicatie, 'SKVR Leerlijnen Cultuureducatie', staan de leerlijnen van zes disciplines beschreven: dans, theater, muziek, schrijven (onder de naam KunstID Taalatelier), beeldend en media. SKVR heeft bij muziek twee routes: Ieder Kind een Instrument (IKEI) en KunstID Muziek. In het hoofdstuk *Leerlijn Muziek* staan de accentverschillen en overeenkomsten van de twee routes beschreven.

In de hoofdstukken *Oefening baart kunst* en *Visie op kinderen, visie op leren* beschrijven we hoe en wat wij kinderen kunnen en willen leren met cultuureducatie. De culturele competenties – creërend vermogen, presenteren en sociale competenties – worden hier nader toegelicht.

Hoofdstuk *Eindtermen SKVR Leerlijnen Cultuureducatie* is een schematisch overzicht van de

eindtermen en de opbouw die algemeen gelden voor alle kunstvakken. Dit geeft inzicht in de opbouw van elke afzonderlijke leerlijn van groep 1 t/m 8.

Bij alle kunstvakken is de leerlijn op dezelfde manier opgebouwd. In het hoofdstuk *Visie* beschrijven we wat wij de kracht van de betreffende kunstdiscipline vinden, en hoe we deze binnen KunstID en IKEI vormgeven. Bij elke leeftijdsgroep geven we eerst een korte beschrijving van leeftijdskenmerken. Daarna volgt een schematische weergave van de doelen per culturele competentie.

Achtergrondinformatie over de organisatie SKVR en de plaats van de Leerlijnen Cultuureducatie is in het hoofdstuk *SKVR in Rotterdams onderwijs* beschreven en schematisch weergegeven.

Dynamisch document

SKVR kiest er voor de Leerlijnen Cultuureducatie geen statisch document te laten zijn. Nieuwe inzichten, vanuit zowel onderzoek (bijvoorbeeld *Cultuur in de Spiegel*) als ervaring, kunnen direct worden verwerkt. Het digitale karakter geeft veel docenten, scholen en kunstinstellingen de mogelijkheid om gebruik te maken van de leerlijnen. De voorwaarden hiervoor staan in het colofon vermeld.

INHOUDSOPGAVE

Introductie en leeswijzer	2	muziek groep 3-4	63
SKVR Leerlijnen Cultuureducatie	4	muziek groep 5-6	67
Oefening baart kunst	4	muziek groep 7-8	71
Visie op kinderen; visie op leren	7		
Eindtermen SKVR Leerlijnen Cultuureducatie: drie culturele competenties	9	Leerlijn Schrijven: Taalatelier	75
Eindtermen en subdoelen per leeftijdsgroep	10	visie op het vak taalatelier in het onderwijs	76
Creërend vermogen	11	taalatelier groep 1-2	79
Presenteren	12	taalatelier groep 3-4	83
Sociale competentie	13	taalatelier groep 5-6	87
		taalatelier groep 7-8	91
Leerlijn Theater	14	Leerlijn Beeldend	95
visie op het vak theater in het onderwijs	15	visie op het vak beeldend in het onderwijs	96
theater groep 1-2	19	beeldend groep 1-2	99
theater groep 3-4	23	beeldend groep 3-4	103
theater groep 5-6	27	beeldend groep 5-6	107
theater groep 7-8	31	beeldend groep 7-8	111
		Leerlijn Media	115
Leerlijn Dans	35	visie op het vak media in het onderwijs	116
visie op het vak dans in het onderwijs	36	media groep 6	121
dans groep 1-2	38	media groep 7-8	125
dans groep 3-4	42		
dans groep 5-6	46	SKVR in Rotterdams onderwijs	129
dans groep 7-8	50	Geraadpleegde bronnen	134
		Colofon	136
Leerlijn Muziek	54		
visie op het vak muziek in het onderwijs	55		
muziek groep 1-2	59		

SKVR LEERLIJNEN CULTUUREDUCATIE

OEFENING BAART KUNST

SKVR geeft, onder de noemers KunstID en Ieder Kind een Instrument (IKEI), kunstlessen op verschillende Rotterdamse basisscholen met 'verlengde leertijd'. Dit zijn scholen die hun onderwijstijd – voor álle leerlingen – uitbreiden met een aantal uren per week, waarvan een deel is bestemd voor cultuureducatie. Alle SKVR-disciplines doen mee: dans, muziek, media, schrijven, theater en beeldend.

Na zeven jaar ervaring op zo'n 45 scholen kunnen we het met trots zeggen: de KunstID- en IKEI-lessen zijn een succes. Dit is vooral te danken aan de inzet van onze SKVR-kunstvakdocenten. Zij weten wat Rotterdamse kinderen

raakt, en stimuleren hen op de juiste manier zich verder te ontwikkelen.

Waarom deze leerlijnen?

De SKVR Leerlijnen Cultuureducatie zijn in de eerste plaats ontwikkeld om inzichtelijk te maken hoe cultuureducatie bijdraagt aan de ontwikkeling van kinderen. De leerlijnen KunstID en IKEI bieden scholen handvatten voor het opnemen van cultuureducatie in hun curriculum en voor het bereiken van de kerndoelen van basisonderwijs. Duidelijk omschreven leerlijnen zijn voor SKVR bovendien een manier om de kwaliteit van de lessen te borgen en te versterken. Tot slot gebruikt SKVR deze Leerlijnen Cultuureducatie om de aansluiting met het

SKVR-vrijtijdsaanbod te bevorderen.

Wat leren kinderen, en hoe?

In de SKVR-publicatie 'Kunst is keihard werken' (2010) vertellen kunstdocenten, brede schoolcoördinatoren, schooldirecteuren én kinderen over hun ervaringen met kunstonderwijs in de verlengde leertijd. Als vervolg hierop willen wij met deze SKVR Leerlijnen Cultuureducatie inzichtelijk maken wat de kinderen leren en hoe ze dit leren.

Drie culturele competenties

Vanuit verschillende disciplines hebben docenten met elkaar onderzocht wat de succesfactoren van de KunstID- en IKEI-lessen zijn.

Grote gemene deler: de eigen inbreng van de kinderen. Zij leren dat ze iets kunnen maken wat over henzelf gaat, waarbij ze een ontwerpproces doorlopen waarin ze onderzoeken, experimenteren en vervolgens reflecteren op wat ze hebben gedaan en gemaakt.

De SKVR Leerlijnen Cultuureducatie zijn voor alle kunstvakken gebaseerd op drie culturele competenties: creërend vermogen, presenteren en sociale competenties. Deze zijn voor alle disciplines vakspecifiek uitgewerkt.

Competentie 1: creërend vermogen

Hoe geef je vorm aan een idee, hoe vertel je je eigen verhaal? In een ontwerpproces spreken kinderen hun fantasie en verbeeldingskracht aan, en ontwikkelen kennis en vaardigheden die hun de mogelijkheid bieden zelf iets te maken. Zij leren verschillende oplossingen bedenken en daar de beste uit te kiezen. Kinderen ervaren daarbij dat kunstzinnige producten – dus ook hun eigen werk – vaak bijgesteld moeten worden vóórdat ze gepresenteerd kunnen worden. In bijvoorbeeld een choreografie voor een dansvoorstelling, is een opstelling meerdere keren veranderd, en oefenen de dansers hun passen totdat ze precies goed zijn. Aan een schilderij gaan meerdere schetsen vooraf. De kinderen leren zo dat hun werk niet in één les af hoeft te zijn.

Competentie 2: presenteren

De presentatie van zelfgemaakte kunst is een belangrijke succesfactor van de KunstID- en IKEI-lessen. Kinderen leren wat er allemaal komt kijken bij meedoen aan een dans- of theatervoorstelling, een concert, een expositie, een filmvertoning of een verhaal voorlezen. Kinderen leren hoe ze hun werk ‘klein’ in de les kunnen presenteren, bijvoorbeeld door te laten zien wat ze hebben gemaakt en erover te vertellen. Later, wanneer zij genoeg durf hebben ontwikkeld om hun eigen kunstwerk, dans, verhaal of film te laten zien aan publiek, leren zij ‘groot’ presenteren, bijvoorbeeld tijdens een voorstelling in de aula van hun eigen school.

Competentie 3: sociale competenties

Een kunstzinnig product maken en presenteren vraagt om een aantal sociale competenties. Door de inhoud van de KunstID- en IKEI-lessen verwerven de kinderen deze competenties gelijktijdig met het creëren en presenteren. Ze gebruiken hun eigen ervaringen en gevoelens ter inspiratie, leren individueel en gezamenlijk keuzes te maken, werken samen, geven elkaar feedback en presenteren met trots het uiteindelijke product.

Afbeelding 1: Visie op leren in het kader van SKVR Leerlijnen Cultuureducatie.

VISIE OP KINDEREN, VISIE OP LEREN

Cultuureducatie levert een waardevolle bijdrage aan de ontwikkeling van kinderen. SKVR stimuleert talentontwikkeling bij kinderen in brede zin: educatie in de kunsten en door de kunsten is het motto bij onze activiteiten op scholen. Kinderen ontwikkelen zowel kunstzinnige vaardigheden als sociale competenties waarmee ze vooruit komen in de samenleving. Cultuureducatie is een krachtig medium om de ontwikkeling van kinderen op allerlei vlakken te stimuleren. Door kunst te beoefenen, er naar te kijken, er over te praten en het zelf te maken, én door samen te werken met andere kinderen. Zo ontdekken kinderen de wereld binnen en buiten

zichzelf en ontwikkelen nieuwe fysieke, cognitieve, emotionele en sociale capaciteiten.

Kind centraal

Wij vinden dat ieder kind uniek en bijzonder is. Kinderen zijn van nature nieuwsgierig om de wereld te ontdekken. Ieder van hen ontwikkelt zich in zijn eigen tempo en op zijn eigen manier. Wij willen kinderen uitdagen om nieuwe ervaringen op te doen, en daarbij aansluiten bij hun bestaande interesses.

Binnen de lessen KunstID en Ieder Kind een Instrument (IKEI) kunnen kinderen hun ideeënwereld koppelen aan kunstzinnige vaardigheden en expressiemogelijkheden. Hun beleving, plezier, betrokkenheid en welbevinden staan daarbij

voorop. SKVR-docenten onderzoeken met de leerlingen hun ideeën en gedachten, om die vervolgens samen kunstzinnig vorm te geven. Wij vinden werken aan creativiteit belangrijk; het brengt kinderen verder in hun ontwikkeling tot flexibele en genuanceerd denkende mensen.

In alle KunstID- en IKEI-lessen staat het kind centraal: de lessen zijn opgebouwd vanuit de belevingswereld, de leerstijl en het ontwikkelingsniveau van de kinderen. Een veilig leerklimaat en positieve stimulering bevorderen leren. In de lessen komen productieve, receptieve en reflectieve aspecten aan bod. De docenten variëren daarbij in hun werkvormen, zodat alle kinderen vanuit hun eigen leerstijl kunnen aanhaken.

Plezier in het beoefenen van de kunstvorm en successen behalen dragen bij aan het ontwikkelen van vaardigheden. Presenteren – bijvoorbeeld op een podium of met een tentoonstelling – maakt daarom deel uit van de SKVR Leerlijnen Cultuureducatie.

Verbeelding

Verbeelding begint bij reflectie op de wereld om je heen. Hoe ziet deze wereld er uit en hoe verhoud jij je tot de wereld? Kunst geeft kinderen mogelijkheden om te communiceren over wat ze ervaren, vinden en voelen – het kind leert

zijn eigen verhaal vertellen. In de KunstID- en IKEI-lessen leren zij kiezen voor een eigen verbeeldingsvorm. Dat kan via één van de volgende kunstdisciplines: beeldend, dans, media, muziek, schrijven (onder de noemer Taalatelier), en theater. In elk kunstvak leren ze vormgeven, materiaal beheersen, nieuwe mogelijkheden zoeken, keuzes maken en plannen.

Reflecteren

In de kunstlessen van SKVR is reflectie een belangrijk en vanzelfsprekend onderdeel van het proces.

Kunstzinnige activiteiten van SKVR dragen op deze manier bij aan de ontwikkeling van het zelfbewustzijn en het empathisch vermogen van kinderen. Kinderen delen en bespreken ervaringen, gevoelens en meningen. Zij leren reflecteren op hun eigen werk, maar ook op het werk van professionele kunstenaars.

Door tijdens het ontwerpproces tijd te besteden aan reflectie, stimuleren wij kinderen zichzelf op het creatieve vlak te verbeteren. Wij hopen kinderen het genoeg te laten smaken trots te zijn op iets waar zij moeite voor hebben gedaan.

EINDTERMEN SKVR LEERLIJNEN CULTUUREDUCATIE

DRIE CULTURELE COMPETENTIES

KunstID en Ieder Kind een Instrument(IKEI) beantwoorden aan het behalen van de kerndoelen 54, 55, 56 van het basisonderwijs.

Binnen KunstID en IKEI volgen de kinderen wettelijk kunstlessen. Bij de opbouw van de leerlijn wordt ervan uitgegaan dat deelname voor de gehele basisschoolperiode is. In de praktijk maakt een aantal scholen de keuze voor verschillende

disciplines: meerdere kunstvakken per week, of in verschillende leeftijdsgroepen verschillende disciplines. Doordat de cultuureducatieve eindtermen voor alle kunstdisciplines hetzelfde zijn, versterken de kunstvakken elkaar.

De eindtermen beschrijven welke kennis, vaardigheden en attitude de leerlingen hebben (verworven). Uitgangspunt daarbij is dat de kunstvakken in samenhang met de onderwijsvisie, het leerconcept en de onderwijsdoelen van de basisschool worden gegeven.

De volgende competenties staan centraal:

- **creërend vermogen**
- **presenteren**
- **sociale competentie**

De eindtermen zijn opgebouwd en beschreven met subdoelen per bouw: groep 1-2, groep 3-4, groep 5-6 en groep 7-8. Deze zijn beschreven op de pagina's: 11, 12 en 13. Per discipline zijn de subdoelen uitgewerkt in vakspecifieke doelen.

EINDTERMEN CULTURELE COMPETENTIES IN DE SKVR LEERLIJN CULTUUREDUCATIE

In de drie culturele competenties geldt: het kind staat centraal. We gaan er bij al deze competenties vanuit dat de docent kijkt hoe de eindtermen ingevuld worden, zodanig dat ze passen bij de ontwikkeling en behoeften van de groep en het kind.

CREEREND VERMOGEN, PRESENTEREN, SOCIALE COMPETENTIE

Dit zijn, per competentie, de eindtermen voor **groep 8** (basisonderwijs) – dus na acht jaar SKVR KunstID- of Ieder Kind een Instrument (IKEI)-onderwijs.

CREËREND VERMOGEN

1. De leerling is in staat om zijn gevoelens, ervaringen en ideeën vorm te geven met behulp van kunstzinnige middelen.
2. De leerling is in staat om zelfstandig te schakelen tussen de vier fases van het ontwerpproces (onderzoek, experiment, reflectie en feedback), wanneer het verbeteren van het product hier om vraagt.
3. De leerling beheerst de benodigde kennis, vaardigheden en attitude van het kunstvak om zelfstandig een kunstzinnig product te kunnen maken.

PRESENTEREN

1. De leerling is in staat om in zijn eigen groep in gesproken taal te reflecteren op eigen en ander-mans werk.
2. De leerling is in staat om zelfstandig (zonder begeleiding van een docent) in een voor hem onbekende ruimte, voor onbekend publiek, een kunstzinnige uiting/product te presenteren of uit te voeren.

SOCIALE COMPETENTIE

1. De leerling is in staat om individueel en samen te werken bij alle fasen van het ontwerpproces en de presentatie daarvan.
2. De leerling kan onderbouwde keuzes maken.
3. De leerling kan omgaan met de emoties van anderen en de uiting daarvan in een kunstzinnig product.

EINDTERMEN EN SUBDOELEN CREËREND VERMOGEN

GROEP 1 - 2	GROEP 3 - 4	GROEP 5 - 6	GROEP 7 - 8
1. De leerling kan eigen ervaringen en ideeën benoemen bij de door de docent aangereikte onderwerpen. 2. De leerling kan binnen door de docent gekaderde opdrachten, experimenteren en onderzoeken. 3. De leerling is onder begeleiding van de docent in staat tot het oefenen van basale kennis, vaardigheden en attitude van het kunstvak.	1. De leerling is in staat om met behulp van de door de docent gekozen middelen vorm te geven aan zijn gevoelens, ervaringen en ideeën 2.A. De leerling kan binnen een door de docent gekaderde opdracht, experimenteren en onderzoeken. 2.B. De leerling kan meerdere oplossingen bedenken bij het maken van een opdracht. 3. De leerling is onder begeleiding van de docent in staat tot het oefenen en ontwikkelen van de kennis, vaardigheden en attitude van het kunstvak.	1. De leerling kan uit een beperkt aanbod van kunstzinnige middelen kiezen om zijn gevoelens, ervaringen en ideeën vorm te geven. 2.A. De leerling is in staat om te werken met de 4 fases van het ontwerpproces. 2.B. De leerling is onder begeleiding van de docent in staat tot het verbeteren van producten met gebruik van de 4 elementen van het ontwerpproces. 3. De leerling is onder begeleiding van de docent in staat tot het oefenen en ontwikkelen van de kennis, vaardigheden en attitude van het kunstvak.	1. De leerling is in staat om zijn gevoelens, ervaringen en ideeën vorm te geven met behulp van kunstzinnige middelen. 2. De leerling is in staat om zelfstandig te schakelen tussen de 4 fases van het ontwerpproces (onderzoek, experiment, reflectie en feedback) wanneer het verbeteren van het product hier om vraagt. 3. De leerling beheerst de benodigde kennis, vaardigheden en attitude van het kunstvak om zelfstandig een kunstzinnig product te kunnen maken.

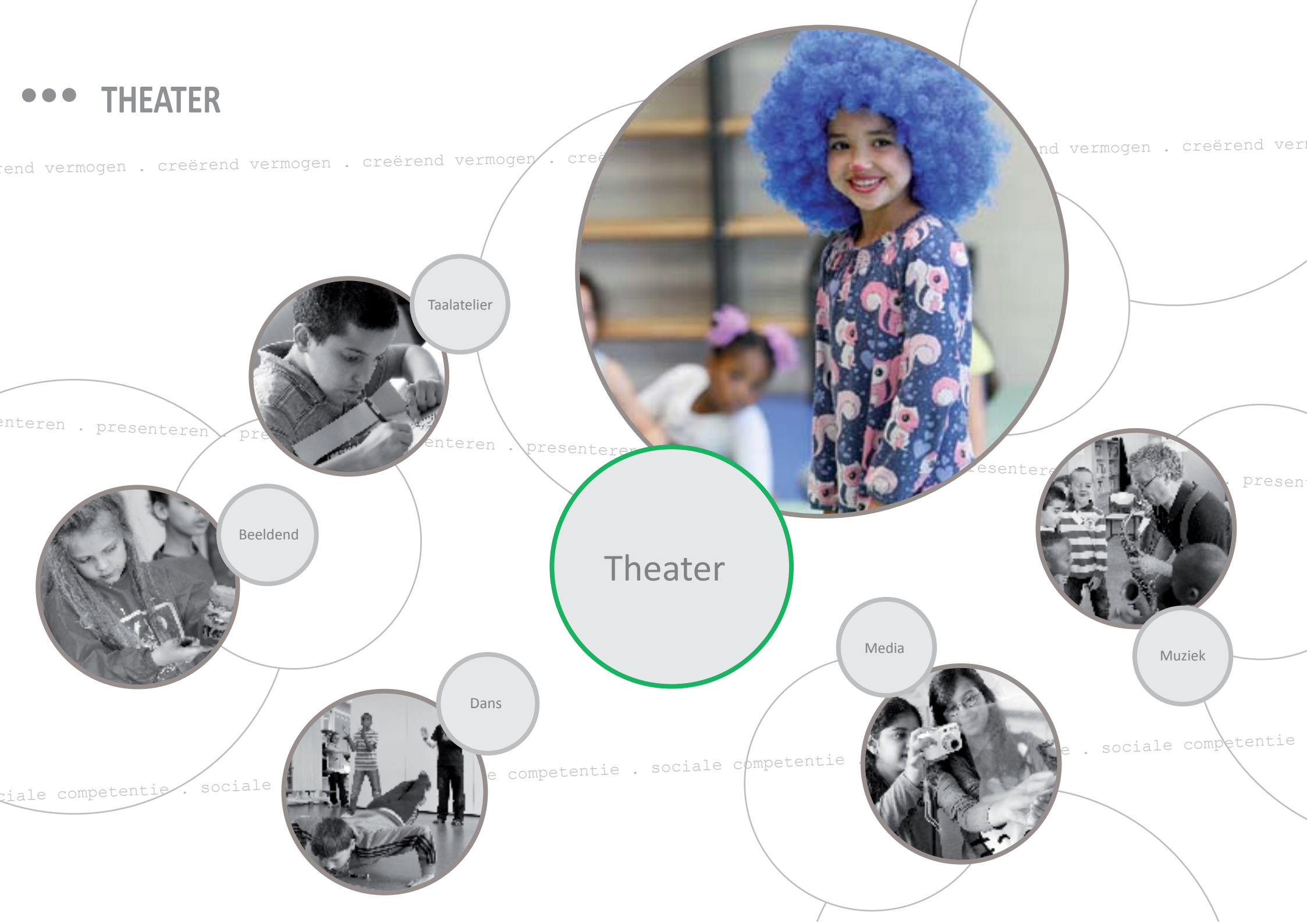
EINDTERMEN EN SUBDOELEN PRESENTEREN

GROEP 1 - 2	GROEP 3 - 4	GROEP 5 - 6	GROEP 7 - 8
1. De leerling kan, na een door de docent gekaderde kijk- of luisteropdracht, benoemen wat hij heeft gezien en/of gehoord. 2. De leerling kan onder begeleiding van de docent naar buiten treden met een kunstzinnige uiting/product, binnen de school en met (grotendeels) bekend publiek.	1. De leerling kan, onder begeleiding van de docent, in zijn groep reflecteren op eigen en ander-mans werk. 2. De leerling kan onder begeleiding van de docent naar buiten treden met een kunstzinnige uiting/product, in een voor hem bekende ruimte voor bekend publiek.	1. De leerling kan, onder begeleiding van de docent, in zijn eigen groep in gesproken taal reflecteren op eigen en andermans werk. 2. De leerling kan onder begeleiding van de docent naar buiten treden met een kunstzinnige uiting/product, in een voor hem bekende ruimte voor deels onbekend publiek.	1. De leerling is in staat om in zijn eigen groep in gesproken taal te reflecteren op eigen en ander-mans werk. 2. De leerling is in staat om zelfstandig (zonder begeleiding van een docent) in een voor hem onbekende ruimte, voor onbekend publiek, naar buiten te treden met een kunstzinnige uiting/product.

EINDTERMEN EN SUBDOELEN SOCIALE COMPETENTIE

GROEP 1 - 2	GROEP 3 - 4	GROEP 5 - 6	GROEP 7 - 8
1. De leerling kan rekening houden met de andere leerlingen, aangestuurd door de docent. 2. De leerling kan uit een beperkt aanbod keuzes maken. 3. De leerling kan gestuurd door de docent het uiten van emoties in de kunstvorm herkennen.	1. De leerling kan individueel en in twee- of drietallen een opdracht uitvoeren. 2. De leerling kan verschil in uitwerking van opdrachten signaleren. 3. De leerling kan gestuurd door de docent omgaan met de emoties van anderen en de uiting daarvan in een kunstzinnig product.	1. De leerling kan individueel en samen werken bij alle fases van het ontwerpproces. 2. De leerling kan keuzes maken. 3. De leerling is onder begeleiding van de docent in staat om te gaan met de emoties van anderen en de uiting daarvan in een kunstzinnig product.	1. De leerling is in staat om individueel en samen te werken bij alle fases van het ontwerpproces en de presentatie daarvan. 2. De leerling kan onderbouwde keuzes maken. 3. De leerling kan omgaan met de emoties van anderen en de uiting daarvan in een kunstzinnig product.

[illegible]

LEERLIJN THEATER

VISIE OP HET VAK THEATER IN HET ONDERWIJS

Theater met kinderen

Kinderen zijn spelende en nieuwsgierige wezens, continu bezig de wereld om zich heen te ontdekken. De SKVR-theaterlessen spelen in op die natuurlijke behoefte en bieden kinderen de mogelijkheid om zich in een veilige sfeer te ontwikkelen tot creatieve, zelfbewuste en sociale persoonlijkheden.

De belangrijkste afspraak bij theater is 'doen alsof'. Doen alsof je iemand anders bent (wie), op een andere plek (waar), waar allerlei gebeur-

tenissen plaatsvinden (wat). In de theaterlessen ontdekken kinderen hun (directe) leefwereld en experimenteren met rollen en gebeurtenissen binnen een theatrale werkelijkheid. Ze spelen behalve herkenbare situaties uit de dagelijkse realiteit ook onrealistische situaties uit bijvoorbeeld sprookjes of zelfverzonnen verhalen. In beide gevallen is het spel 'doen alsof', waardoor kinderen onderscheid leren maken tussen theatrale (verbeelding) en dagelijkse werkelijkheid. Tegelijkertijd krijgen ze door de verschillende spelsituaties inzicht en respect voor anderen en leren zij hun eigen en andermans leefwereld op speelse wijze kennen.

Bij theaterspel is je eigen lichaam je instrument.

Kinderen verkennen in de theaterlessen manieren om met hun lijf (fysiek, non-verbaal spel) en stemgebruik (verbaal, talig spel) een rol te spelen. Ze onderzoeken, maken keuzes, laten hun spel aan anderen zien en reflecteren op hun eigen spel en dat van een ander. Doordat ze in een theaterles de expressieve mogelijkheden van hun eigen lichaam en stem leren ontdekken, zullen zij zich ook beter weten te manifesteren in hun dagelijkse functioneren.

Kind centraal

Bij het ontwerpen van een theaterles gaan we uit van de leefwereld en interesses van de kinderen in de groep. Hoewel de eindtermen gedefi-

nieerd zijn, kan een docent dus wat betreft vorm en inhoud inspelen op de behoeften en ideeën van elke nieuwe groep. Op die manier prikkelen wij kinderen om kennis te maken met en zich te verdiepen in de kunstvorm theater.

In de theaterlessen geldt een actieve leerstrategie; de lessen zijn interactief en zetten kinderen letterlijk en figuurlijk in beweging. De opdrachten prikkelen de fantasie, en kinderen worden mede-eigenaar gemaakt van de inhoud en de vorm van de lessen, zonder dat zij hierbij aan hun lot worden overgelaten. Kinderen reageren doorgaans spontaan, maar hebben ook een duidelijke structuur nodig. Zo ontstaat spelplezier: dé voorwaarde om te werken aan didactische en pedagogische doelen.

Aansluiting bij de school

De thema's van de theaterlessen sluiten aan bij de leeftijds- en ontwikkelingsfase van kinderen, maar ook bij wat er op school leeft. Communicatie tussen de school (groepsleerkrachten) en de vakdocenten theater is dan ook van groot belang. Wanneer beide partijen op de hoogte zijn van elkaars lesinhoud, creëren we een zo rijk en veelzijdig mogelijke leeromgeving. Theaterlessen in de verlengde leertijd lenen zich uitstekend voor integratie met andere vakgebieden. Kinderen leren op een speelse manier begrippen door ze aan den lijve te ondervinden en ontdekken in spel. Zo bieden theaterlessen

verdieping aan begrippen en inhoud uit andere vakgebieden, wat bijdraagt aan het algemene kennisniveau van het kind.

Hoewel theater diverse vakinhoudelijke onderwerpen behandelt, gaat het per definitie altijd over taal. Verbale en non-verbale expressie zijn basisvaardigheden die kinderen in een theaterles ontwikkelen. Bovendien leren ze op creatieve wijze met taal omgaan door bijvoorbeeld improvisatiespel, of door literaire (toneel)teksten spelen. Het verschil met een taalles of andere vakles is dat bij theater het leerproces op een creatieve, speelse en actieve manier verloopt. Vooral voor kinderen die taalzwak zijn, kan theater een effectieve manier zijn om zich verbaal beter te leren uiten. Juist die kinderen hebben baat bij een structurele plek voor het vak theater binnen het primair onderwijs, waar taal vaak de maatstaf voor goed presteren is.

Culturele competenties

In de theaterlessen is aandacht voor diversiteit. We houden rekening met onderlinge verschillen (cognitief, sociaal-emotioneel, motorisch, gedrag). Zowel vakdidactische doelen (spelvaardigheden) als algemene pedagogische doelen (hoe gaan kinderen met elkaar om?) staan centraal en worden uitgewerkt aan de hand van drie culturele competenties: creërend vermogen, presenteren en sociale competentie.

Creëren

Kinderen ontwikkelen bij theaterlessen hun creërend vermogen. Hierbij staan theatrale verbeelding en vormgeving centraal. Verbeelding betekent bij theater dat kinderen zich kunnen inleven in een andere persoon, locatie of gebeurtenis. Hiervoor is fantasie nodig, maar het is ook de taak van de docent om de verbeelding van de kinderen te prikkelen. De vakdocent gaat na wat het referentiekader van de kinderen is: in welke leefwereld bevinden de kinderen zich? Wat is hun taalniveau, hoe groot hun algemene kennis? Op die manier werkt de docent vanuit de persoonlijke context van de kinderen en kan hij/zij eventueel ondersteunende middelen inzetten

om hun belevingswereld te vergroten.

Bij theatrale vormgeving onderzoeken kinderen hoe ze met hun lichaam en gezichtsexpressie en het gebruik van de ruimte een spelsituatie duidelijk kunnen maken. Houding, mimiek en stemgebruik spelen dus een grote rol. Kostuums, decor, rekwisieten helpen de vormgeving nog duidelijker te maken. Maar het is belangrijk om kinderen eerst te stimuleren om alleen met hun verbale en non-verbale expressie een bepaalde rol, locatie, gebeurtenis helder neer te zetten. Dat daagt kinderen veel meer uit om na te denken over hun expressiemogelijkheden en resulteert over het algemeen tot duidelijker spel dan wanneer zij te snel attributen inzetten.

Presenteren

Toneelspel bestaat bij de gratie van een publiek. "A speelt B terwijl C toekijkt".

Kinderen leren tijdens theaterlessen hoe ze duidelijk en expressief een rol, situatie of gebeurtenis kunnen laten zien aan een publiek. Dat publiek kan bestaan uit hun klasgenoten, maar ook uit kinderen uit andere klassen en/of ouders. Bij presenteren gaat het enerzijds over je eigen spel tonen aan een ander, maar ook over het (leren) kijken naar het spel van anderen. Kinderen leren hun mening verwoorden over het spel van anderen, maar ook om te gaan met feedback op hun eigen spel. Hierdoor verwerven ze inzicht in hun eigen spel en dat van anderen en krijgen ze

inzicht in het theatervak. Binnen de verlengde leertijd leren kinderen vooral kijken naar het spel van andere kinderen. Maar samen naar een theatervoorstelling behoort ook tot de mogelijkheden, waarbij kinderen kijken naar het spel van professionele acteurs.

Sociale competentie

Kinderen in het primair onderwijs staan in de bloei van hun algemene ontwikkeling. Hoewel het bij theater draait om het ontwikkelen van spelvaardigheden en inzicht in theatraaliteit, gaat dit direct samen met de ontwikkeling van samenwerken, inlevingsvermogen, wederzijds respect, creativiteit en zelfvertrouwen. Dus investeert de docent in de sociale situatie van de kinderen. Kinderen leren toneelspelen, maar ook sociale vaardigheden.

Sociaal-emotionele vaardigheden zijn enerzijds een voorwaarde voor toneelspel, anderzijds worden deze juist ontwikkeld door regelmatig beoefenen van toneelspel. Bijvoorbeeld:

- Zelfvertrouwen is nodig om een rol te spelen en je spel aan publiek te presenteren. Door theaterlessen te volgen, bouw je vanzelf een

groter zelfvertrouwen op en leer je steeds beter te presenteren.

- Samenwerken is nodig om samen een scène te kunnen spelen. Die samenwerking wordt versterkt door met toneelspel bezig te zijn.
- Jezelf verbaal en non-verbaal goed kunnen uiten is nodig voor je spel. Door veel toneel te spelen, ontwikkel je automatisch taalvaardigheid; spelenderwijs worden kinderen creatief in het toepassen van taal. De ervaringen die kinderen opdoen tijdens theaterlessen, zijn vaak terug te zien in spreekbeurten en andere talige opdrachten die zij buiten de theaterlessen uitvoeren.
- Je inleven in situaties en personen is nodig om deze goed te kunnen spelen. Door veel aan spel te doen, bouw je vanzelf empathie op voor de wereld om je heen. Door herkenbare situaties uit de dagelijkse werkelijkheid na te spelen en deze te beschouwen, krijgen kinderen inzicht in communicatieve vaardigheden en gedrag.

UITWERKING CULTURELE COMPETENTIES PER GROEP, THEATER

GROEP 1 - 2, THEATER

Kinderen van groep 1-2 zijn van nature spelende wezens. Ze handelen associatief en spelen dagelijks allerlei rollenspelen. Bij dramatisch spel maakt de docent gebruik van dit enthousiasme, maar houdt daarbij rekening met het feit dat kleuters geen duidelijk onderscheid kennen tussen spel/fantasie en werkelijkheid. In een theaterles maakt de docent daarom duidelijk wanneer ze 'doen alsof', zodat de kinderen niet met verhaal en ervaringen van een theaterles naar

huis gaan met het idee dat het 'echt waar' is. In groep 1-2 kan groot verschil zijn in kennis en vaardigheden tussen de kinderen onderling. Het spreekt voor zich dat kinderen die nog maar net op school zitten, ander gedrag vertonen dan kinderen die al meer aan de structuur van de school gewend zijn. Ook de taalvaardigheid en het taalbegrip kunnen sterk uiteenlopen. De docent houdt hier rekening mee.

Het spel van de kinderen uit groep 1-2 kenmerkt zich door spontaan, nabootsend gedrag.

De nadruk ligt meer op het fysiek dan het talig uitspelen van rollen en gebeurtenissen. Klassikaal spel werkt het beste, omdat kinderen van deze leeftijd nog niet goed kunnen samenwerken; ze zijn nog sterk op zichzelf en de leerkracht gericht. Ook zijn ze erg egocentrisch in hun spel. Ze zijn nog niet zo publieksgericht, omdat ze de codes hiervan nog niet doorzien.

CREËREND VERMOGEN IN GROEP 1 - 2, THEATER

1. De leerling kan eigen ervaringen en ideeën benoemen bij de door de docent aangereikte onderwerpen.

- De leerling kan betekenisvolle onderwerpen uit de directe leefwereld vormgeven in dramatisch spel.
- De leerling kan persoonlijke ervaringen uit het dagelijks leven vertalen in spelsituaties.
- De leerling kan dagelijkse handelingen en situaties vormgeven in spel.
- De leerling kan dieren en mensen naspelen die zij kennen uit hun dagelijkse leefwereld of uit verhalen, spookjes, prentenboeken, rijmpjes.

2. De leerling kan binnen de door de docent gekaderde opdrachten, experimenteren en onderzoeken.

- De leerling kan - in een klassikale setting - spelen, naast zijn klasgenoten.
- De leerling kan een voorbeeld van de leerkracht naspelen (rollen, handelingen, gebeurtenissen) en vragen over dit voorbeeldspel beantwoorden.
- De leerling kan de leerkracht spelenderwijs helpen met het oplossen van een (spel)probleem in een spelsituatie van 'teacher in role'.
- De leerling kan improviserend inspelen op spelimpulsen die de leerkracht aanreikt.
- De leerling kan verschillende emoties van gespeelde situaties en rollen benoemen.
- De leerling kan benoemen welke rollen en gebeurtenissen hij/zij het leukste vond om te spelen en waarom.
- De leerling kan spelkwaliteiten van zijn/haar medeleerlingen benoemen.
- De leerling kan samen met de leerkracht het verschil tussen spel en werkelijkheid aanduiden. Het besef staat hier centraal, niet de toepassing van dit verschil.

3. De leerling is onder begeleiding van de docent in staat tot het oefenen van basale kennis, vaardigheden en attitude van het kunstvak.

- De leerling kan onder begeleiding van de leerkracht vormgeven aan de spelelementen 'wie, wat, waar'.
- De leerling kan met nadruk op beweging eenvoudige spelsituaties, rollen en verhalen spelen.
- De leerling kan actief meespelen met de dramatische werkvormen (vertel) pantomime, spelen met materialen, teacher in role, tableau vivant en improvisatiespel.

PRESENTEREN IN GROEP 1 - 2, THEATER

1. De leerling kan, na een door de docent gekaderde kijk- of luisteropdracht, benoemen wat hij/ zij heeft gezien en/of gehoord.

2. De leerling kan onder begeleiding van de docent naar buiten treden met een kunstzinnige uiting/product, binnen de school en met (grotendeels) bekend publiek.

- De leerling kan gesloten reflectievragen van de docent beantwoorden.
 - De leerling kan verwoorden waar de presentatie van zichzelf of zijn/haar klasgenoten over ging.
 - De leerling kan verwoorden wat zijn/haar rol was in de presentatie.
-
- De leerling kan binnen de context van een theaterles individueel of met een (kleine) groep een rol of gebeurtenis spelen voor zijn klasgenoten.
 - De leerling kan onder begeleiding van de leerkracht klassikaal of in een kleinere groep een theaterpresentatie geven.

SOCIALE COMPETENTIE IN GROEP 1 - 2, THEATER

1. De leerling kan rekening houden met de andere leerlingen, aangestuurd door de docent.

- De leerlingen kunnen rekening houden met elkaar in spel, aangestuurd door de leerkracht.
- De leerling kan zelf een spelidee aandragen en meegaan met het spelidee van een ander (leerkracht of leerling).

2. De leerling kan uit een beperkt aanbod keuzes maken.

- De leerling kan een eigen keuze maken uit een door de leerkracht aangedragen spelaanbod.
- De leerling kan vorm geven aan de eigen fantasie, binnen het kader dat door de leerkracht wordt aangedragen.

3. De leerling kan gestuurd door de docent het uiten van emoties in de kunstvorm herkennen.

- De leerling kan verschillende emoties uiten in spel.
- De leerling kan benoemen welke emoties passen bij een bepaalde (spel)situatie.
- De leerling kan zijn eigen ideeënwereld vertalen in een spelsituatie.
- De leerling kan de ideeënwereld van zijn/haar klasgenoten benoemen en erin meespelen.

GROEP 3 - 4, THEATER

Kinderen van groep 3 en 4 zijn over het algemeen erg leergierig, terwijl ze nog steeds het ongeremd enthousiasme van de eerdere leeftijdsgroep hebben. Ze zijn zich bewust van het verschil tussen dramatisch en natuurlijk spel, maar kunnen nog steeds volledig opgaan in een spelsituatie. Nog steeds is het van groot belang om het verschil tussen spel en werkelijkheid duidelijk aan te geven.

In groep 3 en 4 wordt al zelfstandiger gewerkt in een theaterles. Doordat ze kunnen lezen en schrijven, kan de docent werken met spelkaarten en zelfstandige opdrachten – waarbij hij/zij wel sterk rekening houdt met niveauverschillen in bijvoorbeeld begrijpend lezen.

Kinderen uit groep 3 en 4 spelen nog graag situaties uit hun dagelijkse werkelijkheid. Maar hun wereld wordt groter: situaties zoals beroepen, sporten, nieuwsberichten of avontuurlijke verhalen uit andere (fantasie)landen zijn spannend om te spelen.

De nadruk ligt nog steeds op het fysiek spelen ('uitbeelden'), maar de docent maakt als het kan een opstap naar meer talige opdrachten. Klassikaal spel werkt nog steeds goed, maar deze leeftijdsgroep vindt het ook leuk om samen te werken met klasgenoten in een kleinere groep. Kinderen van groep 3 en 4 vinden het over het algemeen erg leuk om te laten zien wat ze kunnen/kennen. Een theaterpresentatie kan deze kinderen een enorm trots gevoel geven over zichzelf en de hele klas.

CREËREND VERMOGEN IN GROEP 3 - 4, THEATER

1. De leerling is in staat om, met behulp van de door de docent gekozen middelen, vorm te geven aan zijn gevoelens, ervaringen en ideeën.

- De leerling kan fysiek en verbaal vormgeven aan dramatisch spel.
- De leerling kan uiterlijke kenmerken van een rol/situatie bedenken en laten zien (uitbeelden).
- De leerling kan situaties uit zijn directe leefwereld of uit de media vormgeven in dramatisch spel: beroepen, sporten, dagelijkse handelingen, verhalen uit boeken of andere media.
- De leerling kan opgedane kennis uit andere vakgebieden gebruiken in een theaterles.

2.A. De leerling kan binnen de door de docent gekaderde opdrachten, experimenteren en onderzoeken.

- De leerling kan zelfstandig en/of in een kleine groep een verhaal, rol of situatie bedenken.

2.B. De leerling kan meerdere oplossingen bedenken bij het maken van een opdracht.

- De leerling kan een voorbeeld van de docent zelfstandig uitwerken in een eigen scène/spelsituatie.

3. De leerling is onder begeleiding van de docent in staat tot het oefenen en ontwikkelen van de kennis, vaardigheden en attitude van het kunstvak.

- De leerling kan bewust de spelelementen wie, wat en waar hanteren.
- De leerling kan een scène voorbereiden en spelen met een duidelijke opbouw: begin, midden, einde.
- De leerling kan een rol spelen met bewuste aandacht voor houding, gebaar, stem en taal.
- De leerling kan met hulp van de docent bewust gebruikmaken van de speelruimte (mise-en-scène) en is in staat onderscheid te maken tussen speel- en publieksruimte.
- De leerling kan spelopdrachten uitvoeren aan de hand van de spelwerkvormen (vertel) pantomime, spelen met materialen en decor, teacher in role, tableau vivant, afspreekspel, spiegelspel en dialoogspel.

PRESENTEREN IN GROEP 3 - 4, THEATER

1. De leerling kan onder begeleiding van de docent in zijn groep reflecteren op eigen en ander-mans werk.

- De leerling kan open en gesloten reflectievragen van de docent onderbouwd beantwoorden.
- De leerling kan op basis van gerichte reflectievragen van de docent reflecteren op zijn/haar eigen spel en dat van anderen en kan een scène desgevraagd hierop aanpassen.

2. De leerling kan onder begeleiding van de docent naar buiten treden met een kunstzinnige uiting/product in een voor hem bekende ruimte en met bekend publiek.

- De leerling kan binnen de context van een theaterles individueel of met een klein groepje een scène presenteren.
- De leerling kan met (een groepje van) de klas een theaterpresentatie geven voor de eigen klas en/of een andere voor hem/haar bekende publieksgroep (andere klas, ouders, leerkrachten).
- De leerling kan een rol en gebeurtenis duidelijk overbrengen aan het publiek, waarbij hij/zij bewust gebruik maakt van stem en lichaamstaal.

SOCIALE COMPETENTIE IN GROEP 3 - 4, THEATER

1. De leerling kan individueel en in 2 -3 tallen een opdracht uitvoeren.

- De leerling kan, in het samenspel, zowel zelf een spelidee aandragen als dat van een ander accepteren.
- De leerling kan in groepsverband werken aan een scène/spelopdracht.

2. De leerling kan verschil in uitwerking van opdrachten signaleren.

- De leerling kan spelmatig vorm geven aan zijn/haar eigen fantasie binnen zowel individuele, klassikale en/of groepsopdrachten.

3. De leerling kan, gestuurd door de docent, omgaan met de emoties van anderen en de uiting daarvan in een kunstzinnig product.

- De leerling kan aan de hand van vragen van de docent verwoorden wat er goed ging en beter kan in de voorbereiding van een scène met andere klasgenoten.
- De leerling kan, gestuurd door de docent, benoemen wat zijn rol is in de samenwerking met anderen.
- De leerling kan, gestuurd door de docent, feedback geven op zijn klasgenoten over de onderlinge samenwerking.

GROEP 5 - 6, THEATER

Kinderen van groep 5 en 6 zijn zich sterk bewust van het 'doen alsof' dat het vak theater kenmerkt. Daarnaast zijn zij zich bewust van het feit dat bij theaterlessen ook presenteren hoort. Dit kan ertoe leiden dat de spontane spelimpuls soms naar de achtergrond verdwijnt. Deze kinderen moeten extra uitgedaagd worden, en serieus genomen in hun eigen inbreng en spelideeën. In groep 5 en 6 vinden kinderen het uitdagend om zelfstandig te werken. De docent kan hen makkelijk prikkelen hun eigen mening te vormen over spelinhoud en -vorm, maar moet hen

daarbij wel helpen, bijvoorbeeld met duidelijke opdrachten of spelkaarten. Vanaf groep 5 is het taalbegrip en begrijpend lezen van zo'n niveau, dat leerlingen kunnen beginnen met het spelen van een vaste (toneel)tekst.

Hoewel het fysieke spel niet vergeten wordt, kan deze leeftijdsgroep werken met talige spelopdrachten, en bij presentaties met vaste teksten. Kinderen kunnen teksten leren, maar vinden het ook uitdagend om zelf teksten te schrijven.

Kinderen van deze leeftijdsgroep zijn geïnteresseerd in betekenisvolle onderwerpen, die verder reiken dan hun directe leefwereld. Media

als tv, computer, internet en het journaal zijn onderwerpen waar de docent in een theaterles op inspeelt. Ook kinderliteratuur, poëzie en onderwerpen uit andere leergebieden geven een theaterles de nodige diepgang, en stimuleren kinderen om hun persoonlijke interesses te vertalen in spel.

Kinderen van groep 5 en 6 zijn zich bewust van hun eigen handelen en presentie tijdens een presentatie voor publiek. Ondanks dit bewustzijn kennen ze nog niet veel remmingen om hun spel te presenteren, zowel binnen klassikaal verband als voor een (onbekender) publiek.

CREËREND VERMOGEN IN GROEP 5 - 6, THEATER

1. De leerling kan uit een beperkt aanbod van kunstzinnige mid-delen kiezen om zijn gevoelens, ervaringen en ideeën vorm te geven.	• De leerling kan onderwerpen uit de persoonlijke leefwereld, media, jeugdliteratuur of andere leerge-bieden vormgeven in dramatisch spel. • De leerling kan zijn eigen interesses laten zien in dramatisch spel.
2.A. De leerling is in staat om te werken met de vier fases van het ontwerpproces. 2.B. De leerling is, onder begelei-ding van de docent, in staat tot het verbeteren van producten met gebruik van de vier elemen-ten van het ontwerpproces.	• De leerling kan zelfstandig aan de slag met gevarieerde opdrachten (spelinhoud en -vorm). • De leerling kan zelfstandig of samen met klasgenoten een rol of spelsituatie bedenken en presenteren. • De leerling kan met aandacht kijken en luisteren naar het spel van klasgenoten. • De leerling kan opbouwende feedback geven aan zijn klasgenoten. • De leerling kan zijn/haar eigen spelkwaliteiten benoemen en aandachtspunten formuleren. • De leerling kan op basis van gegeven feedback zijn spel aanpassen.
3. De leerling is onder begeleiding van de docent in staat tot het oefenen en ontwikkelen van de kennis, vaardigheden en attitude van het kunstvak.	• De leerling kan de spelelementen wie, wat, waar, wanneer bewust hanteren in het spel. • De leerling kan in het spel laten zien dat hij 'verbeeldt' in plaats van 'uitbeeldt'. • De leerling kan een scène spelen met een duidelijke opbouw (begin, midden en einde) en spannings-verloop. • De leerling kan zelfstandig een rol bedenken en spelen, waarbij bewuste aandacht is voor stem, mimiek, gebaar, houding en beweging. • De leerling kan een korte vaste tekst spelen. • De leerling kan zelf een korte dialoog schrijven, op basis van een door de docent bepaald uitgangspunt. • De leerling kan spelmatig vormgeven aan de werkvormen tableau vivant, afspreekspel, dialogospel, toneelspel, tekstspel en improvisatiespel/inspringspel.

PRESENTEREN IN GROEP 5 - 6, THEATER

1. De leerling kan onder begeleiding van de docent in zijn groep reflecteren op eigen en ander-mans werk.

- De leerling kan duidelijk verwoorden wat hij van zijn eigen spel vond en dat van een ander, gestuurd door de docent.

2. De leerling kan onder begeleiding van de docent naar buiten treden met een kunstzinnige uiting/product in een voor hem bekende ruimte en met bekend publiek.

- De leerling kan in klassikaal verband publieksgericht spelen.
- De leerling kan bewust gebruik maken van de theatrale ruimte, decor en attributen in dramatisch spel.
- De leerling kan in klassikaal verband of in een kleinere groep een presentatie geven aan een onbekend publiek.
- De leerling kan zelfstandig een oplossing verzinnen als een presentatie anders loopt dan voorbereid (improvisatievermogen).

SOCIALE COMPETENTIE IN GROEP 5 - 6, THEATER

1. De leerlingen kunnen individueel en samen werken bij alle fases van het ontwerpproces.

- De leerling kan zonder hulp van de docent samenwerken met klasgenoten in de voorbereiding van een scène.
- De leerling kan improviserend spelen door op zijn medespelers te reageren.
- De leerling kan zelf een spelimpuls aandragen en meegaan met het spel van een ander.

2. De leerling kan keuzes maken.

- De leerling kan een eigen mening weergeven over het spel.
- De leerling kan zijn eigen ideeënwereld vormgeven in dramatisch spel.
- De leerling kan zijn eigen ideeën voor een scène communiceren met zijn klasgenoten.
- De leerling kan in overleg met klasgenoten keuzes maken voor een scène.

3. De leerling is, onder begeleiding van de docent, in staat om te gaan met de emoties van anderen en de uiting daarvan in een kunstzinnig product.

- De leerling kan zijn emoties uiten in spel.
- De leerling kan zijn eigen ideeën kenbaar maken aan klasgenoten en waardeert de ideeën van een ander.
- De leerling kan met aandacht kijken en luisteren naar het spel van zijn klasgenoten.
- De leerling kan feedback geven op het spel van klasgenoten, aan de hand van gestuurde vragen van de docent.
- De leerling kan feedback van klasgenoten en/of de docent verwerken.

GROEP 7 - 8, THEATER

Kinderen van groep 7 en 8 zijn zich sterk bewust van het 'doen alsof'. Ook weten ze dat jezelf presenteren een belangrijk onderdeel van theater is. Kinderen van deze leeftijdsgroep zitten volop in de sociaal-emotionele ontwikkeling van de (pre-) puberteit. De onderlinge verschillen wat betreft cognitieve en sociaal-emotionele ontwikkeling kunnen groot zijn. De grote gemene deler is dat kinderen van deze leeftijd bewust bezig zijn met hun status binnen de groep en hoe ze deze vorm moeten/kunnen geven. Vriendschap in de klas is belangrijk voor de sociale status binnen de groep. In de theaterlessen houdt de docent hier rekening mee.

In groep 7 en 8 is eigen inbreng van groot belang voor de motivatie. De leerlingen willen graag serieus genomen worden, maar hebben nog wel hulp nodig bij het formuleren van hun persoonlijke meningen en scènes. Aan de ene kant zijn kinderen van deze leeftijdsgroep in staat zelfstandig te werken, aan de andere kant hebben zij veel sturing nodig door de onzekerheid die bij deze (pre-) puberale fase hoort. Ze willen graag hun eigen mening aan de docent en de groep kenbaar maken, maar voelen zich hierin tegelijkertijd zoekende en onzeker. De manier waarop de docent leiding en sturing geeft aan het spel, is sterk van invloed op de motivatie van het actief meespelen. Door enerzijds de zoektocht naar hun eigen identiteit (en die van de groep waarbij ze willen

horen) en anderzijds het sterke bewustzijn van de presentie in de klas, zien we een sterke hang naar veiligheid binnen het spelen. Doordat kinderen in deze fase zich fysiek en mentaal ontwikkelen tot jongvolwassenen, worden ze onzeker over hun eigen lijf en ideeën. Opdrachten waarin hun eigen ideeënwereld vorm krijgt, vinden zij uitdagend en prikkelend. Dit kan met vaste tekst, maar in deze leeftijd werkt het ook goed om vanuit improvisatie en voorbereide opdrachten vanuit een thema of idee te werken.

Leerlingen uit groep 7 en 8 zijn geïnteresseerd in onderwerpen waaraan zij zichzelf willen/kunnen spiegelen, die ze kennen van tv en internet. Vooral het leven van pop- en filmsterren, subculturen en mode spreken tot hun verbeelding. Dat wil niet zeggen dat in een theaterles niet ingespeeld kan worden op opgedane brede kennis van eerdere jaren, maatschappelijke onderwerpen of thema's uit andere leergebieden zoals wereldoriëntatie, taal/literatuur en kunst. Ondanks hun angsten over hun eigen presentie, hebben deze kinderen behoefte aan een podium voor hun persoonlijke ideeën. Dit kan vorm krijgen door te presenteren aan een bekend of onbekend publiek. Hun zelfvertrouwen gaat vooruit als zij zich met de hele klas presenteren aan een bekend of onbekend publiek. Door de groepsgewijze aanpak voelen zij zich veilig; daarbinnen kan de docent uiteraard ruimte maken voor individuele presentaties.

CREËREND VERMOGEN IN GROEP 7 - 8, THEATER

1. De leerling is in staat om zijn gevoelens, ervaringen en ideeën vorm te geven met behulp van kunstzinnige middelen.

- De leerling kan zijn persoonlijke ideeënwereld in dramatisch spel weergeven.
- De leerling kan zijn individuele interesses afstemmen op die van de groep en deze samenvoegen in een presentatie (scène of voorstelling).

2. De leerling is in staat om zelfstandig te schakelen tussen de vier fases van het ontwerpproces (onderzoek, experiment, reflectie en feedback) wanneer het verbeteren van het product hier om vraagt.

- De leerling kan zelfstandig een scène voorbereiden, aan de hand van opdrachten die door de docent en/of de groep worden aangedragen.
- De leerling kan een scène aanpassen op gegeven feedback.
- De leerling kan onder begeleiding van de leerkracht samen met klasgenoten een theatrale eindpresentatie/voorstelling voorbereiden en presenteren.
- De leerling kan zijn eigen spelkwaliteit en die van anderen verwoorden.
- De leerling kan opbouwende feedback geven aan anderen en zichzelf.

3. De leerling beheerst de benodigde kennis, vaardigheden en attitude van het kunstvak om zelfstandig een kunstzinnig product te kunnen maken.

- De leerling kan de spelelementen wie, wat, waar, wanneer en waarom bewust hanteren in spel.
- De leerling kan een rol met duidelijke opbouw spelen, met duidelijke inzet van verbaal en fysiek spel: stem, mimiek, emotie, houding en beweging.
- De leerling kan een duidelijke opbouw van een scène toepassen op voorbereid en improviserend spel.
- De leerling kan benoemen dat een toneelstuk in scènes is opgebouwd.
- De leerling kan het verschil tussen een Aristotelische structuur en een montagestructuur verwoorden.
- De leerling kent bestaande theatervormen (speelstijlen, theatergeschiedenis).
- De leerling kan theatrale vormgeving van een scène/toneelstuk bewust toepassen, zoals decor en kostuums.
- De leerling kan zelfstandig een scène voorbereiden, aan de hand van de dramatische werkvormen tableau vivant, afspreekspel, dialoogspel, toneelspel, improvisatiespel/inspringspel en voordrachtspel.
- De leerling kan vanuit een vaste tekst een scène spelen.
- De leerling kan zelf een dialoog schrijven.

PRESENTEREN IN GROEP 7 - 8, THEATER

1. De leerling is in staat om in zijn eigen groep in gesproken taal te reflecteren op eigen en ander-mans werk.

- De leerling kan een gespeelde presentatie analyseren op basis van de vijf w's (wie, wat, waar, waarom, wanneer) en theatrale vormgeving.
- De leerling kan zijn persoonlijke mening geven over de kwaliteit van een scène/toneelstuk.
- De leerling kan opbouwende feedback geven op de spelkwaliteit van zijn/haar klasgenoten en van zichzelf.
- De leerling kan zijn/haar eigen spelkwaliteiten en ontwikkelpunten en die van een ander benoemen.

2. De leerling is in staat om zelfstandig (zonder begeleiding van een docent) in een voor hem onbekende ruimte, voor onbekend publiek, naar buiten te treden met een kunstzinnige uiting/product.

- De leerling kan een voorstelling spelen voor publiek op basis van een zelfgemaakt of bestaand verhaal.
- De leerling kent de fases in een theatraal proces: bedenken, vormgeven, repeteren, presenteren voor publiek.
- De leerling kan zijn sterke en zwakke eigenschappen benoemen in het creatieve proces van een voorstelling maken
- De leerling kan binnen lesverband en/of voor een groter publiek met een duidelijker expressie (verbaal en non-verbaal) spelen voor publiek.

SOCIALE COMPETENTIE IN GROEP 7 - 8, THEATER

1. De leerling is in staat om individueel en samen te werken bij alle fasen van het ontwerpproces en de presentatie daarvan.

- De leerling kan in het samenspel met anderen zowel spelideeën aanbieden als accepteren.
- De leerling kan met meerdere spelers in een scène samenspelen.
- De leerling kan samen met anderen zelfstandig een scène voorbereiden en presenteren.

2. De leerling kan onderbouwde keuzes maken.

- De leerling kan zijn eigen mening inzetten in spelvoorbereiding en uitvoering, zowel individueel als in groepsverband.

3. De leerling kan omgaan met de emoties van anderen en de uiting daarvan in een kunstzinnig product.

- De leerling kan zijn emoties uiten in spel en inspelen op de emoties van een ander.
- De leerling kan zich inleven in een ander en houdt hierbij rekening met andermans gevoelens.
- De leerling kan zijn eigen ideeën kenbaar maken aan klasgenoten en waardeert de ideeën van een ander.
- De leerling kan met aandacht kijken en luisteren naar het spel van zijn klasgenoten.
- De leerling kan opbouwende feedback geven op het spel van anderen, en feedback over zijn eigen spel ontvangen.
- De leerling kan de gegeven feedback toepassen in zijn spel.

... DANS

end vermogen . creërend vermogen . creërend vermogen .

creërend vermogen . creërend vermogen . creërend vermogen .

nter . n . presenter

esenteren . presenter . presenter

iale competentie . sociale

iale competentie . sociale competentie

Taalatelier

Theater

Beeldend

Muziek

Media

Dans

LEERLIJN DANS

VISIE OP HET VAK DANS IN HET ONDERWIJS

Wat doet dans met en voor basisschoolleerlingen op scholen met verlengde leertijd?

Dans sluit aan bij de natuurlijke bewegingsdrang van kinderen, bij hun verbeeldingskracht en bij hun behoefte aan experimenteren, ordenen en leren beheersen. Dansen is zowel een leerproces als een creatief proces. Alle kinderen kunnen meedoen, ongeacht aanleg, leeftijd of ontwikkelingsfase.

Kind centraal

Het dansaanbod van SKVR voor het primair onderwijs houdt rekening met de natuurlijke nieuwsgierigheid en ontplooiingsdrang van kinderen en hun behoefte aan communicatie. Dans verbindt, én is een middel om te communiceren. We zien het kind als individu. Zo benadert de

dansdocent de leerling dan ook. Maar ieder individu is onderdeel van een groep. We: we werken met groepsopdrachten waarbij ieder kind op eigen niveau en naar eigen beleving kan werken. Improvisatie en compositie zijn de sleutelwoorden. Kinderen ervaren hoe het is om samen te dansen, maar leren ook samen te werken. Omdat bij dansen een zekere discipline hoort, leren we kinderen eerst welke werkhouding bij dansles hoort, en waarom die houding nodig is. Een dansles bestaat van nature al uit structuur (opwarming, kernopdracht, afsluiting) en regels (ruimtegebruik, sociale aspecten). Met opwarming bedoelen we behalve fysieke ook mentale opwarming: de voorbereiding op de dansles; de overgang van de klas naar de dansles.

Aansluiting bij doelstellingen school

De thema's van onze danslessen sluiten aan bij de betreffende leeftijdsfases (thema's als feest-

dagen en seizoenen), maar ook bij dat wat leeft op school (bijvoorbeeld een themaweek 'circus'). In de danslessen is aandacht voor verschillen tussen kinderen: cognitief, sociaal emotioneel, motorisch en in gedrag. Zowel vakdidactische doelen (welke dansvaardigheden moeten de kinderen aan het eind van het dansjaar beheersen?) als pedagogische doelen (hoe gaan de kinderen aan het eind van het dansjaar met elkaar om?) staan centraal en worden uitgewerkt aan de hand van drie culturele competenties: creërend vermogen, presenteren en sociale competentie.

Samenhang met andere leergebieden

Wij zien dans als iets dat een doorgaande ontwikkeling van leerlingen stimuleert, in samenhang met andere leergebieden. Wat willen we bereiken met deze doorlopende leerlijn dans in het primair onderwijs? Enerzijds streven wij naar

verdieping van danslesstof, verbreding van het dansvocabulaire en verbetering van motoriek, muzikaliteit, sociale vaardigheden en cognitieve vermogens. Anderzijds streven we naar integratie met de andere leergebieden.

Een voorbeeld: taalvaardigheid is een pre bij dansles, maar geen must. Doordat hun bewegingen centraal staan en uitgangspunt van de les zijn, kunnen ook de minder talige kinderen met veel plezier meedoen. De danslessen ondersteunen de ontwikkeling van taalvaardigheid wel. Omgekeerd geldt ook: wat in de klas is behandeld (bijvoorbeeld bij het thema herfst: boom, wortels, bladeren) ‘gebruiken’ we in de dansles: “voel je voeten in de grond als de wortels van de bomen”.

Een dansles zit vol met vormen, structuren en ruimtelijke oriëntatie; danslessen ondersteunen de ontwikkeling in rekenen en wiskunde – we werken met ruimtegebruik, vloerpatronen, vormen, hoogtelagen, tellen, maatsoorten en ritmes.

Creërend vermogen

In de dansles staat, behalve het kind zelf, vooral ‘doen’ centraal. Dat spreekt kinderen aan; we doen een beroep op hun ‘ontdekkend’ leervermogen. De dans, het vertrekpunt, sluit nauw aan bij hun beleavingswereld, mogelijkheden en behoeften. Door dans(expressie) leren kinderen de expressieve dansmogelijkheden van hun lichaam kennen en ervaren zij plezier in dansen op hun

eigen niveau. Het proces en het dansplezier staan centraal. Toewerken naar een eindproduct – een dansvoorstelling – is een mogelijkheid, maar geen primaire doelstelling. Zo’n gezamenlijke presentatie kan alleen als deze voldoende veiligheid biedt.

Presenteren en sociale competentie

Kinderen leren spelenderwijs reflecteren op wat in de dansles gebeurt. Eigen gedachten en gevoelens uitdrukken is belangrijk: in de beweging kun je je emoties uiten. Respectvol luisteren en bekritisieren, verwerven en verwerken van informatie: ook hier werken we aan. Kinderen leren dat alles wat zichzelf en anderen aan bewegingen inzetten, nooit fout is. Ze leren dat ze vanuit hun eigen manier van bewegen (hun bewegingsvocabulaire) aan de danslessen kunnen meedoen. Ze leren respectvol omgaan met de uitingvormen van de ander en samen een ruimte te delen. Omdat kinderen zich met dans op een unieke manier presenteren en zich daardoor kwetsbaar opstellen, benadert de dansdocent het onderdeel reflectie met de grootste zorgvuldigheid. Zo voelen de kinderen zich gesteund en erkend in hun manier van bewegen, wat hun zelfvertrouwen ten goede komt. Dat zelfvertrouwen ontwikkelen alle kinderen die plezier aan dans beleven. Hierdoor verwerven ze vaardigheden die zij ook op andere gebieden kunnen inzetten, en die bijdragen aan hun persoonlijke ontwikkeling in de maatschappij.

UITWERKING CULTURELE COMPETENTIES PER GROEP, DANS

GROEP 1 - 2, DANS

In de groepen 1 en 2 ligt het accent in de danslessen op het spontane, directe dansen. Een kleuter beweegt graag en veel. Grote, totale bewegingen gaan heel gemakkelijk, maar kleine gedifferentieerde bewegingen zijn veel moeilijker. In groep 1-2 ervaren kinderen dat ze hun lichaam als communicatiemiddel kunnen gebruiken: al dansend leren ze gevoelens en emoties uiten. In de KunstID-lessen Dans leren kleuters op een

creatieve manier bewegen en hier plezier in te hebben.

De lessen sluiten aan bij seizoenen, feesten en onderwerpen die in school, in de klas en in hun eigen beleavingswereld leven. Zulke thema's prikkelen hun fantasie, geven hun houvast en werken motiverend. Ze beleven en herkennen de thema's in de bewegingen en leren betekenis geven aan dansbewegingen; zo gebruiken ze dans als expressief middel.

Ook ervaren kleuters hoe het voelt als mensen

komen kijken, bijvoorbeeld tijdens voor ouders opengestelde lessen. Na twee jaar danslessen zijn de kinderen zich meer bewust van hun eigen lichaam en wat zij ermee kunnen.

In een combinatiegroep 1-2 zitten de kinderen van groep 1 en 2 bij elkaar. Dat brengt leeftijds- en niveaunderschillen met zich mee, zodat SKVR-docenten gedifferentieerde danslessen geven: begrippen, danselementen en structuur passen ze aan aan de groepssamenstelling.

CREËREND VERMOGEN IN GROEP 1 - 2, DANS

1. De leerling kan eigen ervaringen en ideeën benoemen bij de door de docent aangereikte onderwerpen.

- De leerling kan onderwerpen uit de directe leefwereld vormgeven in dans.
- De leerling kan zijn fantasie uiten in dans.

2. De leerling kan binnen de door de docent gekaderde opdrachten, experimenteren en onderzoeken.

- De leerling kan een voorkeur voor een dansbeweging laten zien.
- De leerling is in staat om naar voorbeeld van de docent te dansen.
- De leerling kan enkelvoudige gegevens dansen.
- De leerling kan naar aanleiding van het voorbeeld van de docent over het thema fantaseren.
- De leerling kan reageren op de stemming van verschillende soorten muziek.
- De leerling kan kijken naar dans van klasgenoten (product).
- De leerling kan reageren op het dansen van anderen in dans, in mondelinge of beeldende vorm (proces).
- De leerling krijgt dansinspiratie van het kijken naar dans (beleving).

3. De leerling is onder begeleiding van de docent in staat tot het oefenen van basale kennis, vaardigheden en attitude van het kunstvak.

- De leerling is in staat om in dans verschillende manieren van voortbewegen te gebruiken.
- De leerling kan plaatsgebonden dansbewegingen onderzoeken.
- De leerling leert eenvoudige dansbewegingen en kan, onder begeleiding van de docent, basale dansbewegingen uitvoeren.
- De leerling kan een door de docent in tijd en ruimte geleide structuur uitvoeren.
- De leerling kan enkele bewegingswoorden, lichaamsdelen en vormbegrippen benoemen.
- De leerling is in staat om eenvoudige bewegingen op de maat van de muziek uit te voeren.

PRESENTEREN IN GROEP 1 - 2, DANS

1. De leerling kan, na een door de docent gekaderde kijk- of luisteropdracht, benoemen wat hij heeft gezien en/of gehoord.

- De leerling kan gesloten reflectievragen van de docent beantwoorden (product/proces/beleving).
- De leerling kan verwoorden waar de presentatie van zichzelf of zijn/haar klasgenoten over ging (product).

2. De leerling kan onder begeleiding van de docent naar buiten treden met een kunstzinnige uiting/product, binnen de school en met (grotendeels) bekend publiek.

- De leerling kan zijn rol als danser individueel of in een groep vormgeven binnen de school en met bekend publiek.
- De leerling is in staat om, onder begeleiding van de docent, zijn rol als toeschouwer te spelen.

SOCIALE COMPETENTIE IN GROEP 1 - 2, DANS

1. De leerling kan rekening houden met de andere leerlingen, aangestuurd door de docent.

- De leerling kan onder begeleiding van de docent alleen of in een tweetal eenvoudige dansbewegingen vormgeven.
- De leerling kan door de ruimte gaan zonder anderen daarbij te hinderen.
- De leerling is in staat om op zijn beurt te wachten.
- De leerling is in staat met respect te kijken naar dans van zijn/haar klasgenoten.

2. De leerling kan uit een beperkt aanbod keuzes maken.

- De leerling kan een eigen keuze maken binnen een door de docent aangedragen dansaanbod.
- De leerling kan vormgeven aan de eigen fantasie, binnen het kader dat door de docent wordt aangedragen.

3. De leerling kan gestuurd door de docent het uiten van emoties in de kunstvorm herkennen.

- De leerling kan onder begeleiding van de docent emoties uiten in dans.
- De leerling is in staat zijn eigen fantasie te vertalen in dans.

GROEP 3 - 4, DANS

In groep 3 maken kinderen ingrijpende veranderingen in het leren door. Ze leren lezen, schrijven en rekenen, taken worden ingewikkelder en vragen om een groter verantwoordelijkheidsgevoel. Deze veranderingen hebben uiteraard invloed op hun fantasie en creatieve ontwikkeling, maar toch hebben kinderen in groep 3 en 4 nog steeds het ongeremd enthousiasme van de eerdere leeftijdsfase.

Voor de dans betekent dit dat leerlingen zich bewust worden van het 'eigene' van dansen als uitdrukkingsmiddel. Ze gaan op onderzoek uit; experimenteren en associëren krijgen een duidelijker betekenis en inventiviteit wordt belangrijker. Om dit proces te ondersteunen zijn helder gestructureerde danslessen een voorwaarde: het kind heeft een veilig kader nodig om tot creativiteit te komen. Tegelijkertijd vinden de kinderen het belangrijk om iets concreets te leren; ze ervaren dat door oefening bepaalde bewegingen steeds gemakkelijker gaan. Zo vergroten zij hun zelfbewustzijn en durf.

De leerlingen ervaren plezier in samen dansen: kinderen uit deze leeftijdsgroep vinden het leuk om samen te werken met klasgenoten in een kleinere groep, en laten ook graag zien wat ze kunnen.

CREËREND VERMOGEN IN GROEP 3 - 4, DANS

1. De leerling is in staat om, met behulp van de door de docent gekozen middelen, vorm te geven aan zijn gevoelens, ervaringen en ideeën.

- De leerling kan een zelf ontworpen dansstukje opvoeren met een begin, een midden en een eind.
- De leerling weet dat een dansfrase op verschillende manieren uitgevoerd kan worden.
- De leerling kan binnen een afgesproken ruimtegebruik een dans uitvoeren.

2.A. De leerling kan binnen de door de docent gekaderde opdrachten, experimenteren en onderzoeken.

- De leerling drukt zich uit met dansbewegingen die naar gevoelens en ervaringen verwijzen en onderzoekt zijn eigenheid daarin.
- De leerling reageert in dans associatief op basis van dansante, muzikale, dramatische en visuele inspiratiebronnen
- De leerling hanteert de sfeer van de muziek in zijn dans.

2.B. De leerling kan meerdere oplossingen bedenken bij het maken van een opdracht.

- De leerling is in staat eigen interpretaties van enkelvoudige gegevens te dansen.

3. De leerling is onder begeleiding van de docent in staat tot het oefenen en ontwikkelen van de kennis, vaardigheden en attitude van het kunstvak.

- De leerling kan in dans verschillende manieren van voortbewegen laten zien.
- De leerling kan plaatsgebonden bewegingen uitvoeren.
- De leerling kan de elementen lichaam, ruimte, tijd en kracht onderzoeken.
- De leerling kan enkele enkele dansbegrippen, danspassen en stijlkenmerken benoemen.
- De leerling kan eenvoudige bewegingen op de maat van de muziek uitvoeren.
- De leerling kan eenvoudige variaties in de muziek toepassen in beweging.

PRESENTEREN IN GROEP 3 - 4, DANS

1. De leerling kan onder begeleiding van de docent in zijn groep reflecteren op eigen en ander-mans werk.

- De leerling kan, na het zien van dans, praten over dansbeweging, interpretatie van het verhaal en welk gevoel het oproept (beleving).
- De leerling krijgt dansinspiratie van het kijken naar dans (beleving).
- De leerling kan reflectievragen van de docent beantwoorden (product/proces/beleving).
- De leerling kan verwoorden waar de presentatie van zichzelf of zijn/haar klasgenoten over gaat en erop reflecteren in eenvoudige bewoordingen (product/proces).

2. De leerling kan onder begeleiding van de docent naar buiten treden met een kunstzinnige uiting/product in een voor hem bekende ruimte en met bekend publiek.

- De leerling kan zijn rol als danser individueel of in een groep vormgeven in een voor hem bekende setting (ruimte/publiek).
- De leerling kan zijn rol als toeschouwer spelen.

SOCIALE COMPETENTIE IN GROEP 3 - 4, DANS

1. De leerling kan individueel en in 2 - 3 talen een opdracht uitvoeren.

2. De leerling kan verschil in uitwerking van opdrachten signaleren.

3. De leerling kan, gestuurd door de docent, omgaan met de emoties van anderen en de uiting daarvan in een kunstzinnig product.

- De leerling kan, na instructie van de docent, alleen en in twee- of drietallen een eenvoudige dansbeweging vormgeven.
- De leerling kan zijn ruimtegebruik aanpassen aan de ander.
- De leerling kan door middel van dans vormgeven aan de eigen fantasie, binnen het kader dat door de docent wordt aangedragen.
- De leerling kan het verschil signaleren in de uitwerking van die fantasie tussen zijn/haar fantasie en die van de ander.
- De leerling kan onder begeleiding van de docent reflecteren op dansuitingen van de ander (beleving).
- De leerling kan onder begeleiding van de docent samenwerken met een ander en respect tonen voor de wijze waarop een ander zich uit in dans.

GROEP 5 - 6, DANS

In groep 5 en 6 vinden kinderen het uitdagend om zelfstandig te werken. Zelf onderzoeken speelt nog steeds een belangrijke rol in deze leeftijdsfase, net als helder gestructureerde danslessen. Deze kinderen willen graag zelf aan de slag met danspassen, liefst samen met andere kinderen. Hun behoefte aan passen leren, aan choreografieën uitvoeren én zelf bedenken groeit. Ze worden graag geprikkeld om hun eigen mening te vormen over dansinhoud en danspassen. Maar nog steeds moeten zij hier bij geholpen worden door de docent, ook in de samenwerking met elkaar.

De leerlingen beleven plezier aan dansen. Ze merken dat ze in de dansles hun energie, emoties en creativiteit kwijt kunnen en ervaren ook de voldoening van 'lekker moe' zijn na inspanning. Hun zelfvertrouwen groeit tijdens oefeningen, passen leren, dansen en improvisatieopdrachten, en zeker wanneer zij het geleerde vormgeven in een zelfbedachte choreografie. Kinderen uit groep 5 en 6 zijn zich weliswaar bewust van hun eigen handelen en uiterlijk, maar kennen toch nog niet veel remmingen om hun dans te presenteren binnen klasverband of voor een (onbekender) publiek.

CREËREND VERMOGEN IN GROEP 5 - 6, DANS

1. De leerling kan uit een beperkt aanbod van kunstzinnige mid-delen kiezen om zijn gevoelens, ervaringen en ideeën vorm te geven.

- De leerling kan eenvoudige gegevens uit vorm, ruimtelagen en danskwaliteit hanteren bij het maken van een eigen dansstukje.
- De leerling kan een groepsdans presenteren met een dansverloop.
- De leerling kan van eenvoudige gegevens dansvertalingen maken.
- De leerling is in staat zich uit te drukken met dansbewegingen die naar gevoelens, ervaringen, situaties en gebeurtenissen verwijzen en kan daarbij persoonlijke keuzen maken.

2.A. De leerling is in staat om te werken met de vier fases van het ontwerpproces.

- De leerling kan voorafgaand aan het dansen een aantal associaties verwoorden.
- De leerling reageert in dans associatief op basis van dansante, muzikale, dramatische en visuele inspiratiebronnen.

2.B. De leerling is, onder begeleiding van de docent, in staat tot het verbeteren van producten met gebruik van de vier elementen van het ontwerpproces.

- De leerling is onder begeleiding van de docent in staat om verbeterpunten aan te brengen in de dans met gebruik van de vier elementen van het ontwerpproces.

3. De leerling is onder begeleiding van de docent in staat tot het oefenen en ontwikkelen van de kennis, vaardigheden en attitude van het kunstvak.

- De leerling kan verschillende manieren van voortbeweging in de praktijk brengen.
- De leerling kan plaatsgebonden bewegingen uitvoeren met toepassing van evenwicht, balans en isolatie.
- De leerling kan de begrippen lichaam, ruimte, tijd en kracht toepassen en (o.b.v. de docent) contrasten van deze danselementen toepassen in de dans.
- De leerling kan vormkwaliteit toepassen in beweging en voortbeweging.
- De leerling kan veel voorkomende danspassen en stijlenmerken benoemen.
- De leerling kan een reeks van eenvoudige bewegingen/danspassen onthouden.
- De leerling kan diverse bewegingen uitvoeren in de maat en de frasering van de muziek.
- De leerling kan de sfeer van de muziek vertalen naar beweging en dans.

PRESENTEREN IN GROEP 5 - 6, DANS

1. De leerling kan onder begeleiding van de docent in zijn groep reflecteren op eigen en ander-mans werk.

- De leerling kan reflectievragen van de docent beantwoorden en zijn/haar mening beargumenteren (product/proces/beleving).
- De leerling kan verwoorden waar de presentatie van zichzelf of zijn/haar klasgenoten over gaat en er zijn/haar eigen reflectie op geven (product/proces).
- De leerling kan zich een eigen mening vormen over een dansvoorstelling (product/beleving).
- De leerling is in staat de vertaalmogelijkheden tussen dansbeweging en betekenisgeving te verkennen (product).
- De leerling kan accepteren dat anderen daar anders over kunnen denken (beleving).
- De leerling is in staat om verschillende stijlkenmerken van dans te signaleren (product).
- De leerling ontleent dansinspiratie aan het kijken naar dans (beleving).

2. De leerling kan onder begeleiding van de docent naar buiten treden met een kunstzinnige uiting/product in een voor hem bekende ruimte en met bekend publiek.

- De leerling kan zijn rol als danser individueel, in kleine groepjes of in een groep vormgeven in een voor hem bekende setting (bekende ruimte/onbekend publiek).
- De leerling kan zijn rol als toeschouwer spelen en aandacht opbrengen voor andere presentaties.

SOCIALE COMPETENTIE IN GROEP 5 - 6, DANS

1. De leerlingen kunnen individueel en samen werken bij alle fases van het ontwerpproces.

- De leerling kan met één en met meerdere partners samen dansen.
- De leerling is in staat om met een partner te overleggen en afspraken te maken over een dans-improvisatie.
- De leerling kan een dansfrase aanleren aan een groepje.
- De leerling kan in een kleine groep afspraken maken over het dansverloop.

2. De leerling kan keuzes maken.

- De leerling kan een keuze maken uit bewegingen/danspassen bij het maken van een dansfrase.
- De leerling kan met dans de eigen fantasie vormgeven, binnen het kader dat door de docent wordt aangedragen.
- De leerling kan verschil signaleren in de uitwerking van die fantasie tussen zijn/haar fantasie en die van de ander.

3. De leerling is, onder begeleiding van de docent, in staat om te gaan met de emoties van anderen en de uiting daarvan in een kunstzinnig product.

- De leerling is in staat respect te tonen voor de eigenheid van de ander en zijn/haar individuele manier van zich uiten in dans.

GROEP 7 - 8, DANS

Ondanks dat de kinderen in groep 7 en 8 al langer dansles hebben, zullen ze toch een soort nieuwe schroom aan de dag leggen. Tegelijk met hun ontwikkeling tot jongvolwassenen worden ze onzeker over hun eigen lijf, over hun ideeën. De angst om raar of kinderachtig te worden gevonden door de groep, speelt een belangrijke rol. Kinderen van deze leeftijd zijn bewust bezig met hun status binnen de groep en hoe ze deze vorm kunnen geven.

Eigen inbreng in de dansles is belangrijk, maar de kinderen hebben, door de onzekerheid die bij deze (pre-)puberale fase hoort, nog veel sturing nodig. Kinderen van 11 en 12 jaar oud moeten echt uitgedaagd worden. Het is belangrijk om hun te laten voelen dat ze een duidelijke inbreng in de dansles hebben, maar wel in de vorm van gestructureerde opdrachten.

Deze leerlingen zijn meer op zichzelf en hun vrienden gericht en geïnteresseerd in onderwerpen waaraan zij zich kunnen spiegelen. Vooral het leven van pop- en filmsterren, subculturen en mode spreken tot hun verbeelding.

CREËREND VERMOGEN IN GROEP 7 - 8, DANS

1. De leerling is in staat om zijn gevoelens, ervaringen en ideeën vorm te geven met behulp van kunstzinnige middelen.

- De leerling kan een dansfrase in verschillende dansstijlen uitvoeren.
- De leerling kan dansen naar aanleiding van een thema en eigen ideeën inbrengen en uitwerken binnen dit thema.
- De leerling gebruikt vormgevingsprincipes voor de structuur, groepsindeling en rolverdeling.
- De leerling kan zelfstandig thema's muzisch (= kunstgevoelig) bewerken en dansant vormgeven.
- De leerling drukt zich uit met dansbewegingen die naar gevoelens, ervaringen, situaties en gebeurtenissen verwijzen en maakt daarin persoonlijke keuzes.
- De leerling danst op basis van inspiratiebronnen met dansante, muzikale, dramatische en beeldende inhoud en komt tot verdieping in de thema-uitwerkingen van persoonlijke ideeën.

2. De leerling is in staat om zelfstandig te schakelen tussen de vier fases van het ontwerpproces (onderzoek, experiment, reflectie en feedback) wanneer het verbeteren van het product hier om vraagt.

- De leerling kan bij het maken van een dans de vier fases van het ontwerpproces toepassen (onderzoek, experiment, reflectie en feedback).
- De leerling is in staat om zelfstandig verbeterpunten aan te brengen in de dans met gebruik van de vier elementen van het ontwerpproces.

3. De leerling beheerst de benodigde kennis, vaardigheden en attitude van het kunstvak om zelfstandig een kunstzinnig product te kunnen maken.

- De leerling kan zelfstandig manieren van voortbewegen en combinaties daarvan uitvoeren.
- De leerling kan zelfstandig plaatsgebonden bewegingen uitvoeren met toepassing van evenwicht, balans en isolatie.
- De leerling kan variëren op de begrippen lichaam, ruimte, tijd en kracht.
- De leerling kent de namen van de meest voorkomende danspassen en kan deze benoemen.
- De leerling kan een reeks van bewegingen/danspassen onthouden.
- De leerling kan muzikale verschillen zoals verschillen in tempo (hoog-laag), dynamiek, ritme, accenten, melodie en sfeer herkennen en kan deze toepassen in dans.
- De leerling kent de muzikale eigenheid van verschillende culturen.

PRESENTEREN IN GROEP 7 - 8, DANS

1. De leerling is in staat om in zijn eigen groep in gesproken taal te reflecteren op eigen en ander-mans werk.

- De leerling kan reflecteren op een dansvoorstelling (product/beleving).
- De leerling kan de volgende aspecten benoemen: dansacties, danskwaliteiten en het verloop van een dans (product).
- De leerling kan betekenis geven aan wat hij/zij heeft gezien (beleving).
- De leerling kan zijn/haar mening over een danspresentatie onderbouwen (product/beleving).
- De leerling krijgt dansinspiratie van het kijken naar dans (beleving).
- De leerling weet:
 - a. wat er bij het maken van een voorstelling komt kijken,
 - b. wat het dansvak inhoudt,
 - c. welk traject ze dienen te volgen als ze van dans hun beroep willen maken (product/ proces/ beleving).

2. De leerling is in staat om zelfstandig (zonder begeleiding van een docent) in een voor hem onbekende ruimte, voor onbekend publiek, naar buiten te treden met een kunstzinnige uiting/product.

- De leerling kan zelfstandig een compositie vormgeven en presenteren aan een voor hem onbekend publiek in een voor hem onbekende ruimte.
- De leerling kan reproduceren wat hij/zij eerder heeft gemaakt.
- De leerling kan via dans communiceren met het publiek.
- De leerling kan zich inleven in de gekozen thema's en deze volledig geconcentreerd presenteren.
- De leerling kan samenwerken bij het presenteren.

SOCIALE COMPETENTIE IN GROEP 7 - 8, DANS

1. De leerling is in staat om individueel en samen te werken bij alle fasen van het ontwerpproces en de presentatie daarvan.

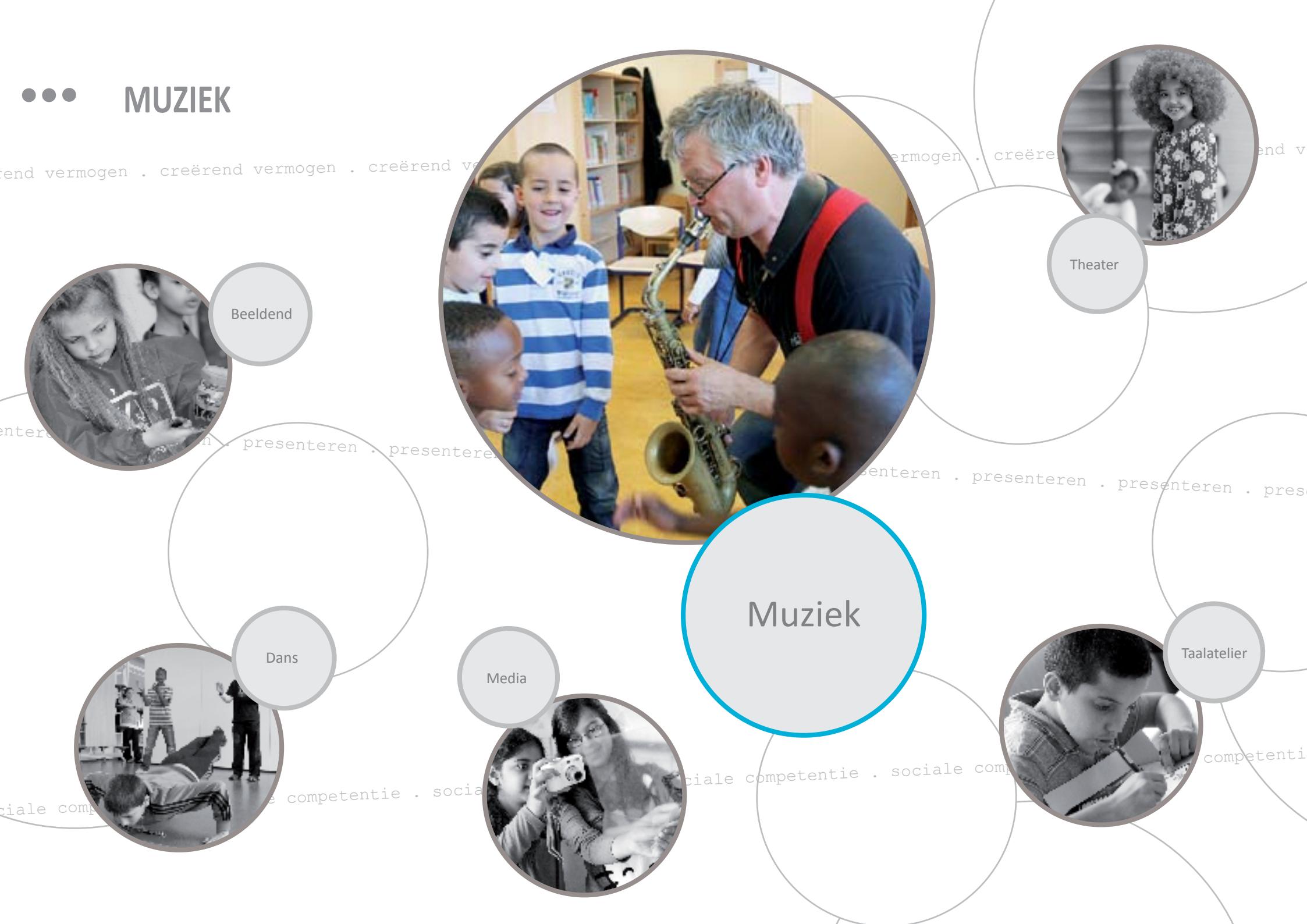
- De leerling kan zelfstandig afspraken maken over de ontwikkeling, uitwerking en presentatie van een dans.
- De leerling kan samenwerken in de improvisatie met anderen en daarin zelfstandig wisselen van rol.

2. De leerling kan onderbouwde keuzes maken.

- De leerling kan een keuze maken uit bewegingen/danspassen bij het maken van een danscombinatie.
- De leerling kan de eigen fantasie vormgeven met dans en verschil signaleren in de uitwerking van die fantasie tussen zijn/haar fantasie en die van de ander.

3. De leerling kan omgaan met de emoties van anderen en de uiting daarvan in een kunstzinnig product.

- De leerling herkent en respecteert het dansvocabulaire van de ander.
- De leerling kan respectvol met de ander omgaan, met name in de reflectie op elkaars werk (product/beleving).
- De leerling kan feedback over zijn/haar dansopdracht positief verwerken.

LEERLIJN MUZIEK

VISIE OP HET VAK MUZIEK IN HET ONDERWIJS

Muziek hoort bij onze cultuur, en kinderen in aanraking brengen met muziek is belangrijk. SKVR wil met Ieder Kind een Instrument (IKEI) en KunstID Muziek kinderen actief en op hun eigen niveau muziek laten beleven. Door samen zingen en muziek maken ervaren ze dat zij onderdeel zijn van een groter geheel, en dat ze samen een mooi muziekstuk kunnen maken.

Muzieklessen stimuleren naast emotionele en muzikale intelligentie ook algemene vaardigheden; samen muziek maken vraagt veel van hun concentratie en doorzettingsvermogen en leert

kinderen op een andere manier te luisteren en samen te werken. Ook hun grove en fijne motoriek wordt gestimuleerd.

KunstID Muziek en Ieder Kind een Instrument

SKVR biedt twee routes Muziek aan: Ieder Kind een Instrument (IKEI) en KunstID Muziek. Deze hebben accentverschillen, maar ook veel overeenkomsten. In de groepen 1 tot en met 4 is de inhoud van de les nagenoeg hetzelfde, met één groot verschil: de vakleerkracht binnen KunstID werkt met een halve groep, binnen IKEI met de hele groep. Zo kan de docent binnen KunstID meer ingaan op individuele

muzikale ontplooiing van het kind. Bij IKEI focust de docent meer op de eigen ontwikkeling binnen het groepsproces.

In de groepen 5 en 6 is duidelijker verschil tussen beide leerlijnen. In IKEI leren de kinderen de eerste beginselen van het bespelen van een muziekinstrument naar keuze. Twee muziekleraren van SKVR bieden twee tot vier verschillende instrumenten aan, bijvoorbeeld de combinaties viool / cello, contrabas / accordeon / cajon of dwarsfluit / klarinet / cornet / bariton. De leerling krijgt via samenspel de speeltechnieken van het instrument onder de knie, waarbij sociale competenties een belangrijke rol spelen. Binnen KunstID staat niet de leerstof (zoals leren

een instrument te bespelen) centraal, maar de manier waarop kinderen zich uitdrukken met muziek. De vakleerkracht schept een muzikale leeromgeving waarin kinderen kunnen onderzoeken en experimenteren. Tijdens dit proces inspireert hij de leerlingen, daagt hen uit en leert hen de vaardigheden aan die nodig zijn om hun muzikale ontwikkeling te bevorderen. De verschillen tussen KunstID en IKEI zijn in de leerlijn Muziek beschreven. Bij aanvulling IKEI staan de specifieke instrumentale doelen. Instrumentale groepslessen zoals in groep 5 en 6 worden in de groepen 7 en 8 niet meer aangeboden. De leerlingen van de hoogste twee groepen worden gestimuleerd om, als vervolg op de opgedane instrumentale vaardigheden, in hun vrije tijd met muziek bezig te zijn. Op een muziekschool bijvoorbeeld, maar ook op de wijkmuziekschool in de buurt, of zingen in het schoolkoor of spelen bij het schoolorkest. De verschillen tussen kinderen in de bovenbouw zijn groter; het ene kind komt eerder in de puberteit dan het andere, wat is te merken aan hun gedrag en in hun belangstelling voor muziek. Door de muzieklessen op te delen in blokken, komen verschillende invalshoeken van muziek aan bod, zoals componeren op de computer, popmuziek, wereldmuziek en de voorbereiding van de schoolmusical. Zo werken bovenbouwleerlingen 'productgericht', in afge-

paste tijd, waarbij de inbreng van de groep een belangrijke plaats heeft.

Kind centraal

Hoe meer kinderen betrokken zijn bij de les, hoe groter de kans op leren. Dus sluiten SKVR-muzieklessen zoveel mogelijk aan bij de belevingswereld en ontwikkeling van het kind. Een docent speelt in op behoeftes en ideeën met zijn materiaalkeuze en manier van aanbieden. Hij creëert een goed pedagogisch klimaat, gekenmerkt door vertrouwen, veiligheid, verbondenheid en actief leren. Een kind ontwikkelt in dit klimaat zelfvertrouwen: de basis voor muzikale ontwikkeling.

Aansluiting bij de school

In een veelzijdige en rijke leeromgeving kan een kind zich optimaal ontwikkelen. Het is daarbij belangrijk dat de muzieklessen én op het kind zijn afgestemd, én op het curriculum van de school. Goede communicatie tussen de SKVR-vakleerkrachten en de groepsleerkrachten is hierbij essentieel. Door de lessen aan te laten sluiten bij feesten en vieringen en bij thema's uit de taal- en rekenmethode, zorgen we voor integratie met de verschillende vakgebieden. Zo krijgen de kinderen de gelegenheid zich de leerstof echt eigen te maken, en ondersteunt muziek het leren.

De muzieklessen vinden plaats in de verlengde

leertijd, waardoor de groepsleerkracht niet bij de lessen is. Dat maakt een goede overdracht aan het begin en einde van de les essentieel. De groepsleerkracht praat de SKVR-docent dan bij over de 'waan van de dag' en vertelt over eventuele speciale aanpak van kinderen met (gedrags)problemen. Andersom betreft de SKVR-docent de groepsleerkracht bij de muziekles, zodat de muzikale ontwikkeling zich niet beperkt tot de muziekles van de vakleerkracht alleen.

Culturele competenties

In de muzieklessen van KunstID en Ieder Kind een Instrument (IKEI) staat samen muziek maken centraal. Zowel vakdidactische als algemene pedagogische doelen zijn hierbij het uitgangspunt. Deze zijn uitgewerkt aan de hand van drie culturele competenties: creëren, presenteren en sociale competentie.

Creëren

In de muziekles ontwikkelen kinderen hun creërend vermogen. Klankvoorstellingsvermogen, vormgeving, taal, notatie en eigen beleving zijn hierbij de uitgangspunten. Zij experimenteren vanuit heldere kaders met klanken, sferen en emoties, waarbij hun beleving wordt aangesproken. Door hun vaardigheden met stem en instrumenten te ontwikkelen, kunnen kinderen bestaande muziek reproduceren en hun eigen

muzikale ideeën vormgeven.

Het ontwerpen van een muzikaal product en het herscheppen (muziek spelen die iemand anders heeft bedacht) gaan hand in hand in de leerlijn muziek. Kinderen maken zich bestaande muziek eigen, en die muziek is een mogelijke inspiratiebron voor eigen creaties. Daarnaast prikkelt de docent de kinderen om hun eigen expressie en emotie vorm te geven in muziek.

Ook wat betreft creëren zijn er verschillen tussen IKEI- en KunstID-lessen. Binnen IKEI ligt de focus in de groepen 5 en 6 op instrumentaal groepsonderwijs, waarbij we muziekschoolinstrumentarium gebruiken zoals bijvoorbeeld viool, dwarsfluit, accordeon en cajon. De basistechnieken van deze en andere instrumenten zijn essentieel voor een muzikaal proces. In KunstID ligt de focus meer op het ontwerpproces, en daarnaast maken de kleine groepen meer individuele inbreng van leerlingen mogelijk.

Presenteren

Een presentatie geeft een extra dimensie aan de muziekles. Kinderen en docenten werken samen naar een eindproduct waarbij discipline, samenwerking, reflectie en zelfvertrouwen een grote rol spelen. In de voorbereiding ontstaat een creatie waar kinderen trots op zijn en wat zij willen delen met publiek. De benodigde vaardigheden om naar een presentatie van een ander te

luisteren en te kijken zijn minstens zo belangrijk. Kinderen leren aandachtig luisteren, verschillen accepteren en een mening vormen over het spel van anderen. Ze leren omgaan met feedback, waardoor ze inzicht verwerven in hun eigen spel en in dat van anderen.

Binnen de muziekleerlijnen presenteren de kinderen minimaal twee keer per jaar aan ouders, klas- en/of schoolgenoten. Dit kan zijn in de vorm van kleine optredens in de klas, een openbare les of een schoolconcert. Of groter: een concert in de grote zaal van de Doelen is de afsluiting van IKEI-lessen in groep 6. Bij dit concert spelen de kinderen samen met leerlingen van andere basisscholen en musici van het Rotter-

dams Philharmonisch Orkest. Ter voorbereiding op dit grote eindconcert komen musici van het orkest in groep 6 op bezoek, zodat het concert een product wordt van zowel de kinderen als de professionals.

Het Rotterdams Philharmonisch Orkest is een belangrijke partner in de muziekleerlijn van IKEI. De combinatie van actieve muziekbeoefening op school en de beleving van symfonische live muziek is een ideale kruisbestuiving. De leerlingen van groep 4 tot en met 7 gaan een keer per jaar op bezoek bij het orkest. Zij luisteren daar naar een schoolconcert of bezoeken een repetitie. Naast het ervaren van een andere muziekbeleving zijn de musici een mogelijke inspiratiebron

voor de kinderen.

Sociale competentie

Binnen KunstID en IKEI vormt het samen musiceren een belangrijk aandeel van de les. Kinderen leren te luisteren naar elkaar en naar het geheel. Ze ontdekken door samenwerking en afstemming op elkaar dat de muziek mooier gaat klinken. Ze leren openstaan voor een ander, naar elkaars performance luisteren en daar een mening over vormen. Ze kunnen op een positieve manier feedback geven en ontvangen en ontwikkelen een zelfbewuste houding. Het ontwerpproces doet een beroep op hun doorzettingsvermogen, geduld en concentratie.

UITWERKING CULTURELE COMPETENTIES PER GROEP, MUZIEK

GROEP 1 - 2, MUZIEK

Kleuters leren met hun hele lichaam. Tijdens de muziekles worden daarom meerdere zintuigen, zoals zien, horen en voelen aangesproken. De docenten bieden diverse werkvormen aan, zodat kinderen actief leren en veel ervaren. De lessen zijn vooral een groepsactiviteit waarin het

samenspel verloopt via de docent. Hij gebruikt aansprekende visuele materialen, zodat gebruikte woorden en thema's ook zichtbaar zijn. Dit ondersteunt en vergroot de woordenschat van de kleuters.

Bewegen is een goede manier om in te spelen op de natuurlijke bewegingsdrang en korte concentratieboog van kleuters. Daarnaast worden

kinderen zich, door bewegen op muziek, bewust van maat en metrum.

Kleuters ervaren een lesdag als een totaalplaatje. Door de muzieklessen aan te sluiten bij de thema's van de groep en de school, ontstaat een rijke leeromgeving die goed aansluit op de leefwereld van kleuters.

CREËREND VERMOGEN IN GROEP 1 - 2, MUZIEK, KUNSTID - IKEI

1. De leerling kan eigen ervaringen en ideeën benoemen bij de door de docent aangereikte onderwerpen.

- De leerling kan betekenisvolle onderwerpen uit de directe leefwereld vormgeven in muzikaal spel.
- De leerling kan zijn eigen emoties en beleving bij muziek verwoorden en weergeven in beeld en beweging.
- De leerling kan onder begeleiding van de docent een kort muziek- of tekstfragment ontwerpen en uitvoeren.

2. De leerling kan binnen de door de docent gekaderde opdrachten, experimenteren en onderzoeken.

- De leerling kan door middel van experimenteren en onderzoeken met diverse materialen en stem verschillende klanken produceren.
- De leerling kan eenvoudige grafische notatie vertalen naar muziek.
- De leerling kan het muzikale spel van de docent mee- en naspelen.
- De leerling kan naar aanleiding van het voorbeeld van de docent zijn eigen inbreng laten horen.

3. De leerling is onder begeleiding van de docent in staat tot het oefenen van basale kennis, vaardigheden en attitude van het kunstvak.

- De leerling kan eenvoudige elementen van de muzikale parameters zoals toonhoogte, klankduur, -sterkte en -kleur herkennen en benoemen.
- De leerling kan eenvoudige vormen van muziek, zoals couplet/refrein en echo, herkennen.
- De leerling kan muzikale tegenstellingen weergeven in klank, beweging en beeld.
- De leerling kan eenvoudig schoolinstrumentarium hanteren en bespelen.
- De leerling kan het besef van maat en metrum laten zien door middel van beweging.
- De leerling kan in zijn muzikale spel reageren op bewegingen van de docent.
- De leerling kan verschillen in sfeer en emotie in beluisterde muziek herkennen.

PRESENTEREN IN GROEP 1 - 2, MUZIEK, KUNSTID - IKEI

1. De leerling kan, na een door de docent gekaderde kijk- of luisteropdracht, benoemen wat hij heeft gezien en/of gehoord.

2. De leerling kan onder begeleiding van de docent naar buiten treden met een kunstzinnige uiting/product, binnen de school en met (grotendeels) bekend publiek.

- De leerling kan in eigen woorden, beelden en bewegingen reageren op eenvoudige reflectievragen van de docent.
 - De leerling kan verwoorden waar de presentatie van zichzelf of zijn klasgenoten over ging.
-
- De leerling kan met de klas binnen de context van de muziekles een korte muziekpresentatie geven voor ouders.
 - De leerling kan een kort fragment zang of spel laten horen aan zijn klasgenoten.

● ● ● SOCIALE COMPETENTIE IN GROEP 1 - 2, MUZIEK, KUNSTID - IKEI

1. De leerling kan rekening houden met de andere leerlingen, aangestuurd door de docent.

- De leerling is in staat om op zijn beurt te wachten.
- De leerling kan stil luisteren naar het muzikale spel van klasgenoten
- De leerling kan in zijn muzikale spel rekening houden met het spel van de groep, aangestuurd door de leerkracht.
- De leerling kan zelf een spelidee aandragen en meegaan met het spelidee van de leerkracht of klasgenoot.

2. De leerling kan uit een beperkt aanbod keuzes maken.

- De leerling kan een eigen keuze maken uit een door de leerkracht aangedragen muzikaal aanbod, zoals instrumenten, beweging of liedmateriaal.

3. De leerling kan gestuurd door de docent het uiten van emoties in de kunstvorm herkennen.

- De leerling kan basale emoties herkennen en benoemen in beluisterde of met de klas gespeelde muziek.

GROEP 3 - 4, MUZIEK

Kinderen in groep 3-4 richten zich meer op de kinderen om hen heen. Door zelfstandig opdrachten uitvoeren in kleine groepjes, leren ze samenwerken en leren van elkaar. Ze zijn volop bezig met leren lezen en schrijven; hun wereld wordt een stuk groter. Ook in de muziek ontdekken zij meer. Naast zingen, luisteren naar muziek en spelen op instrumenten kunnen zij muziek-schrift leren noteren en lezen: grafische notatie om muzikale ideeën te noteren en te produceren, ritmisch notenschrift om ritmische composities mee vorm te geven.

Hun fijne motoriek wordt door het oefenen van de speeltechnieken van de instrumenten verder ontwikkeld. In een voor hen vertrouwde omgeving doen de kinderen een eerste aanzet tot het geven van een presentatie. Ze treden in groepjes en solo voor elkaar op, en uiteindelijk presenteren ze hun werk ook aan hun ouders.

CREËREND VERMOGEN IN GROEP 3 - 4, MUZIEK, KUNSTID - IKEI

1. De leerling is in staat om, met behulp van de door de docent gekozen middelen, vorm te geven aan zijn gevoelens, ervaringen en ideeën.

- De leerling kan zijn emoties en fantasie vormgeven in muzikaal spel.
- De leerling kan door middel van woorden, beweging of beeld een sfeer of emotie van beluisterde muziek op zijn eigen manier weergeven.
- De leerling is in staat onder begeleiding van de docent een kort muziekstuk met een duidelijk begin en einde te ontwerpen en uit te voeren.

2.A. De leerling kan in door de docent gekaderde opdracht experimenteren en onderzoeken.

- De leerling kan zelfbedachte muzikale klanken maken bij een verhaal of sfeer.

2.B. De leerling kan meerdere oplossingen bedenken bij het maken van een opdracht.

- De leerling kan eenvoudige grafische notatie, bewegingen en beeld vertalen naar muziek en andersom.
- De leerling kan tegenstellingen in muziek verbeelden in beweging, beeld en grafische notatie.

3. De leerling is onder begeleiding van de docent in staat tot het oefenen en ontwikkelen van de kennis, vaardigheden en attitude van het kunstvak.

- De leerling kan muzikale tegenstellingen die vallen onder klankduur, -sterkte, -kleur en toonhoogte benoemen en produceren.
- De leerling kan eenvoudige vormen van muziek, zoals couplet, refrein en echo benoemen in beluisterde of met de groep gespeelde muziek.
- De leerling beheerst eenvoudige body-percussie.
- De leerling beheerst de speeltechnieken van het schoolinstrumentarium.
- De leerling kan een eenvoudige liedbegeleiding spelen.
- De leerling kan de ritmische notatie van hele, halve, kwart en achtste noot en bijbehorende rusten lezen, benoemen en spelen.
- De leerling kan, docent gestuurd, een goede zanghouding toepassen.
- De leerling beheerst een actieve luisterhouding.

PRESENTEREN IN GROEP 3 - 4, MUZIEK, KUNSTID - IKEI

1. De leerling kan onder begeleiding van de docent in zijn groep reflecteren op eigen en ander-mans werk.

2. De leerling kan onder begeleiding van de docent naar buiten treden met een kunstzinnige uiting/product in een voor hem bekende ruimte en met bekend publiek.

- De leerling kan naar aanleiding van open en gesloten reflectievragen van de docent verwoorden of een presentatie met inleving en concentratie is gebracht.
 - De leerling kan op basis van gerichte vragen van de docent benoemen of het volume of de articulatie van eigen of andermans presentatie passend is bij de ruimte.
 - De leerling kan een (professionele) muziekvoorstelling onder begeleiding van de docent nabespreken.
-
- De leerling kan met de klas een muziekpresentatie geven voor een voor hem bekende publieksgroep, zoals een andere klas, ouders, leerkrachten.
 - De leerling kan een korte solo zingen en spelen voor zijn klasgenoten.
 - De leerling kan onder begeleiding van de docent een kort muziekstuk geconcentreerd en aandachtig presenteren.
 - De leerling kan samen met de docent een onderdeel van de presentatie aankondigen.

SOCIALE COMPETENTIE IN GROEP 3 - 4, MUZIEK, KUNSTID - IKEI

1. De leerling kan individueel en in 2 - 3 talen een opdracht uitvoeren.

- De leerling is in staat om taakgericht zelfstandig en in twee- en drietallen aan een muzikale opdracht te werken.
- De leerling is in staat om de inbreng van een ander kind te accepteren.
- De leerling is in staat om zijn eigen idee in de subgroep in te brengen.

2. De leerling kan verschil in uitwerking van opdrachten signaleren.

- De leerling benoemt het verschil in uitvoering van zijn klasgenoten aan de hand van specifieke vragen van de docent over onder andere klank, idee en samenwerking.

3. De leerling kan, gestuurd door de docent, omgaan met de emoties van anderen en de uiting daarvan in een kunstzinnig product.

- De leerling kan samenwerken met een ander en waardering opbrengen voor de wijze waarop een ander zich uit in de muziek.
- De leerling kan aan de hand van vragen van de docent verwoorden wat er goed ging en beter kan bij de verwerking van een muzikale opdracht.
- De leerling kan feedback geven op zijn klasgenoten over de onderlinge samenwerking.
- De leerling kan onder begeleiding van de docent aandachtig luisteren en kijken naar een korte presentatie van een klasgenoot.

GROEP 5 - 6, MUZIEK

Kinderen in groep 5-6 willen graag 'de echte wereld' nabootsen. Als kinderen een toetsinstrument voor handen hebben, proberen zij altijd een bestaand liedje zoals 'Vader Jacob' te spelen. Zij willen de wereld verkennen en hun grenzen verleggen. Het IKEI-lesprogramma voedt die gretigheid en nieuwsgierigheid met het aanleren van de basistechnieken van een instrument. In een klassikale setting is veel aandacht voor samenspel, vanwaaruit de individuele ontwikkeling op het instrument volgt. Een instrument bespelen leren kinderen voor een groot deel met liedjes. Het lied is een muzikale context waarbinnen, zeker in het begin, de abstracte leerstof van één of twee tonen in een muzikaal geheel past. Het lied maakt dat kinderen een onlosmakelijk geheel van puls, toonhoogte, samenklank, sfeer en expressie ervaren. Dankzij deze muzikale basis en context pakken kinderen de leerstof sneller op.

Dit sneller oppakken komt ook doordat de kinderen de lesstof (grotendeels) auditief aanleren. Zo

krijgen zij vooral ritmisch ingewikkelder materiaal sneller onder de knie, wat kinderen weer motiveert om een instrument te willen bespelen. Naast het spelen op het instrument biedt de vakleerkracht verschillende muzikale werkvormen aan, om ruimte te geven aan verschillende leerstijlen en interesses van leerlingen. Binnen IKEI is gekozen voor een instrumentgerelateerde manier van muzieknotatie – met deze methode ontwikkelt de leerling zich sneller op het instrument. Ook is kennis van ritmische notatie goed aan deze instrumentgerelateerde muzieknotatie te koppelen. En uiteindelijk maken de kinderen kennis met de melodische notatie.

In KunstID creëert de docent een muzikale omgeving die kinderen uitdaagt hun eigen muzikale inbreng aan de les toe te voegen. De docent biedt een kader waarin kinderen hun gedachten, gevoelens en ervaringen samen kunnen voegen tot een muzikaal ontwerp. Hierbij gebruiken zij verschillende muzikale aspecten zoals melodie, ritme, notatie, tempo en dynamiek. In het ontwerpproces komen de benodigde vaardigheden, zoals speeltechnieken, vraaggericht aan bod.

CREËREND VERMOGEN IN GROEP 5 - 6, MUZIEK, KUNSTID - IKEI

1. De leerling kan uit een beperkt aanbod van kunstzinnige middelen kiezen om zijn gevoelens, ervaringen en ideeën vorm te geven.

2.A. De leerling is in staat om te werken met de vier fases van het ontwerpproces.

2.B. De leerling is, onder begeleiding van de docent, in staat tot het verbeteren van producten met gebruik van de vier elementen van het ontwerpproces.

3. De leerling is onder begeleiding van de docent in staat tot het oefenen en ontwikkelen van de kennis, vaardigheden en attitude van het kunstvak.

AANVULLING IKEI:

- De leerling kan een eigen muziekfragment ontwerpen en uitvoeren aan de hand van een door de docent gegeven duidelijk kader met een bepaalde sfeer of emotie.
 - De leerling kan tekstfragmenten bedenken en uitvoeren bij een bestaand lied of rap, waarbij hij gebruik maakt van het juiste ritme en rijm.
-
- De leerling kan zelfstandig een kort muziekstuk ontwerpen en uitvoeren met een duidelijk begin en einde waarin gebruik is gemaakt van een muzikale tegenstelling en notatie.
 - De leerling kan zijn eigen spelkwaliteiten benoemen en aandachtspunten formuleren.
 - De leerling kan op basis van gegeven feedback zijn spel en muziekstuk aanpassen.
-
- De leerling kan de kenmerken van de meest voorkomende muziekstijlen herkennen, waaronder de bijbehorende instrumenten en bezettingen.
 - De leerling kan aan de hand van opdrachten van de docent meerdere vormprincipes benoemen en produceren.
 - De leerling bespeelt het instrumentarium op de juiste wijze en kan er zorgvuldig mee omgaan.
 - De leerling kan ritmisch correct, gearticuleerd, zuiver en met expressie zingen.
 - De leerling kan een eenvoudige canon zingen.
 - De leerling kan onder begeleiding van de docent zich al spelend en zingend muzikaal afstemmen op de groep.
 - De leerling kan auditief ritmisch ingewikkelde motieven reproduceren.
 - De leerling kan auditief eenvoudige melodische lijnen reproduceren.
 - De leerling beheerst het instrument op het gebied van spelhouding, klank en motoriek.
 - De leerling beheerst de noot-greep associatie van een aantal tonen op het instrument.
 - De leerling kan in samenspel ritmisch, melodisch en harmonisch meerstemmig spelen.

PRESENTEREN IN GROEP 5 - 6, MUZIEK, KUNSTID - IKEI

1. De leerling kan onder begeleiding van de docent in zijn groep reflecteren op eigen en ander-mans werk.

- De leerling kan reflectievragen van de docent beantwoorden, beargumenteren en leermomenten benoemen.
- De leerling kan eenvoudige muzikale aspecten van een presentatie benoemen, in de gebieden klank, vorm en betekenis.
- De leerling kan door middel van docent gestuurde vragen reflecteren op en zijn eigen mening verwoorden over andermans en eigen presentatie of professionele voorstelling.
- De leerling weet feedback op een positieve manier te hanteren.

2. De leerling kan onder begeleiding van de docent naar buiten treden met een kunstzinnige uiting/product in een voor hem bekende ruimte en met bekend publiek.

- De leerling kan een presentatie met klasgenoten verzorgen voor een bekend publiek.
- De leerling kan geconcentreerd en aandachtig presenteren.
- De leerling heeft een eigen inbreng in de presentatie van de groep.
- De leerling kan een korte solo zingen en spelen voor bekend publiek.
- De leerling kan een onderdeel van de presentatie aankondigen.

SOCIALE COMPETENTIE IN GROEP 5 - 6, MUZIEK, KUNSTID - IKEI

1. De leerlingen kunnen individueel en samen werken bij alle fases van het ontwerpproces.

- De leerling kan zelfstandig en/of samen met anderen een ritmische of melodische frase instuderen en verbeteren.
- De leerling kan met zijn klasgenoten samenwerken naar een gezamenlijk muzikaal eindproduct.
- De leerling kan zelf een muzikaal idee aandragen en meegaan met het idee van een ander.
- De leerling heeft de geconcentreerde werkhouding die nodig is om samen muziek te maken.

2. De leerling kan keuzes maken.

AANVULLING IKEI:

- De leerling kan een eigen mening (weer)geven over een muziekfragment.
- De leerling kan in overleg met klasgenoten keuzes maken voor een muzikaal ontwerp of presentatie.
- De leerling is in staat om na een korte oriëntatie een keuze te maken voor een instrument dat hij een langere tijd bespeelt.

3. De leerling is, onder begeleiding van de docent, in staat om te gaan met de emoties van anderen en de uiting daarvan in een kunstzinnig product.

AANVULLING IKEI:

- De leerling kan in de samenwerking met zijn klasgenoten diens muzikale uitingen waarderen.
- De leerling kan zijn eigen ideeën kenbaar maken aan klasgenoten en waardeert de ideeën van een ander.
- De leerling kan aandachtig luisteren en kijken naar de presentaties van een klasgenoot.
- De leerling zet doorzettingsvermogen in bij het leren bespelen van een instrument.

GROEP 7 - 8, MUZIEK

Verschillen tussen de kinderen in groep 7-8 worden steeds duidelijker. Ze ontwikkelen in deze periode hun eigen smaak, en hun interesses lopen daardoor uit elkaar. De een wil graag zingen, terwijl de andere liever naar muziek luistert.

Door een eigen smaak te ontwikkelen kunnen kinderen zich verbinden aan de een en zich onderscheiden van een ander. Hun eigen muzikale voorkeur is hierbij een belangrijke factor.

Zowel de IKEI- als KunstID-lessen worden in blokken gegeven. Zo komen afwisselende onderwerpen aan bod waarmee resultaatgericht wordt gewerkt, wat zorgt voor een grotere motivatie bij de kinderen. Hun eigen inbreng speelt ook een grote rol: ze zijn medeverantwoordelijk voor wat zij leren. Ze werken regelmatig individueel of in groepjes, waarbij de docent heldere kaders biedt en aansluit bij hun leefwereld.

De kinderen denken mee over de vormgeving van de presentaties die, als het kan, worden gefilmd en/of opgenomen. In de eindpresentatie van groep 8, bijvoorbeeld een musical, presenteren de kinderen hun verworven muzikale vaardigheden.

CREËREND VERMOGEN IN GROEP 7 - 8, MUZIEK, KUNSTID - IKEI

1. De leerling is in staat om zijn gevoelens, ervaringen en ideeën vorm te geven met behulp van kunstzinnige middelen.

- De leerling is in staat aan de hand van zijn eigen idee een muziekfragment te ontwerpen met een duidelijke vorm, sfeer en emotie.
- De leerling kan een eigen liedtekst of rap maken en uitvoeren, waarbij hij gebruik maakt van een passend metrum en rijm.

2. De leerling is in staat om zelfstandig te schakelen tussen de vier fases van het ontwerpproces (onderzoek, experiment, reflectie en feedback) wanneer het verbeteren van het product hier om vraagt.

- De leerling kan zelfstandig een kort muziekstuk voorbereiden, aan de hand van opdrachten die door de docent en/of de groep worden aangedragen.
- De leerling kan opbouwende feedback geven op de spelkwaliteit van anderen en van zichzelf.
- De leerling kan zijn muzikale uitvoering aanpassen aan de hand van gegeven feedback.
- De leerling kan onder begeleiding van de docent en in samenwerking met de groep een presentatie vormgeven en voorbereiden.

3. De leerling beheerst de benodigde kennis, vaardigheden en attitude van het kunstvak om zelfstandig een kunstzinnig product te kunnen maken.

- De leerling kan de kenmerken van de meest voorkomende muziekstijlen benoemen, waaronder de bijbehorende instrumenten en bezettingen.
- De leerling kan door middel van lichaamsexpressie de sfeer en emotie van een lied uitdrukken.
- De leerling kan een canon met ingewikkelde melodielijnen en ritmes zingen.
- De leerling kan zelfstandig zich al spelend en zingend muzikaal afstemmen op de groep.
- De leerling kan eenvoudige traditionele melodische notatie begrijpen en uitvoeren.
- De leerling kan zelfstandig vormprincipes, notatie en muzikale tegenstellingen inzetten voor zijn muziekproduct.
- De leerling kan bij het ontwerpen en uitvoeren van zijn eigen muziekstuk een passend instrument kiezen en bespelen.

PRESENTEREN IN GROEP 7 - 8, MUZIEK, KUNSTID - IKEI

1. De leerling is in staat om in zijn eigen groep in gesproken taal te reflecteren op eigen en ander-mans werk.

- De leerling kan zijn eigen muzikale kwaliteiten en ontwikkelpunten en die van een ander benoemen.
- De leerling kan muzikale aspecten van een presentatie benoemen in de gebieden klank, vorm en betekenis.
- De leerling kan zijn persoonlijke mening geven over de kwaliteit van een muziekstuk.
- De leerling is in staat om zijn product en van een klasgenoot in waarde te schatten voor een presentatie of portfolio.

2. De leerling is in staat om zelfstandig (zonder begeleiding van een docent) in een voor hem onbekende ruimte, voor onbekend publiek, naar buiten te treden met een kunstzinnige uiting/product.

- De leerling kan op een podium in een groter geheel muzikaal presenteren voor deels onbekend publiek.
- De leerling kan zijn sterke en zwakke eigenschappen benoemen tijdens het voorbereiden van een presentatie.
- De leerling kan aangeven welke muzikale bijdrage van hem de presentatie versterken.
- De leerling kan een onderdeel van de presentatie aankondigen.

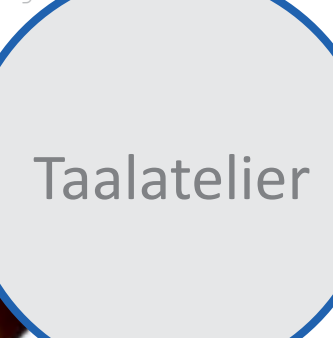
● ● ● SOCIALE COMPETENTIE IN GROEP 7 - 8, MUZIEK, KUNSTID - IKEI

1. De leerling is in staat om individueel en samen te werken bij alle fasen van het ontwerpproces en de presentatie daarvan.	• De leerling kan samen met anderen zelfstandig een muzikaal ontwerp voorbereiden en presenteren. • De leerling kan in het samenspel met anderen een leidende en volgende positie innemen. • De leerling kan zijn eigen ideeën kenbaar maken aan klasgenoten en waardeert de ideeën van een ander.
2. De leerling kan onderbouwde keuzes maken.	• De leerling kan zijn eigen mening formuleren en kenbaar maken. • De leerling kan zijn muzikale voorkeur benoemen.
3. De leerling kan omgaan met de emoties van anderen en de uiting daarvan in een kunstzinnig product.	• De leerling kan met aandacht luisteren en kijken naar de presentatie van zijn klasgenoot of professional. • De leerling kan opbouwende feedback geven op het muzikale spel van anderen en feedback over zijn eigen spel ontvangen en toepassen. • De leerling kan zich inleven in een ander en houdt hierbij rekening met andermans gevoelens.

presenteren . pres

Theater

Dans

Taalatelier

Muziek

Media

e competentie

LEERLIJN SCHRIJVEN: TAALATELIER

VISIE OP HET VAK TAALATELIER IN HET ONDERWIJS

Kinderen leren spreken, lezen en schrijven vanuit een natuurlijke behoefte om mee te doen; ze laten graag zien en horen wat ze op hun hart hebben, en gesproken taal en schrift zijn daarvoor de middelen.

Op school wordt van kinderen verwacht dat ze ook de technische aspecten van taal leren beheersen: grammaticale regels, spelling. Hierdoor raakt spontaan taalgebruik op de achtergrond, en soms vinden kinderen taal dan opeens moeilijk en saai. Sommige kinderen durven nauwelijks meer te schrijven en te vertellen uit angst voor

fouten. Dat is jammer, want (creatief) schrijven en vertellen kan juist een waardevolle aanvulling zijn op werken met een taalmethode, en bijdragen aan de taalontwikkeling van kinderen. Het KunstID Taalatelier nodigt kinderen uit om mee te schrijven, ook als ze op taalgebied onzeker zijn over hun eigen kunnen. Met uitdagende opdrachten en inspirerende teksten komen zij tot hun recht, net als kinderen die creatieve uitdaging zoeken of graag praktisch bezig zijn. Het Taalatelier is een manier van taal verwerven met hoofd, hart en handen. Zo is minstens de helft van de lestijd bestemd voor tekstpresentatie. Daarbij gebruiken we werkvormen uit andere kunstdisciplines, zoals beeldende en

grafische vorming, theater en muziek.

Kind centraal

In het Taalatelier bieden wij uitnodigende taallessen, waarin opdrachten voor alle kinderen goed zijn uit te voeren, ook als ze het Nederlands (nog) niet goed beheersen. Het gaat ons niet om goede of foute antwoorden, maar om het kind dat zijn eigen verhaal mag vertellen. In de Taalatelier-lessen maken we gebruik van de methode 'Taalvorming'. Deze methode stelt eigen ervaringen van kinderen centraal, net als de wens om ervaringen met anderen te delen. Door vragen te stellen, te vertellen en te schrijven, én door het openbaar maken van wat zij heb-

ben geschreven. Vertrekpunt bij taalactiviteiten is altijd het kind zelf, inclusief al hun zintuigen, eigen gedachten, ervaringen en gevoelens. Taalvorming gaat het om expressie, nieuwsgierigheid en plezier in taal.

Aansluiting bij de school

Zoals gezegd zijn de Taalatelier-lessen een waardevolle aanvulling op de reguliere taallessen die zijn gebaseerd op gedetailleerde methodes. Hierin wordt taal in kleine, abstracte stukjes opgeknipt, en in iedere les leren de kinderen iets over deelaspecten van taal. In het Taalatelier richten wij ons juist op de inhoud en de bedoeling van taal. Spreken, luisteren, lezen, vertellen en schrijven komen in de les aan bod. Zo komen alle taalfuncties die kinderen tot hun beschikking hebben tot hun recht, en dragen de lessen bij aan de taalontwikkeling van kinderen. Onze lessen vervangen uiteraard niet de reguliere taallessen. Wij sluiten als het kan aan bij de (taal)

thema's op school en de woorden die daarbij centraal staan, waardoor de lessen bijdragen aan het vergroten van de woordenschat. Technische taalaspecten als spelling en zinsbouw komen zeker aan bod, maar pas nadat de kinderen vrij hebben kunnen schrijven, en alleen als het niet ten koste gaat van hun eigen teksten.

Culturele competenties

In het Taalatelier houden we rekening met onderlinge verschillen tussen kinderen. Zowel vakdidactische doelen (taal- en schrijfvaardigheid) als algemene pedagogische doelen (hoe gaan de kinderen met hun tekst en die van anderen om) staan centraal en worden uitgewerkt aan de hand van drie culturele competenties: creërend vermogen, presenteren en sociale competenties.

Creëren

In het Taalatelier staat korte teksten, verhalen en gedichten schrijven centraal. We halen onze

inspiratie vaak uit eigen ervaring, (jeugd)literatuur en (beeldende) kunst en proberen kinderen te verleiden om hun eigen gedachten en ervaringen zo mooi, literair of kunstzinnig mogelijk op te schrijven.

In groep 1 t/m 3 maken we verteltekeningen en experimenteren met letters en letterbeelden, klank, ritme en rijm. In de hogere groepen verkennen we verschillende dichtvormen en vertelstijlen. Voorafgaand aan het schrijven besteden we veel aandacht aan vertellen vanuit eigen ervaring. We dagen de kinderen uit elkaar zo precies en zo beeldend mogelijk te vertellen wat er gebeurde, waar het was, wie er bij waren en hoe dingen eruit zagen. Hierdoor hebben alle kinderen al een helder beeld van wat ze straks op papier gaan zetten.

Na het schrijven werken we aan 'het communiceren' van de tekst. Dit is een wezenlijk onderdeel van het Taalatelier. Grafische, beeldende

en expressieve technieken zoals knippen en plakken, schilderen, boetseren, stempelen en sjabloneren, toneelspelen, zingen en alle andere mogelijke creatieve verwerkingen van tekst zorgen voor een mooi evenwicht tussen denken en doen. De kunstzinnige verwerking van de tekst vult minimaal de helft van de lestijd.

Presenteren

In het Taalatelier houden we ons behalve met effectieve en aansprekende taal ook bezig met een goede tekstpresentatie. Kinderen schrijven hun teksten altijd met een doel. De teksten maken ze met de bedoeling om hun gevoelens, gedachten en ervaringen communicatief te maken; te delen met een publiek. Daarom is naast het schrijven veel aandacht voor het presenteren van teksten door middel van een poster, boekje, (animatie) filmpje, toneelstuk of anderszins. Kinderen vinden het fijn om bezig te zijn met hun teksten, deze te verfraaien en te presenteren aan een publiek. Bij de kleuters begint dat al in het klein; de kleuter houdt zijn taaltekening zelf omhoog, terwijl hij aan de klas vertelt wat erop te zien is. In groep 8 verwachten we uiteindelijk dat leerlingen zelfstandig voor een publiek van onbekenden hun tekst kunnen voordragen, een tentoonstelling van hun werk presenteren of bijvoorbeeld een toneelvoorstelling geven, gebaseerd op hun eigen teksten.

Sociale competentie

Kinderen zijn in de Taalatelier-lessen vaak als groep aan het werk, bijvoorbeeld in de kring: elke les start met een kringgesprek. Dit is een wezenlijk onderdeel van onze lessen. In de kring leren kinderen naar elkaar te luisteren, elkaar uit te laten spreken en interesse te tonen in elkaars verhalen door het stellen van vragen. Door het kringgesprek krijgen ze ideeën en worden bijvoorbeeld uitgenodigd te associëren. Ook is de kring de plek waar wordt voorgelezen en literaire teksten worden besproken.

Het schrijven zelf is vaak een individuele aangelegenheid, maar vervolgens lezen kinderen elkaars teksten en leren zij elkaar tips geven voor verbeteringen. De kinderen leren keuzes te maken door gedachten en ideeën te verzamelen in een lijstje van kernwoorden, waaruit ze uiteindelijk een keuze maken. Die keuze kunnen ze vervolgens tot een tekst uitwerken, door tekst te schrappen of te verbeteren.

In de bovenbouw werken we in de Taalatelier-lessen actief aan meningsvorming, het verwoorden en staan voor je eigen mening en het respecteren van elkaars opvattingen. Het gevoel dat jouw verhaal, jouw kunstwerk er mag zijn, geeft kinderen een trots gevoel en meer zelfvertrouwen om voor zichzelf en hun eigen idee op te komen.

UITWERKING CULTURELE COMPETENTIES PER GROEP, TAALATELIER

GROEP 1 - 2, TAALATELIER

In groep 1-2 staat de beginnende geletterdheid centraal. Hoewel het sociale taalgebruik langzaam toeneemt, vinden deze kinderen het nog moeilijk om zich in anderen te verplaatsen. In een kringgesprek vertellen kinderen over eigen ervaringen, de docent laat zien dat je verschillende soorten vragen kunt stellen om iets over andermans ervaring te weten te komen. Hij stimuleert en ondersteunt de kinderen in dit proces; er ontstaan korte gesprekken en het kind

leert actief luisteren.

Tijdens de lessen houden we rekening met de korte spanningsboog van de kinderen. De docent maakt gebruik van diverse werkvormen zoals voorlezen, taalspelletjes en tekenen. Omdat kleuters zelf nog niet kunnen schrijven, verwerken zij hun ervaring in een taaltekening – die tekening is het verhaal. De leerkracht praat over de taaltekening, vraagt door, helpt met verwoorden en schrijft het vertelde zoveel mogelijk in de woorden van het kind op. Zien dat hun eigen ervaring vastgelegd kan worden in geschreven

taal, is een belangrijke stap in de fase van beginnende geletterdheid.

Naarmate ze taalvaardiger worden, gaan kinderen nadenken over de vormaspecten van taal. Kleuters spelen met bepaalde klankpatronen in woorden, zoals eind- en beginrijm. De docent brengt de kinderen in aanraking met verschillende verhalen, gedichten en liedjes. Expressie, nieuwsgierigheid en plezier in taal staan centraal. Aan het einde van de les presenteren de kinderen hun tekeningen aan de rest van de klas.

CREËREND VERMOGEN IN GROEP 1 - 2, TAALATELIER

1. De leerling kan eigen ervaringen en ideeën benoemen bij de door de docent aangereikte onderwerpen.

- De leerling kan een persoonlijke ervaring vertellen naar aanleiding van een literaire tekst, voorwerp of afbeelding.
- De leerling kan naar aanleiding van het onderwerp van de les een tekenlijstje maken met eigen ervaringen.
- De leerling blijft tijdens het vertellen bij het onderwerp.
- De leerling kan verwoorden wat hij mooi en/of spannend vindt aan een verhaal.

2. De leerling kan binnen de door de docent gekaderde opdrachten experimenteren en onderzoeken.

- De leerling kan met behulp van open en gesloten vragen van de docent zijn ervaring concreter maken.
- De leerling kan een moment uit een verhaal uitbeelden in de kring.
- De leerling kan experimenteren met vormen en letterbeelden binnen een door de docent gekaderde opdracht.
- De leerling kan onder begeleiding van de docent spelen met woordklanken en stemintonaties.
- De leerling kan klassikaal en onder begeleiding van de docent variaties bedenken op bestaande rijmpjes, versjes en/of liedjes en deze ondersteunen met bewegingen.

3. De leerlingen is onder begeleiding van de docent in staat tot het oefenen van basale kennis, vaardigheden en attitude van het kunstvak.

- De leerling kan een verhaal in eigen woorden navertellen.
- De leerling kan in gesprek met de docent zijn ervaring ordenen.
- De leerling kan, onder begeleiding van de docent, belangrijke en minder belangrijke informatie onderscheiden.
- De leerling kan in een tweetal luisteren naar de ervaring van een ander en zijn aandacht vasthouden.
- De leerling kan met behulp van een gerichte opdracht een moment uit zijn ervaring verbeelden in een taaltekening.
- De leerling kan formuleren wat de docent bij zijn taaltekening moet schrijven.

PRESENTEREN IN GROEP 1 - 2, TAALATELIER

1. De leerling kan, na een door de docent gekaderde kijk- of luisteropdracht, benoemen wat hij heeft gezien en/of gehoord.

- De leerling kan een verhaal in eigen woorden navertellen.
- De leerling kan open en gesloten vragen beantwoorden over de inhoud van een verhaal en/of gedicht.
- De leerling kan gesloten reflectievragen van de docent beantwoorden.

2. De leerling kan onder begeleiding van de docent naar buiten treden met een kunstzinnige uiting/product, binnen de school en met (grotendeels) bekend publiek.

- De leerling kan onder begeleiding van de docent het gemaakte werk in de klas presenteren.
- De leerling kan zijn stemvolume afstemmen op het publiek.
- De leerling kan tijdens het presenteren een neutrale houding aannemen.

SOCIALE COMPETENTIE IN GROEP 1 - 2, TAALATELIER

1. De leerling kan rekening houden met de andere leerlingen, aangestuurd door de docent.

- De leerling kan op zijn beurt wachten.
- De leerling laat een ander uitspreken.
- De leerling kan een vraag stellen over de vertelde ervaring van een andere leerling.
- De leerling deelt de materialen met de andere leerlingen.

2. De leerling kan uit een beperkt aanbod keuzes maken.

- De leerling kan uit zijn tekenlijstje een ervaring kiezen waarover hij wil vertellen.
- De leerling kan in gesprek met de docent verwoorden welke tekst bij de tekening moet worden geschreven.

3. De leerling kan gestuurd door de docent het uiten van emoties in de kunstvorm herkennen.

- De leerling kan vertellen over een situatie waarin hij een besproken emotie zelf voelde.
- De leerling kan gevoelens van anderen waarnemen en beschrijven in situaties waarin deze duidelijk geuit worden.
- De leerling kan een emotie uitbeelden.

GROEP 3 - 4, TAALATELIER

In groep 3-4 vindt de overgang plaats van beginnende naar gevorderde geletterdheid. Naast taaltekeningen maken, schrijven de leerlingen steeds meer zelf. Voorgaand aan het schrijven besteedt de docent veel aandacht aan het vertellen van eigen ervaringen. De docent daagt de kinderen uit zo precies en zo beeldend mogelijk te vertellen, waardoor de stap naar schrijven makkelijker wordt.

Kinderen van deze leeftijdsgroep kunnen zich steeds beter verplaatsen in de gevoelens en situaties van anderen. Ze kunnen beter en langer naar elkaar luisteren en kinderen tonen echt interesse in elkaars verhalen. Met doorvragen stimuleert de docent verdieping in het kringgesprek. De leerlingen leren concreter vertellen en na te denken over wat ze zeggen. Zij stellen

vragen over elkaars ervaringen en emoties, en kijken naar oorzaak-gevolg-relaties.

De docent is in deze groepen duidelijk een voorbeeld; doordat hij veel open vragen stelt en betrokkenheid toont, neemt de leerling dit over. In de kring verkennen ze verschillende literaire vormen op vorm en inhoud. Waaraan zie je dat iets een gedicht of een verhaal is? Wat valt op aan een tekst? De kinderen experimenteren met letterbeelden en vlakverdeling, en versterken hun tekst met beeld. Hiervoor gebruiken ze technieken en verwerkingsvormen zoals een verhalenboekje, een poëzieposter en de Kamishibai. Hun teksten worden aan het einde van de les of lessenreeks gepresenteerd. Kinderen in groep 3-4 vinden het in het algemeen erg leuk om te laten zien wat ze kunnen – de presentatie van hun werk geeft een trots gevoel.

CREËREND VERMOGEN IN GROEP 3 - 4, TAALATELIER

1. De leerling is in staat om, met behulp van de door de docent gekozen middelen, vorm te geven aan zijn gevoelens, ervaringen en ideeën.

- Naar aanleiding van een literaire tekst, voorwerp of afbeelding kan de leerling vertellen over eigen ervaringen.
- De leerling blijft bij het vertellen, tekenen en schrijven dicht bij zijn beleavingswereld.
- De leerling kan in een tweegesprek vertellen over zijn ervaring.
- De leerling kan zijn tekst versterken met beeld binnen een door de docent gekaderde opdracht.

2. A. De leerling kan binnen een door de docent gekaderde opdracht experimenteren en onderzoeken.

- De leerlingen kan, met behulp van de docent, literaire teksten verkennen op vorm en inhoud.
- De leerling kan experimenteren met vormen, letterbeelden en vlakverdeling binnen een door de docent gekaderde opdracht.
- De leerling kan onder begeleiding van de docent een ervaring gedetailleerder vertellen door bijvoeglijke naamwoorden te gebruiken.

2. B. De leerling kan meerdere oplossingen bedenken bij het maken van een opdracht.

- De leerling kan naar aanleiding van een voorbeeld van de docent zijn eigen associatie vertellen.
- De leerling kan naar aanleiding van het onderwerp van de les een lijstje maken met eigen ervaringen.
- De leerling kan benoemen wie in een verhaal of ervaring voorkomen, wat er gebeurt en waar het verhaal zich afspeelt.
- De leerling kan instructies geven aan andere leerlingen zodat zij een moment uit zijn verhaal kunnen naspelen.

3. De leerling is onder begeleiding van de docent in staat tot het oefenen en ontwikkelen van de kennis, vaardigheden en attitude van het kunstvak.

- De leerling kan in gesprek met de docent chronologie aanbrengen in zijn ervaring.
- De leerling kan in een tweegesprek open en gesloten vragen stellen beginnend met Wie, Wat, Waar, Waarom en Hoe.
- De leerling kan met behulp van een gerichte opdracht, schrijven over zijn ervaring.
- De leerling kan klassikaal eenvoudige dichtvormen hanteren zoals een elfje of een kettinggedicht.
- De leerling kan gebruikmaken van rijm en onrijm bij het maken van een gedicht.

PRESENTEREN IN GROEP 3 - 4, TAALATELIER

1. De leerling kan onder begeleiding van de docent in zijn groep reflecteren op eigen en ander-mans werk.

- De leerling kan open en gesloten vragen beantwoorden over de vorm en inhoud van literaire teksten.
- De leerling kan open en gesloten reflectievragen van de docent onderbouwd beantwoorden.
- De leerling kan onder begeleiding van de docent aangeven wat hij goed gelukt vindt bij het werk van andere leerlingen en waarom hij dat vindt.

2. De leerling kan onder begeleiding van de docent naar buiten treden met een kunstzinnige uiting/product in een voor hem bekende ruimte en met bekend publiek.

- De leerling kan individueel of met een kleine groep een presentatie geven voor bekend publiek in een voor hem bekende ruimte.
- De leerling kan zijn tekst versterken met beeld.
- De leerling kan zijn werk presenteren binnen een door de docent gekozen vorm zoals: de kamishibai, een poëzieposter, een verhalenboekje of een voordracht.
- De leerling leest zijn tekst al dan niet met hulp voor.
- De leerling kan een gedicht of verhaal duidelijk overbrengen aan het publiek, waarbij hij rustig en verstaanbaar praat en oogcontact heeft met zijn luisteraars.

SOCIALE COMPETENTIE IN GROEP 3 - 4, TAALATELIER

1. De leerling kan individueel en in twee- of drietallen een opdracht uitvoeren.

- De leerling kan in kleine groepjes samenwerken aan een opdracht.
- De leerling kan de ideeën van anderen waarderen.
- De leerling kan op zijn beurt wachten en valt de ander niet in de rede.
- De leerling kan, gestuurd door de docent, benoemen wat zijn rol was in de samenwerking met anderen.

2. De leerling kan verschil in uitwerking van opdrachten signaleren.

- De leerling kan bij verschillende uitwerkingen van hetzelfde thema overeenkomsten en verschillen benoemen.

3. De leerling kan, gestuurd door de docent, omgaan met de emoties van anderen en de uiting daarvan in een kunstzinnig product.

- De leerling kan een eigen mening geven over een tekst of onderwerp.
- De leerling kan zijn gevoelens verwoorden.

GROEP 5 - 6, TAALATELIER

Kinderen van deze leeftijdsgroep raken geïnteresseerd in ingewikkelde relationele problemen. Onderwerpen zoals vriendschap en vrienden-groepen zijn populair, met alle thema's die daarbij horen. Zoals avontuur en trouw, maar ook ruzie, pesten en school. In de lessen wordt niet meer alleen vanuit hun eigen perspectief geschreven, maar ook vanuit het perspectief van anderen. Via onder andere kinder- en jeugdliteratuur introduceert de docent diverse onderwerpen. In het kringgesprek en in tweegesprekken wisselen kinderen ervaringen uit en brengen hun gevoelens onder woorden.

Kinderen van groep 5 en 6 zijn steeds meer in staat zich te verplaatsen in de gevoelens, wensen en opvattingen van anderen. Het kind kan zich voorstellen wat in een ander omgaat en beseft dat verschillende mensen verschillende dingen denken en voelen. Toch hebben ze nog moeite met complexe verhaallijnen. Om inzicht te krijgen in de structuur van verhalen wordt

daarom extra aandacht besteed aan de vragen Wie, Wat, Waar, Wanneer, Hoe en Waarom. Feedback geven wordt geïntroduceerd. De leerlingen bespreken een aantal teksten klassikaal. De docent schrijft de tekst op het bord en stelt verschillende vragen. Komt de tekst over zoals de schrijver het bedoelt? Hoe zou je het anders kunnen schrijven, zodat het voor iedereen duidelijk is? De leerkracht zet de kinderen aan om mee te denken over hoe een tekst verbeterd kan worden. Zo ontstaat automatisch aandacht voor woordkeuze, verbanden tussen zinsdelen en het gebruik van voegwoorden. Naar aanleiding van gekregen feedback herschrijven de kinderen hun tekst tot een uiteindelijke versie.

Ook in deze groep is eigen werk presenteren belangrijk. De kinderen maken hun tekst communicatief door middel van een door de docent gekozen vorm zoals een speelscène, de kamishibai, een poëzieposter, een krantenartikel of een verhalenboekje en presenteren dit aan een publiek.

CREËREND VERMOGEN IN GROEP 5 - 6, TAALATELIER

1. De leerling kan uit een beperkt aanbod van kunstzinnige mid-delen kiezen om zijn gevoelens, ervaringen en ideeën vorm te geven.

- Naar aanleiding van een literaire tekst, voorwerp of afbeelding kan de leerling vertellen over eigen ervaringen, dromen en fantasieën.
- De leerling kan gedetailleerd vertellen en gevoelens beschrijven.
- De leerling kan vertellen met een duidelijk begin, midden en einde
- De leerling kan vanuit eigen en andermans perspectief schrijven over emoties, waarnemingen en feiten.
- De leerling kan zijn tekst versterken met beeld binnen een door de docent gekaderde opdracht.

2. A. De leerling is in staat te werken met de vier fases van het ontwerpproces.

- De leerling kan naar aanleiding van een tweegesprek of kringgesprek en binnen een gekaderde opdracht een tekst schrijven.
- De leerling kan naar aanleiding van associatieoefeningen en binnen een gekaderde opdracht een gedicht schrijven.
- De leerling kan experimenteren met letterbeelden, lettergrootte, vlakverdeling en uitlijning binnen een door de docent gekaderde opdracht.
- De leerling kan experimenteren met herhalingen en het afbreken van zinnen.
- De leerling kan beeldspraak gebruiken.
- De leerling kan, onder begeleiding van de docent, zijn eigen en andermans tekst bespreken op vorm en inhoud, met aandacht voor zinsbouw, woordkeus en de volgorde van zinsdelen.
- De leerling kan een suggestie doen ter verbetering van andermans tekst.
- De leerling kan met behulp van medeleerlingen en leraar zijn tekst herschrijven.

2. B. De leerling is, onder begeleiding van de docent, in staat tot het verbeteren van producten met gebruik van de vier elementen van het ontwerpproces.

3. De leerling is, onder begeleiding van de docent, in staat tot het oefenen en ontwikkelen van de kennis, vaardigheden en attitude van het kunstvak.

- De leerling kan de motivatie van personages uit een verhaal achterhalen aan de hand van de vragen Wie, Wat, Waar, Waarom en Hoe.
- De leerling kan de hoofdgedachte uit een verhaal of presentatie afleiden.
- De leerling kan aan de hand van een kader zijn ervaring, ideeën en gevoelens verwerken in een aangeboden tekstvorm.
- De leerling kan onderscheid maken tussen informatie en een mening.
- De leerling kan, onder begeleiding van de docent, complexere dichtvormen hanteren zoals een elfje, een kettinggedicht, een haiku, een rondeel en het vrije vers.

PRESENTEREN IN GROEP 5 - 6, TAALATELIER

1. De leerling kan, onder begeleiding van de docent, in zijn eigen groep in gesproken taal reflecteren op eigen en andermans werk.

- De leerling kan verwoorden hoe zijn beeldend werk tot stand is gekomen.
- De leerling kan, gestuurd door de docent, duidelijk verwoorden wat hij van zijn eigen en andermans presentatie vond.
- De leerling kan, gestuurd door de docent, feedback geven volgens de sandwich feedback methode.
- De leerling kan, onder begeleiding van de docent, zijn eigen en andermans tekst bespreken op vorm en inhoud, met aandacht voor zinsbouw, woordkeus en de volgorde van zinsdelen.

2. De leerling kan, onder begeleiding van de docent, naar buiten treden met een kunstzinnige uiting/product in een voor hem bekende ruimte voor deels onbekend publiek.

- De leerling kan individueel of met een kleine groep een presentatie geven voor onbekend publiek in een voor hem bekende ruimte.
- De leerling kan zijn werk presenteren binnen een door de docent gekozen vorm zoals een speelscène, de kamishibai, een poëzieposter, een krantenartikel, een verhalenboekje of een voordracht.
- De leerling kan zijn tekst versterken met beeld.
- De leerling is zich tijdens het presenteren bewust van zijn houding en gebruikt gebaren en mimiek effectief.

SOCIALE COMPETENTIE IN GROEP 5 - 6, TAALATELIER

1. De leerling kan individueel en samenwerken bij alle fases van het ontwerpproces.

- De leerling kan samenwerken met klasgenoten bij het maken van een schrijfopdracht.
- De leerling kan zijn eigen ideeën kenbaar maken aan zijn klasgenoten en waardeert de ideeën van anderen.

2. De leerling kan keuzes maken.

- De leerling kan een keuze maken over de uitlijning en vormgeving van zijn tekst.

3. De leerling is, onder begeleiding van de docent, in staat om te gaan met de emoties van anderen en de uiting daarvan in een kunstzinnig product.

- De leerling kan zijn mening geven over een tekst of onderwerp.
- De leerling kan zijn mening onderbouwen met argumenten.
- De leerling kan zijn gevoelens verwoorden.
- De leerling kan feedback geven op het werk van klasgenoten, aan de hand van gestuurde vragen van de docent.

GROEP 7 - 8, TAALATELIER

Kinderen van deze leeftijdsgroep zitten volop in de sociaal-emotionele ontwikkeling van de (pre-) puberteit. De onderlinge verschillen wat betreft cognitieve en sociaal-emotionele ontwikkeling kunnen groot zijn. Omdat de kinderen bewust bezig met hun status binnen de groep, is samenwerken in steeds wisselende samenstellingen belangrijk. Mening en ervaringen uitwisselen in de kring en in tweegesprekken zorgt dat leerlingen meer waardering voor elkaar krijgen. Aan de ene kant zijn de kinderen in staat zelfstandig te werken, aan de andere kant hebben zij veel sturing nodig door de onzekerheid die bij deze (pre-)puberale fase hoort. Ze willen graag hun eigen mening aan de docent en de groep kenbaar maken, maar voelen zich hierin tegelijkertijd zoekende en onzeker. In de lessen

wordt actief gewerkt aan meningsvorming. Meningen onderbouwen met argumenten neemt een centrale plek in. In het kringgesprek komen maatschappelijke thema's aan bod, waarbij de kinderen zich (leren) verhouden tot verschillende onderwerpen.

Nieuw in deze groep zijn het schrijven van monologen, dialogen en raps. De kinderen zijn inmiddels gewend aan het geven van feedback, en de docent geeft hen steeds meer verantwoordelijkheden. De kinderen geven elkaar beurt in de kring, hebben minder sturing nodig bij het bespreken van teksten en discussiëren met elkaar over diverse onderwerpen. Ook het vormgeven van de presentatie doen de kinderen grotendeels zelf. Ze hebben in de voorgaande jaren ervaring opgedaan met verschillende tekstvormen en krijgen veel vrijheid bij het kiezen van een verwerkingsvorm.

CREËREND VERMOGEN IN GROEP 7 - 8, TAALATELIER

1. De leerling is in staat zijn gevoelens, ervaringen en ideeën vorm te geven met behulp van kunstzinnige middelen.

- De leerling kan vertellen en schrijven over eigen ervaringen en over onderwerpen buiten zijn directe leefomgeving.
- De leerling kan zelf een invalshoek en/of gezichtspunt kiezen voor het schrijven van zijn verhaal.
- De leerling kan in tweetallen een interview houden.

2. De leerling is in staat om zelfstandig te schakelen tussen de vier fases van het ontwerpproces (onderzoek, experiment, reflectie en feedback) wanneer het verbeteren van het product hier om vraagt.

- De leerling kan experimenteren met verschillende literaire vormen zoals een monoloog, een dialoog, een artikel, een rap, een gedicht en een verhaal.
- De leerling kan experimenteren met letterbeelden, lettergrootte, vlakverdeling, kleur, letterdikte, letterstand en uitlijning en maakt hieruit een keuze bij de opmaak van zijn tekst.
- De leerling kan beeldspraak gebruiken.
- De leerling kan zijn eigen en andermans teksten bespreken op vorm en inhoud met aandacht voor chronologie, tijdsvormen en de congruentie van onderwerp en persoonsvorm.
- De leerling kan op basis van gekregen feedback zijn tekst herschrijven.
- De leerling kan reflecteren op zijn werkproces.

3. De leerling beheerst de benodigde kennis, vaardigheden en attitude van het kunstvak om zelfstandig een kunstzinnig product te kunnen maken.

- De leerling kan met gebruik van alinea's een samenhangende tekst schrijven.
- De leerling kan een tekst schrijven met een duidelijke chronologie en maakt consequent gebruik van tijdsvormen.
- De leerling kan variatie aanbrengen in zinnen, zinsbouw, woordkeuze en de volgorde van zinsdelen.
- De leerling kan zelfstandig complexere dichtvormen hanteren zoals een elfje, een kettinggedicht, een haiku, een rondeel, het vrije vers en een rap.
- De leerling kan onderscheid maken tussen feiten en meningen en de verschillen tussen formeel en informeel taalgebruik verwoorden.

PRESENTEREN IN GROEP 7 - 8, TAALATELIER

1. De leerling is in staat om in zijn eigen groep in gesproken taal te reflecteren op eigen en ander-mans werk.

- De leerling kan verslag uitbrengen van zijn ontwerpproces.
- De leerling kan feedback geven op eigen en andermans werk.
- De leerling kan de hoofdgedachte uit een verhaal of presentatie onderscheiden.

2. De leerling is in staat om zelf-standig (zonder begeleiding van een docent) in een voor hem on-bekende ruimte, voor onbekend publiek, naar buiten te treden met een kunstzinnige uiting/product.

- De leerling kan individueel of met een kleine groep een presentatie geven voor onbekend publiek in een voor hem onbekende ruimte.
- De leerling kan zijn werk presenteren binnen een door zichzelf gekozen vorm zoals een speelsce, de kamishibai, een poëzieposter, een krantenartikel, een verhalenboekje een monoloog, een dialoog, een rap, een voordracht of een tentoonstelling.
- De leerling kan zijn tekst versterken met beeld.
- De leerling kan zijn tekst en presentatie afstemmen op een doelgroep.
- De leerling kan expressief en op een persoonlijke manier vertellen.
- De leerling kan tijdens het spreken zijn spreektempo en toonhoogte variëren en zijn houding en geba-ren efficiënt inzetten.
- De leerling kan tijdens zijn presentatie improviseren.

SOCIALE COMPETENTIE IN GROEP 7 - 8, TAALATELIER

1. De leerling is in staat individueel en samen te werken bij alle fasen van het ontwerpproces en de presentatie daarvan.

- De leerling kan in samenwerking met anderen zowel ideeën aanbieden als accepteren.
- De leerling kan samen met anderen een idee uitwerken tot een presentatie.
- De leerling kan met minimale input van de docent een presentatie voorbereiden.

2. De leerling kan onderbouwde keuzes maken.

- De leerling kan binnen het onderwerp van de les, op basis van argumenten van mening veranderen.
- De leerling durft een eigen keuze te maken.
- De leerling kan zelf een presentatievorm kiezen.
- De leerling kan zijn gekozen presentatievorm onderbouwen.

3. De leerling kan omgaan met de emoties van anderen en de uiting daarvan in een kunstzinnig product.

- De leerling kan met aandacht kijken en luisteren naar de presentaties van anderen.
- De leerling kan feedback geven op het werk van klasgenoten en feedback over zijn eigen werk ontvangen.
- De leerlingen kan zich inleven in een ander en houdt rekening met andermans gevoelens.

Beeldend

Theater

Muziek

Media

Taalatelier

Dans

LEERLIJN BEELDEND

VISIE OP HET VAK BEELDEND IN HET ONDERWIJS

Kinderen zijn van nature nieuwsgierig en willen graag de wereld ontdekken. De beeldende lessen bieden hen de mogelijkheid om de beleving van die wereld weer te geven.

Waarneming stimuleren

Tijdens de KunstID-lessen ontwikkelen de kinderen een beeldtaal. Hiermee leren zij zich uit te drukken, en de werkelijkheid met een scherpere blik waar te nemen. Daarnaast leren zij kijken door de ogen van een andere kunstenaar; hun waarneming van de wereld wordt vergroot. Zo

maken ze ruimte voor het anders bekijken van hun omgeving. Wanneer we kunstwerken uit andere landen met een andere geschiedenis en gewoontes bekijken, vergroten we de blik op de wereld ook in figuurlijke en letterlijke zin. Zo brengen we de wereld een stukje dichterbij de kinderen.

Beeldende kunst toont, naast de werkelijkheid die dichtbij ons staat, ook een fictieve wereld, of geeft een maatschappijkritisch statement. Hierop reflecteren we binnen de beeldende lessen, om bij de kinderen een kritische blik op hun omgevingswereld te stimuleren. Daarnaast willen wij kinderen vaardigheden meegeven om te kunnen filteren in de grote hoeveelheid snelle

en flitsende beelden die in deze samenleving op hen afkomen.

Technieken leren

Naast de innerlijke beleving en de verwerking hiervan, maken de kinderen tijdens de lessen zichzelf verschillende technieken en vaardigheden eigen; zowel in het platte vlak als ruimtelijk. We werken met diverse materialen. Bij het maken van een kunstwerk gaat het altijd om het proces: inspireren, onderzoeken, keuzes maken, experimenteren en reflecteren staan centraal tijdens de lessen. De volgorde hiervan kan natuurlijk per les verschillen. We dagen de leerlingen uit om bijvoorbeeld niet aan één idee te werken,

maar om meerdere ideeën uit te werken en met elkaar te vergelijken.

Kind centraal

Bij het ontwikkelen van de lessen sluiten we aan bij de leefwereld en de interesses van de kinderen. Binnen het vaste kader van de leerlijn speelt de docent in op de behoeftes en ideeën van de kinderen. Als kinderen zelf een leervraag hebben, sluit de docent hierop aan. Zo stimuleren we hun intrinsieke motivatie en laten hen een actieve rol spelen bij de inhoud van een les beeldende vorming.

Naast het creëren van kunst, krijgen de competenties samenwerken en reflecteren alle ruimte – zo stimuleren we het probleemoplossend vermogen en de ontwikkeling van het vermogen tot interactie met anderen.

Aansluiting bij de school

Wij ontwikkelen lessen die aansluiten bij de visie en de wensen van de school. Met goede communicatie en samenwerking ontstaat een brede en rijke leeromgeving, en voorkomen we overlapping of onderbelichting. Beeldende lessen kunnen prima aansluiten bij schoolbrede thema's, en ook andere vakgebieden kunnen binnen de beeldende lessen belicht worden.

Juist door er in de lessen nogmaals mee bezig te zijn, gaat een onderwerp leven en beklijft de materie beter.

We sluiten in de lessen aan op het niveau van de kinderen. Binnen een groep kunnen daar natuurlijk grote verschillen in zijn. De docent zal binnen de opdrachten ruimte laten voor deze diversiteit, en daarbij ook de kinderen met veel potentieel extra stimuleren.

Culturele competenties

De leerlijn beeldend is opgebouwd uit drie culturele competenties: creëren, presenteren en sociale competenties.

Creëren

Kinderen werken in de lessen aan hun creërend vermogen. Hierbij staat het ontwikkelen van een eigen beeldtaal centraal. Door zelf beelden te maken, leren de kinderen er ook mee te communiceren en zich ermee uit te drukken. Ook leren zij beelden om zich heen te 'lezen'; zowel in de natuurlijke of gecreëerde omgeving als bijvoorbeeld in de lijnvoering van De Schreeuw van Edvard Munch.

Binnen het creërend vermogen gaat het vooral om het proces van het creëren: onderzoek, experiment en reflectie. Daarnaast is ervarings-

gericht werken van groot belang. We bieden een zo groot mogelijke diversiteit aan materialen aan, waarmee de verschillende zintuigen worden gestimuleerd.

Presenteren

Binnen de KunstID-scholen spelen de kinderen een actieve rol bij het presenteren van hun eigen kunstwerken; zij vertellen zelf over hun werk en/of stellen zelf een expositie samen. Op deze manier raken ook medeleerlingen en ouders

nog meer betrokken bij wat er leeft op school. Daarnaast oefenen de kinderen met hun presentatie ook in het reflecteren op hun werk en het benoemen van opgedane kennis en vakspecifieke termen.

Sociale competentie

Een veilig en positief sociaal klimaat is het startpunt voor beeldende lessen – zowel om ze te kunnen geven als om ze te ontvangen. Binnen het vak beeldend werken we dus ook aan

sociale vaardigheden. De kinderen oefenen met zich verplaatsen in anderen, werken samen aan kunstwerken en leren elkaar van positieve feedback voorzien.

Wat betreft emotionele competenties: wanneer een kind niet weet wat hij ervaart, kan hij dit moeilijk weergeven of benoemen. Binnen de beeldende lessen stimuleren wij het duiden en weergeven van de ervaringen van de kinderen. Juist voor taalzwakke kinderen kan de beeldtaal een manier zijn om zich te uiten.

UITWERKING CULTURELE COMPETENTIES PER GROEP, BEELDEND

GROEP 1 - 2, BEELDEND

Een kleuter betreft alles nog op zichzelf. We beginnen dan ook met lesstof aanbieden die dichtbij het kind ligt. Thematisch werken vinden leerlingen uit groep 1-2 prettig. Ze hebben houvast aan het thema en voelen dat ze binnen dit thema zelf steeds meer weten.

Aan de ene kant willen kleuters graag verzamelen en ordenen. Hier sluiten we met de lesstof

op aan door te werken met de ordening van materialen, onderwerpen en voorwerpen. Aan de andere kant zijn kleuters nog heel vrij in hun handelen en houden ze van experimenteren met materialen. Hier sluiten wij op aan met ervaringsgericht werken, bijvoorbeeld door abstract te werken of de kinderen zelf nieuwe kleuren te laten mengen.

Wanneer het perspectief van de kleuter wat breder wordt, vindt hij het fijn om in duo's of

kleine groepjes te werken. Dit stimuleren we met uitdagende opdrachten.

Reflectie speelt ook bij kleuters een grote rol in de erkenning van het gemaakte werk en het werkproces. Graag vertellen zij over de ontdekkingen die ze hebben gedaan. Binnen de beeldende lessen oefenen zij met het steeds beter duiden van wat ze beleefd of uitgebeeld hebben.

CREËREND VERMOGEN IN GROEP 1 - 2, BEELDEND

1. De leerling kan eigen ervaringen en ideeën benoemen bij de door de docent aangereikte onderwerpen.

- De leerling kan persoonlijke ervaringen en betekenisvolle onderwerpen uit de directe leefwereld verbeelden/vormgeven in een kunstwerk.
- De leerling kan zijn fantasie vormgeven, binnen het kader dat door de leerkracht wordt aangedragen.

2. De leerling kan binnen de door de docent gekaderde opdrachten, experimenteren en onderzoeken.

- De leerling kan met verschillende materialen experimenteren en hiervan de verschillende texturen herkennen en benoemen.
- De leerling kan diverse vormen en kleuren ordenen en deze benoemen.
- De leerling kan constructies bouwen met diverse materialen.

3. De leerling is onder begeleiding van de docent in staat tot het oefenen van basale kennis, vaardigheden en attitude van het kunstvak.

- De leerling kan diverse materialen scheuren en knippen in verschillende groottes en deze aan elkaar verbinden.
- De leerling kan een eenvoudige vorm boetsen.
- De leerling kan de primaire kleuren benoemen.
- De leerling kan dekkend werken met potlood en verf.
- De leerling kan contourlijnen herkennen, toepassen en benoemen.

PRESENTEREN IN GROEP 1 - 2, BEELDEND

1. De leerling kan, na een door de docent gekaderde kijk- of luisteropdracht, benoemen wat hij heeft gezien en/of gehoord.

- De leerling kan voor een bekend publiek benoemen of hij tevreden is over zijn werk en hoe hij het vond om zijn werk te maken.
- De leerling kan eigenschappen van de gebruikte materialen benoemen.
- De leerling kan verschillen tussen de diverse kunstwerken benoemen.

2. De leerling kan onder begeleiding van de docent naar buiten treden met een kunstzinnige uiting/product, binnen de school en met (grotendeels) bekend publiek.

- De leerling kan onder begeleiding van de docent en aan de hand van gesloten vragen, vertellen over zijn gemaakte werkstukken.
- De leerling kan zijn werk duidelijk zichtbaar voor anderen tonen.

SOCIALE COMPETENTIE IN GROEP 1 - 2, BEELDEND

1. De leerling kan rekening houden met de andere leerlingen, aangestuurd door de docent.

- De leerling deelt de materialen met de andere leerlingen.
- De leerling kan in gekaderde vorm samenwerken met andere leerlingen.

2. De leerling kan uit een beperkt aanbod keuzes maken.

- De leerling kan een eigen keuze maken binnen een door de leerkracht aangedragen aanbod van diverse materialen en technieken.

3. De leerling kan gestuurd door de docent het uiten van emoties in de kunstvorm herkennen.

- De leerling kan aan de hand van vragen zijn mening uiten over voorbeelden van kunst.
- De leerling kan in kunstuitingen diverse emoties herkennen en benoemen.

VERANTWOORDELIJKHEID DRAGEN VOOR MATERIALEN EN HET LOKAAL

- De leerling kan netjes omgaan met de aangeboden materialen.
- De leerling kan spullen uitdelen en opruimen voor een groepje.

GROEP 3 - 4, BEELDEND

In groep 3-4 zijn kinderen druk bezig met leren lezen en schrijven. De kinderen gaan van de vuistgreep definitief over naar de penhoudersgreep. Dit betekent dat we binnen de beeldende lessen meer met diverse lijnsoorten en patronen kunnen werken. De fijne motoriek wordt in de lessen verder ontwikkeld en de leerlingen werken gedetailleerder.

Dit zijn de jaren waarin de basis wordt gelegd in omgaan met materialen en het aanleren van diverse technieken. Daar zitten ook technieken bij waarbij meerdere opeenvolgende stappen nodig zijn.

Omdat de aandacht van het kind meer verschuift naar zijn omgeving, kunnen de kinderen ook opdrachten met elkaar uitvoeren in duo's of kleine groepjes. Tevens groeit het invoelend vermogen in de ander. Hier sluiten we met de lessen op aan; de kinderen kunnen elkaar nu positieve feedback geven.

CREËREND VERMOGEN IN GROEP 3 - 4, BEELDEND

1. De leerling is in staat om, met behulp van de door de docent gekozen middelen, vorm te geven aan zijn gevoelens, ervaringen en ideeën.

- De leerling kan diverse kenmerken van het behandeld onderwerp benoemen en uitbeelden in zijn ontwerp.
- De leerling kan zijn ervaringen, gevoelens en ideeën weergeven in een kunstwerk.

2.A. De leerling kan in door de docent gekaderde opdracht experimenteren en onderzoeken.

- De leerling kan experimenteren met het toepassen van diverse verbindingstechnieken met papier, karton en kosteloos materiaal.
- De leerling kan van diverse soorten verf verschillende kenmerken onderscheiden, benoemen en toepassen.
- De leerling kan uiterlijke kenmerken van hetgeen wat afgebeeld is, benoemen.
- De leerling kan associëren bij getoond beeldend werk.
- De leerling kan aan de hand van voorbeelden diverse emoties herkennen en benoemen, en deze aan de hand van een opdracht toepassen in zijn werk.
- De leerling kan kleurnuances herkennen, benoemen en toepassen in zijn werk.
- De leerling kan diverse vormsoorten en de plaatsing van een vorm op het vlak herkennen, benoemen en toepassen.
- De leerling kan de relatie tussen vorm en functie herkennen en benoemen.

2.B. De leerling kan meerdere oplossingen bedenken bij het maken van een opdracht.

- De leerling kan meerdere oplossingen bedenken bij het maken van een opdracht.
- De leerling kan meerdere ontwerpen voor een kunstwerk maken.

3. De leerling is onder begeleiding van de docent in staat tot het oefenen en ontwikkelen van de kennis, vaardigheden en attitude van het kunstvak.

- De leerling kan de secundaire kleuren mengen.
- De leerling kan een grondlijn herkennen en toepassen in zijn werk.
- De leerling kan van een plastisch materiaal een basale lichaamsvorm van een dier of mens ruimtelijk weergeven en holle en bolle vormen boetsen.
- De leerling kan met een potlood dikke, dunne, harde en zachte, rechte en kromme lijnen tekenen.
- De leerling kan door herhaling een patroon maken in zijn werkstukken, waaronder druktechnieken.

PRESENTEREN IN GROEP 3 - 4, BEELDEND

1. De leerling kan onder begeleiding van de docent in zijn groep reflecteren op eigen en ander-mans werk.

- De leerling kan vertellen over zijn werkproces binnen de opbouw van de opdracht.
- De leerling kan hierbij zijn gemaakte keuzes toelichten.
- De leerling kan benoemen of hij tevreden is over zijn werk en aangeven wat hij goed gelukt vindt.
- De leerling kan benoemen hoe hij de gebruikte materialen zelf heeft toegepast in zijn werk en hier de eigenschappen van benoemen.
- De leerling kan, onder begeleiding, verschillen tussen de uitwerking van de werkstukken benoemen.

2. De leerling kan onder begeleiding van de docent naar buiten treden met een kunstzinnige uiting/product in een voor hem bekende ruimte en met bekend publiek.

- De leerling kan zijn werk goed zichtbaar aan het publiek tonen tijdens de presentatie.
- De leerling kan naar aanleiding van open en gesloten vragen onder begeleiding van de docent vertellen over zijn werkproces, de beleving en het eindresultaat.

SOCIALE COMPETENTIE IN GROEP 3 - 4, BEELDEND

1. De leerling kan individueel en in 2 - 3 talen een opdracht uitvoeren.

- De leerling kan in kleine groepjes samenwerken aan een opdracht.
- De leerling deelt de materialen met de andere leerlingen.

2. De leerling kan verschil in uitwerking van opdrachten signaleren.

- De leerling kan verschillen in uitwerking van diverse opdrachten benoemen aan de hand van specifieke vragen van de docent over de stijlkenmerken, technieken en materialen.

3. De leerling kan, gestuurd door de docent, omgaan met de emoties van anderen en de uiting daarvan in een kunstzinnig product.

- De leerling kan met de andere leerlingen tips en feedback uitwisselen tijdens het werkproces.
- De leerling kan aangeven wat hij goed gelukt vindt bij het kunstwerk van andere leerlingen en waarom hij dat vindt.
- De leerling kan benoemen wat hij makkelijk of juist moeilijk vindt om te doen.
- De leerlingen kunnen gestuurd door de docent reflecteren op elkaar.

VERANTWOORDELIJKHEID DRAGEN VOOR MATERIALEN EN HET LOKAAL

- De leerling kan netjes omgaan met de aangeboden materialen.
- De leerling kan de materialen schoonmaken en uitdelen.

GROEP 5 - 6, BEELDEND

De kinderen uit de groepen 5-6 zijn toe aan nieuwe uitdagingen, waarbij ze langer binnen een onderwerp kunnen werken. Zij kunnen nu zelf informatie verzamelen en die in groepjes bespreken. Met de kinderen uit groep 5-6 is het goed mogelijk om meer de diepte in te gaan; hun groeiende zelfstandigheid vertaalt zich in het beeldende proces en ze hebben meer inzicht in begrippen.

De leerlingen vinden het prettig om meer naar de waarneming te gaan werken (dus bijvoor-

beeld een voorwerp of persoon natekenen in plaats van uit het hoofd) – iets wat ook van hen verwacht wordt in deze leeftijdsfase. Vooral compositie is in deze leerfase belangrijk om te oefenen. Planmatig werken wordt eveneens van deze leerlingen verwacht, dus bieden we technische opdrachten waarbij omgaan met gereedschappen en planmatig werken van belang zijn. De leerlingen krijgen nieuwe technieken aangeboden. Daarnaast krijgen ze opdrachten waarbij zij in hun uitwerking zelf kunnen kiezen welke techniek of materiaalsoort het beste past bij de opdracht. Zo kunnen de kinderen leren keuzes te maken en deze gemaakte keuzes onderbou-

wen tijdens het bespreken van de opdrachten in de groepjes.

Samenwerken aan opdrachten wordt in groep 5-6 verder uitgebouwd. Hierbij kunnen de kinderen elkaar nu ook aansturen. Ze reflecteren op hun eigen werkproces en onderbouwen hun keuzes. Daarnaast kunnen zij oefenen in het geven van kritiek op elkaars werk.

De kinderen werken mee aan de opbouw van de presentatie. Ze kunnen nu voor de promotie van de presentatie bijvoorbeeld zelf een postertekst uitwerken.

CREËREND VERMOGEN IN GROEP 5 - 6, BEELDEND

1. De leerling kan uit een beperkt aanbod van kunstzinnige mid-delen kiezen om zijn gevoelens, ervaringen en ideeën vorm te geven.

- De leerling kan gebruik maken van overdrijving in zijn werk.
- De leerling kan aan de hand van een kader zijn ervaringen, gevoelens en ideeën weergeven in een kunstwerk.
- De leerling kan met een digitale camera diverse soorten foto's maken van zijn werk.

2.A. De leerling is in staat om te werken met de vier fases van het ontwerpproces.

- De leerling maakt gebruik van de vier fases van het ontwerpproces om tot een werkstuk te komen.
- De leerling kan de grootte van zijn getekende objecten aanpassen naar gelang deze objecten dichtbij of verder weg staan op zijn tekening.
- De leerling kan zelf informatie vergaren over zijn onderwerp.

2.B. De leerling is, onder begelei-ding van de docent, in staat tot het verbeteren van producten met gebruik van de vier elemen-ten van het ontwerpproces.

- De leerling kan verschillen tussen diverse soorten licht herkennen en benoemen.

3. De leerling is onder begeleiding van de docent in staat tot het oefenen en ontwikkelen van de kennis, vaardigheden en attitude van het kunstvak.

- De leerling kan tekenen naar de waarneming, waarbij de leerling de textuur van het getekende object probeert weer te geven.
- De leerling kan overlapping/arcering/plaatsing van de horizon toepassen als ruimtesuggestie in zijn werk.
- De leerling kan van één kleur verschillende tinten maken.
- De leerling kan ruimtelijk vormgeven met diverse materialen, waaronder klei.
- De leerling kan het begrip symmetrie herkennen, benoemen en toepassen in zijn werk.
- De leerling kan signaalkleuren herkennen, benoemen en toepassen in zijn werk.

PRESENTEREN IN GROEP 5 - 6, BEELDEND

1. De leerling kan onder begeleiding van de docent in zijn groep reflecteren op eigen en ander-mans werk.

- De leerling kan benoemen of hij tevreden is over zijn werk (resultaat) en aangeven wat hij goed en minder goed gelukt vindt.
- De leerling kan eigenschappen van de gebruikte materialen benoemen.
- De leerling kan benoemen hoe hij de gebruikte materialen zelf heeft toegepast in zijn werk.
- De leerling kan verschillen in uitstraling en sfeer benoemen in de uitwerking van de werkstukken.
- De leerling kan vertellen over het werkproces van de opdracht: over de introductie, zijn inspiratie-bronnen, het idee, het ontwerp en de reflectie daarop.

2. De leerling kan onder begeleiding van de docent naar buiten treden met een kunstzinnige uiting/ product in een voor hem bekende ruimte en met bekend publiek.

- De leerling kan onder begeleiding van de docent een tentoonstelling in een van te voren bepaalde ruimte klaarzetten.
- De leerling kan de kunstwerken ophangen of neerzetten, rekening houdend met de ruimte en de sfeer van het werk.
- De leerling kan voor de presentatie ook promotiemateriaal ontwikkelen en ophangen in de school.

SOCIALE COMPETENTIE IN GROEP 5 - 6, BEELDEND

1. De leerlingen kunnen individueel en samen werken bij alle fases van het ontwerpproces.

- De leerling kan aan een werkstuk samenwerken met andere leerlingen, waarbij de leerlingen rekening houden met elkaars talenten.
- De leerling kan een taakverdeling binnen de groep aanhouden.

2. De leerling kan keuzes maken.

- De leerling kan uit diverse ontwerpen kiezen welk ontwerp hij wil uitvoeren.
- De leerling kan uit diverse materialen en technieken kiezen welke hij wil gebruiken voor de uitvoering van zijn ontwerp.

3. De leerling is, onder begeleiding van de docent, in staat om te gaan met de emoties van anderen en de uiting daarvan in een kunstzinnig product.

- De leerling kan zijn eigen ideeën uitwisselen met zijn klasgenoten.
- De leerling kan aangeven wat hij goed gelukt vindt bij andermans werkstuk en waarom hij dat vindt.
- De leerling kan vragen stellen over het werk van de andere leerlingen in een kringgesprek.
- De leerling kan aangeven welke emotie een werk oproept bij hem.
- De leerling kan met de andere leerlingen tips uitwisselen tijdens het werkproces (feedbackmoment).

VERANTWOORDELIJKHEID DRAGEN VOOR MATERIALEN EN HET LOKAAL

- De leerling kan netjes omgaan met de aangeboden materialen.
- De leerling kan de materialen schoonmaken en uitdelen.
- De leerling kan verantwoordelijk omgaan met de gemaakte werkstukken en ontwerpen.

GROEP 7 - 8, BEELDEND

De kinderen uit de groepen 7-8 zijn met hun eigen identiteit bezig. Wij bieden onderwerpen aan die aansluiten bij hun zoektocht naar die identiteit; zo komen kunstenaars met een uitgesproken mening in de lessen uitgebreid aan bod. Daarnaast verbreedt kunstbeschouwing hun blikveld, en geeft het de leerlingen letterlijk de ruimte om meer te durven. Dat zij zelf keuzes maken over welke vorm het meest geschikt is voor hun kunstwerken, is heel belangrijk voor het ontwikkelen van hun eigen mening en identiteit.

Binnen de lessen oefenen we in een veilige sfeer met het beargumenteren van de verschillende keuzes en stappen in het werkproces. Thuis of in de bibliotheek dingen opzoeken wordt in deze

groepen verwacht; kinderen kunnen zelf onderzoek doen.

Groepen 7 - 8 zijn ook nog steeds geïnteresseerd in techniek. We geven opdrachten waarbij de kinderen verschillende technieken moeten combineren. Ook bijvoorbeeld perspectief tekenen hoort daarbij.

Samenwerken is met de kinderen uit groep 7-8 verder uit te bouwen. Vooral in groepswork kan per groep ieder kind een specifieke taak krijgen, waaronder ook aansturende taken. De leerlingen kunnen nu inzien wie er nog hulp nodig heeft, of wie juist iets goed vóór kan doen.

Over de presentatie kunnen de kinderen zelf meedenken. Zij kunnen deze zelf uitwerken, waarbij de docent van tevoren een kader heeft gesteld.

CREËREND VERMOGEN IN GROEP 7 - 8, BEELDEND

1. De leerling is in staat om zijn gevoelens, ervaringen en ideeën vorm te geven met behulp van kunstzinnige middelen.

- De leerling kan aangeven welke emotie een werk oproept bij hem. Hij kan vanuit deze emotie een kunstwerk maken dat hierop aansluit.
- De leerling kan een ruimte ontwerpen waarbij hij rekening houdt met de functie van deze ruimte.
- De leerling kan met het toepassen van kleur, materiaal, compositie, lijnvoering en techniek de sfeer in zijn werk beïnvloeden.

2. De leerling is in staat om zelfstandig te schakelen tussen de vier fases van het ontwerpproces (onderzoek, experiment, reflectie en feedback) wanneer het verbeteren van het product hier om vraagt.

- De leerling kan zelf onderzoek doen naar het onderwerp dat hem interesseert.
- De leerling kan onderbouwde keuzes maken in het uitwerken van zijn kunstzinnig product.
- De leerling verkent bij het maken van een compositie diverse mogelijkheden.
- De leerling kan de vier fases van het ontwerpproces toepassen bij het maken van een nieuw product.

3. De leerling beheerst de benodigde kennis, vaardigheden en attitude van het kunstvak om zelfstandig een kunstzinnig product te kunnen maken.

- De leerling begrijpt de kleurencirkel en kan deze toepassen in het mengen van kleuren.
- De leerling kan diepte weergeven in zijn werk.
- De leerling kan perspectief toepassen in zijn composities.
- De leerling kan een dragende en bewegende constructie bouwen van diverse materialen.
- De leerling kan de suggestie van beweging maken door middel van lijnvoering.
- De leerling kan lijn-, kleur-, textuur- en vormcontrast toepassen in zijn werk.
- De leerling kan met diverse materialen de lichaamshouding van mens en dier weergeven.
- De leerling kan de lijnkenmerken van diverse kunstenaars herkennen, benoemen en toepassen in zijn werk.

PRESENTEREN IN GROEP 7 - 8, BEELDEND

1. De leerling is in staat om in zijn eigen groep in gesproken taal te reflecteren op eigen en ander-mans werk.

- De leerling kan vertellen over de opbouw en het werkproces van de opdracht.
- De leerling kan de keuzes die hij voor zijn werk heeft gemaakt beargumenteren.
- De leerling kan het onderzoek beschrijven dat hij aan de hand van een inspiratiebron heeft gedaan.
- De leerling kan verschillen in uitstraling en sfeer benoemen in de uitwerking van de werkstukken.
- De leerling kan onderlinge verschillen in het werkproces benoemen.

2. De leerling is in staat om zelf-standig (zonder begeleiding van een docent) in een voor hem on-bekende ruimte, voor onbekend publiek, naar buiten te treden met een kunstzinnige uiting/product.

- De leerling kan samen met andere leerlingen een tentoonstelling en/of presentatie voorbereiden waar-bij de leerling rekening houdt met de ruimte en het publiek.
- De leerling kan de presentatie van zijn werk inrichten en daarbij rekening houden met de grootte, vorm, materiaal en kleuren van zijn werk en de omgeving.
- De leerling kan op de computer beeldmateriaal en/of geluidsmateriaal verzorgen voor de presentatie.
- De leerling kan voor de presentatie divers promotiemateriaal ontwikkelen en verspreiden in de school.

SOCIALE COMPETENTIE IN GROEP 7 - 8, BEELDEND

1. De leerling is in staat om individueel en samen te werken bij alle fasen van het ontwerpproces en de presentatie daarvan.

- De leerling kan een taakverdeling maken voor een groep.
- De leerling kan met andere leerlingen een gezamenlijk kunstwerk maken.
- De leerling kan individueel en samen werken aan alle fasen van het ontwerpproces en de presentatie ervan.
- De leerling bekijkt of de anderen ook op schema liggen en biedt indien nodig hulp aan.

2. De leerling kan onderbouwde keuzes maken.

- De leerling kan onderbouwde keuzes maken en deze toelichten.

3. De leerling kan omgaan met de emoties van anderen en de uiting daarvan in een kunstzinnig product.

- De leerling kan op een positieve manier feedback geven op het werk van medeleerlingen en op zijn eigen werk.
- De leerling kan vragen stellen over het werkproces van de andere leerlingen.
- De leerling kan zijn emoties uiten in een kunstvorm en zich inleven in die van anderen.

VERANTWOORDELIJKHEID DRAGEN VOOR MATERIALEN EN HET LOKAAL

- De leerling kan netjes omgaan met de aangeboden materialen.
- De leerling kan de materialen schoonmaken en uitdelen.
- De leerling kan verantwoordelijk omgaan met de gemaakte werkstukken en ontwerpen.

● ● ● MEDIA

Media

Theater

Muziek

Taalatelier

Beeldend

Dans

LEERLIJN MEDIA

De SKVR BeeldFabriek is hét Rotterdamse centrum voor media-educatie. Vanuit haar vestiging in het gebouw Las Palmas biedt de BeeldFabriek een compleet aanbod van cursussen, lessen en workshops voor kinderen, jongeren en volwassenen. De BeeldFabriek verzorgt een samenhangend programma van binnen- en buitenschoolse media-educatie en fotografie, in een leerlijn die doorloopt van kleuter tot aan professionele fotograaf: Iedereen die zijn talent wil ontwikkelen op het gebied van fotografie, video en digitale media, kan bij de BeeldFabriek terecht.

De SKVR BeeldFabriek werkt daarbij nauw samen met het Nederlands Fotomuseum: beide instellingen hebben hun ervaring en kennis op het gebied van beeld- en media-educatie gebundeld.

Door actieve kunstbeoefening met mediale middelen centraal te stellen in de leerlijn, draagt de BeeldFabriek bij aan de mediawijsheid van leer-

lingen. Leerlingen maken hun eigen kunstwerken met behulp van (digitale) media en doen op die manier, spelenderwijs, kennis en vaardigheden op in het brede vakgebied van beeld, media en communicatie. De locatie Las Palmas op de Wilhelminapier, waar zowel BeeldFabriek als het Nederlands Fotomuseum zijn gehuisvest, speelt, naast de lessen in de klas, een belangrijke rol in de leerlijn. Belangrijk is het bezoek aan het Fotomuseum waar de leerlingen kennismaken met het werk van professionele fotografen. Daarnaast kunnen de leerlingen bij de BeeldFabriek gebruikmaken van faciliteiten die op de eigen school niet aanwezig zijn, zoals een professionele opnamestudio.

VISIE OP HET VAK MEDIA IN HET ONDERWIJS

Educatie binnen het Nederlands Fotomuseum en

de SKVR BeeldFabriek richt zich op het werkveld fotografie en media. Dit werkveld is breed. Vaak ligt het accent op het kunstzinnige, op andere momenten meer op het ambachtelijke, maatschappelijke, journalistieke of het communicatieve. Uitgangspunt is dat media een belangrijke rol spelen in onze huidige samenleving en dat het belangrijk is dat mensen in de stad hiermee kunnen omgaan: beschouwend, reflectief en actief.

In al haar educatieve activiteiten wil NFM/BFK de volgende concrete kerndoelen bereiken:

- enthousiasme in de beoefening van kunst stimuleren
- creatief talent ontwikkelen
- vormgevoel ontwikkelen
- een kritische notie ontwikkelen: leren kijken naar eigen werk en dat van anderen
- praktische vaardigheden aanleren op het gebied van fotografie, video en digitale media

- leren lezen en interpreteren van onze hedendaagse 'beeldtaal', inclusief historisch perspectief
- inzicht geven in de actuele ontwikkelingen en de geschiedenis van de fotografie
- inzicht geven in de maatschappelijke betekenis van beeld en beeldcultuur
- plezier ontwikkelen in het receptief en actief omgaan met kunst en media

Bovenstaande doelen gelden voor alle educatieve activiteiten van NFM/BFK. Ze vormen de blauwdruk van waar NFM/BFK mee bezig is. In de opbouw van de lessencycli en projectplannen krijgen deze doelen handen en voeten door ze te vertalen naar concrete lesstof, opdrachten en werkvormen. In feite vormen ze de vertaling van de vier doelstellingen die in het verleden aan kunsteducatie werden meegegeven: persoonlijke ontwikkeling (waarnemingsvermogen, inlevingsvermogen, oordeelvermogen), maatschappelijke waarden (beschaving, tolerantie en democratie), cultuurparticipatie en expressie.

Kunst- en media-educatie zijn in hoge mate multifunctioneel. Naast artistieke en kunstzinnige doelen, dragen zij bij aan wederzijds begrip en sociale cohesie. Culturele vorming biedt tegenwicht aan het materiële en verrijkt het leerproces op school.

Creatief talent

Als instelling voor kunsteducatie wil de SKVR BeeldFabriek bijdragen aan de ontwikkeling van het creatief talent van leerlingen. Wij maken hierbij gebruik van de uitgangspunten van het beeldend onderwijs, waarbij leerlingen kennis maken met de verschillende creatieve (artistieke) benaderingen in het gebruik van media. Zowel de alledaagse (populaire) beeldcultuur van jongeren (internet, tv, games, animatie) als de professionele mediakunst krijgen een plek in dit multidisciplinaire leergebied. Veel van onze docenten zijn geschoold aan de kunstacademie en werken zelf in de (media-) kunst of design.

Beeldtaal

In onze cultuur neemt de communicatie via beelden (beeldtaal) een steeds belangrijker plek in. Dit beïnvloedt ons doen en laten. Het is belangrijk dat kinderen leren omgaan met waar ze dagelijks mee in aanraking komen. Door het vak media-educatie leren ze inzicht verwerven over hoe beelden tot ons 'spreken': beelden informeren, ontroeren, verleiden en misleiden.

In de leerlijn wordt de leerling uitgedaagd met een genuanceerde blik foto's en bewegend beeld te leren bekijken, maar ook zelf te maken. We willen leerlingen minder oppervlakkig laten kijken. Het Fotomuseum is hierbij een belangrijke bron van informatie en inspiratie.

Mediawijsheid

Kinderen en jongeren worden tegenwoordig omringd door digitale media; hun sociale leven speelt zich voor een groot deel af op internet. Dat vraagt om technische vaardigheden in de omgang met diverse vormen van media (die leerlingen zich razendsnel eigen maken), maar ook om een aandachtige, onderzoekende en alerte kijkhouding. Kortom: leerlingen moeten *mediawijs*¹ worden om volwaardig te kunnen deelnemen aan deze snel veranderende wereld. Door ze inzicht te geven in de gelaagdheid, complexiteit en schoonheid van de hedendaagse beeldcultuur, zullen de leerlingen met meer

¹ De term Mediawijsheid definiëren wij in dit stuk verder als 'het actief en kritisch omgaan met media'.

plezier en begrip media produceren en consumeren.

Wij leren de leerlingen omgaan met diverse apparatuur, gereedschappen/tools en software. Camerasoftware bijvoorbeeld, plus het maken en bewerken van foto's en filmpjes (creatieve en productionele vaardigheden). Daarnaast leren de leerlingen kijken en luisteren naar mediaproducties. Ze reflecteren op hun eigen mediagebruik en dat van anderen (kritische blik). Ze zoeken informatie op internet, selecteren, interpreteren, presenteren en communiceren via tekst en beeld (productionele vaardigheden).

Kind centraal

In de leerlijn Media staat het kind centraal. Bij het ontwerpen van een mediales gaan wij uit

van de leefwereld en interesses van de leerling. Hoewel de eindtermen in de leerlijn gedefinieerd zijn, kan een docent dus wat betreft vorm en inhoud inspelen op de behoeften en ideeën van elke nieuwe groep. Zo prikkelen wij kinderen om kennis te maken met het vak Media. Medialessen zijn gebaseerd op een actieve leerstrategie; de leerlingen werken aan een eigen product, alleen of in kleine groepjes. Afwisselende werkvormen en gedifferentieerde opdrachten prikkelen de fantasie van leerlingen, en zij worden op hun eigen niveau aangesproken op hun zelfstandigheid en zelfredzaamheid.

De leerlijn Media loopt van groep 6 van het primair onderwijs tot klas 1-2 in het voortgezet onderwijs. Bij het formuleren van de eindtermen

zijn wij ervan uitgegaan dat de leerlingen, voorafgaand aan het vak Media, al andere vormen van kunstonderwijs in klassikaal verband hebben gevolgd. Hierdoor hebben de leerlingen al een bepaald instapniveau.

Wat betreft het gebruik van media, gaan wij ervan uit dat de leerling nog weinig ervaring heeft. Wij kiezen er bewust voor om het vak Media pas vanaf groep 6 aan te bieden; vooral de technische vaardigheden zijn pas vanaf die leeftijd goed aan te leren. In groep 6 kiezen we voor een beeldende, onderzoekende benadering, terwijl in groep 7-8 meer aandacht is voor de eigen identiteit van de leerling en een meer kritische blik. In de onderbouw van het voortgezet onderwijs bouwen de lessen daarop voort, en besteden we meer aandacht aan praktische en productionele vaardigheden. Op dit niveau komen ook digitaal pesten en reflectie op het persoonlijke mediagebruik van de leerling aan bod. In de loop van het komende schooljaar (2012-2013) zal de leerlijn verder worden aangevuld voor de onderbouw van het VO.

Culturele competenties

Creërend vermogen

Kinderen ontwikkelen in de medialessen hun beeldend en creërend vermogen. Hierbij staan de ontwikkeling van mediavaardigheden, het

leren lezen van beeldtaal en (beeldende) vormgevingsaspecten centraal. Kinderen leren hun eigen ervaringen en ideeën te verbeelden in een mediakunstwerk. Hiervoor is creativiteit en fantasie nodig, maar ook onderzoek, experiment en een kritische blik. Bij media-educatie leren de kinderen omgaan met verschillende vormen van media, om deze in te zetten voor het maken van hun eigen product.

Presenteren

Media zijn communicatiemiddelen en dat betekent dat er zowel een zender (maker) als ontvanger (publiek) van de boodschap is. Bij het gebruik van digitale en sociale media willen die rollen nogal eens wisselen. De leerling wordt zich tijdens de lessen bewust van dit proces door verschillende rollen uit te proberen. Het is belangrijk dat leerlingen een podium hebben waarop zij hun werk aan de buitenwereld kunnen tonen. Dit kan een blog, een digitale schoolkrant, internetpagina of een eigen kanaal op YouTube zijn. Zo worden de leerlingen als vanzelf actief deelnemer in het veelzijdige medialandschap.

Sociale competentie

Even belangrijk is het dat leerlingen in de rol van ontvanger genuanceerd en actief leren kijken naar het werk en de boodschap van een ander.

...
Kinderen leren hun mening verwoorden op een opbouwende manier, en om te gaan met feedback op hun eigen werk. Zaken als digitaal pesten en het vormgeven van een digitaal profiel of alter ego komen vooral in het voortgezet onderwijs aan de orde.

In de lessen, waar kinderen regelmatig in groepjes aan een opdracht werken of in tweetallen achter de computer werken, is leren samenwerken belangrijk. Ook luisteren naar elkaar, wederzijds respect tonen en zelfvertrouwen vergroten zijn belangrijke doelstellingen in de leerlijn. Daarnaast worden sociale competenties volop getraind in de productionele sfeer: hoe maak je afspraken, hoe benader je mensen, hoe betrek je ze bij je project.

UITWERKING CULTURELE COMPETENTIES PER GROEP, MEDIA

GROEP 6, MEDIA

In groep 6 maken de leerlingen kennis met mediakunst, de creatieve kant van media en beeldcultuur. Nadat ze binnen andere disciplines hun culturele competenties hebben versterkt, zijn ze nu in staat hun 'skills' verder uit te bouwen en in te zetten binnen het vak media-educatie. De leerlingen maken kennis met diverse vormen van media (foto, film, video, games en animatie). Daarnaast gebruiken ze verschillende ICT-vaardigheden en media, zowel als kunstzinnig gereedschap als om materiaal mee te verzamelen. De leerlingen leren over beeld- en media-componenten en ervaren de effecten ervan op mediaproducten.

Technieken worden voornamelijk op intuïtieve

manier aangeboden. Wij stimuleren leerlingen om zelf dingen te ontdekken: bijvoorbeeld door het uitproberen van verschillende functies van een computerprogramma, of te spelen met de mogelijkheden van een camera. Het experimenteren met apparatuur bij het maken van beelden, geeft verrassende resultaten. Dit verhoogt de motivatie om in een verder stadium zelf vorm te geven aan ideeën met mediale middelen. Aan het creatieve proces wordt veel tijd besteed. Hierbij gaat het verzamelen en selecteren van ideeën en informatie (in tekst, beeld en geluid) vooraf aan het eigenlijke productieproces. Het taalbegrip en het begrijpend lezen is inmiddels van zo'n niveau, dat de leerlingen kleine zoekopdrachten op internet kunnen doen. De lessen in groep 6 dragen bij aan het leren omgaan met media in alle facetten; de eerste schreden op

de weg van mediawijsheid.

De leerlingen zijn in deze leeftijdsfase in staat om te reflecteren op het eigen werk en dat van anderen. De leerlingen worden geprikkeld om na te denken en hun mening te vormen over hun eigen werk en dat van anderen, en over de betekenis ervan. Een veilig leerklimaat en positieve stimulering zijn hierbij onontbeerlijk.

Leerlingen van deze leeftijdsgroep zijn geïnteresseerd in betekenisvolle onderwerpen, die verder reiken dan hun directe leefwereld. SKVR-medialessen stimuleren de fantasie, en dagen uit tot creatieve oplossingen bedenken. Technieken als animatie en digitale beeldbewerking zijn immers bij uitstek geschikt om de werkelijkheid te beïnvloeden en te manipuleren.

CREËREND VERMOGEN IN GROEP 6, MEDIA

1. De leerling kan uit een beperkt aanbod van kunstzinnige mid-delen kiezen om zijn gevoelens, ervaringen en ideeën vorm te geven.

- De leerling kan onder begeleiding van de docent met behulp van verschillende media een eenvoudig verhaal vertellen.
- De leerling kan keuzes maken uit door de docent voorgeselecteerd materiaal.
- De leerling kent een select aantal beeldcomponenten, kan ze benoemen en ermee werken.

2.A. De leerling is in staat om te werken met de vier fases van het ontwerpproces.

- De leerling kan associëren bij getoond beeldend werk.
- De leerling kan door het gebruik van verschillende mediale middelen een verhaal op verschillende manieren vertellen.

2.B. De leerling is, onder begelei-ding van de docent, in staat tot het verbeteren van producten met gebruik van de vier elemen-ten van het ontwerpproces.

- De leerling kan zijn idee omzetten in een eenvoudig (beeld)verhaal onder leiding van een docent.
- De leerling is in staat met hulp van de docent keuzes te maken in het ontwerpproces.
- De leerling kan aan de hand van feedback van de docent verbeteringen aanbrengen in zijn werk.

3. De leerling is onder begeleiding van de docent in staat tot het oefenen en ontwikkelen van de kennis, vaardigheden en attitude van het kunstvak.

- De leerling kan omgaan met verschillende functies van een foto- en filmcamera.
- De leerling kan een eenvoudige beeldcompositie maken met behulp van kadrering.
- De leerling kan een chronologische verhaalopbouw in scènes herkennen en onder begeleiding toepassen bij het maken van een kort filmpje.
- De leerling kan verschillende camerastandpunten herkennen en gebruiken in een gekaderde opdracht.
- De leerling kent de nodige technische vaardigheden om – onder begeleiding van de docent – op basisniveau te kunnen fotograferen, animeren en filmen.
- De leerling kan onder begeleiding van de docent tekenen op de computer met behulp van daartoe bestemde software.
- De leerling kan eenvoudige zoekopdrachten op internet uitvoeren.

PRESENTEREN IN GROEP 6, MEDIA

1. De leerling kan onder begeleiding van de docent in zijn groep reflecteren op eigen en ander-mans werk.

- De leerling kan met aandacht kijken naar het werk van zichzelf en dat van anderen.
- De leerling kan onder leiding van een docent waardering geven aan zijn werk of dat van klasgenoten.
- De leerling kan feedback geven op het werk van klasgenoten aan de hand van gestuurde vragen van de docent.

2. De leerling kan onder begeleiding van de docent naar buiten treden met een kunstzinnige uiting/product in een voor hem bekende ruimte en met bekend publiek.

- De leerling kan in de klas zijn eigen werk laten zien en het maakproces kort beschrijven.
- De leerling kan in groepsverband een kleine tentoonstelling op school inrichten.
- De leerling kent de mogelijkheid om zijn werk op internet te presenteren.
- De leerling kan de docent gemaakt werk toesturen per mail.
- De leerling kan een kort onderschrift schrijven bij een door hemzelf gemaakte foto.

SOCIALE COMPETENTIE IN GROEP 6, MEDIA

1. De leerlingen kunnen individueel en samen werken bij alle fases van het ontwerpproces.

- De leerling kan een opdracht in tweetallen uitvoeren achter de computer.
- De leerling kan een mediaopdracht uitvoeren in een groepje, waarbij de docent de taakverdeling aangeeft.
- De leerling kan in een groepje stap voor stap en onder begeleiding van de docent een idee uitwerken.

2. De leerling kan keuzes maken.

- De leerling is in staat om op te komen voor de door hem gemaakte keuzes in het ontwerpproces, als hij daarin gesteund wordt door de docent.
- De leerling kan uit een beperkte hoeveelheid informatie/materiaal, dat vooraf geselecteerd is door de docent, een gefundeerde keuze maken.

3. De leerling is, onder begeleiding van de docent, in staat om te gaan met de emoties van anderen en de uiting daarvan in een kunstzinnig product.

- De leerling kan zijn eigen ideeën kenbaar maken aan klasgenoten en waardeert de ideeën van een ander.
- De leerling kan aangeven welke emotie een werk bij hem oproept.
- De leerling kan met aandacht kijken en luisteren naar het werk van klasgenoten.

GROEP 7 - 8, MEDIA

In groep 7-8 onderzoeken de leerlingen media: fotografie, film, animatie, games en video en televisie. Hoe werken deze media en hoe kunnen zij er zelf gebruik van maken? Leerlingen zijn geïnteresseerd in opdrachten waarbij hun directe leef- en interessewereld en voor hen actuele thema's centraal staan. In de bovenbouw van het primair onderwijs hebben de leerlingen zich meer vaardigheden eigengemaakt om te werken met complexere technieken van de (video) camera en tools van de computer en software. De nadruk ligt op het gebruik van apparatuur en tools.

Vanaf groep 8, maar vaak al eerder, zijn de leerlingen voortdurend met hun eigen iden-

titeit bezig. Ze zitten qua sociaal-emotionele ontwikkeling in de prepuberteit. Kinderen van deze leeftijd zijn zich bewust van hun status in de groep en hoe ze die vorm moeten/kunnen geven. Media zijn daarbij vaak het venster op de wereld. Ze zoeken volop naar betekenisgevende rolmodellen, waaraan ze zichzelf/hun ideeën kunnen spiegelen. Social media (hyves, MSN) vormen voor leerlingen op deze leeftijd al vaak een eerste podium.

De leerlingen willen graag zelfstandig werken, ze willen serieus genomen worden en ze willen ruimte voor eigen inbreng in de opdrachten. Aan de andere kant hebben de leerlingen, door de onzekerheid die bij deze fase hoort, nog veel sturing nodig. Vanaf groep 8 gaan we met de leerlingen op zoek naar hun eigen plek in de mediale wereld.

CREËREND VERMOGEN IN GROEP 7 - 8, MEDIA

1. De leerling is in staat om zijn gevoelens, ervaringen en ideeën vorm te geven met behulp van kunstzinnige middelen.

- De leerling kan zelfstandig keuzes maken in het creatieve proces.
- De leerling kan met behulp van verschillende media een eenvoudig (beeld)verhaal vertellen, geïnspireerd op zijn eigen ideeënwereld.

2. De leerling is in staat om zelfstandig te schakelen tussen de vier fases van het ontwerpproces (onderzoek, experiment, reflectie en feedback) wanneer het verbeteren van het product hier om vraagt.

- De leerling kan associëren bij een door de docent gegeven opdracht.
- De leerling kan zelfstandig keuzes maken uit het aangeboden materiaal.
- De leerling kan zijn idee omzetten in een eenvoudig (beeld)verhaal.
- De leerling kan zijn werk aanpassen aan de hand van feedback van de docent of klasgenoten.
- De leerling kan zelf bepalen wanneer hij zijn werk geschikt genoeg acht voor een presentatie.
- De leerling kan zijn gemaakte keuzes in het ontwerpproces onderbouwen.
- De leerling kan aangeven hoe hij het maken van het werk heeft ervaren.

3. De leerling beheerst de benodigde kennis, vaardigheden en attitude van het kunstvak om zelfstandig een kunstzinnig product te kunnen maken.

- De leerling kan zelfstandig een compositie maken met behulp van kadrering.
- De leerling kan een verhaalopbouw in scènes maken.
- De leerling kan zelfstandig verschillende camerastandpunten gebruiken en benoemen.
- De leerling kan op basisniveau fotograferen, animeren en filmen.
- De leerling kan tekenen op de computer met behulp van daartoe bestemde software.
- De leerling kan zelfstandig zoekopdrachten op internet uitvoeren en bestanden downloaden.
- De leerling kent de begrippen fictie en realiteit.
- De leerling kent het begrip beeldmanipulatie en kan daar zelf mee werken in een beeldbewerkingsprogramma.

PRESENTEREN IN GROEP 7 - 8, MEDIA

1. De leerling is in staat om in zijn eigen groep in gesproken taal te reflecteren op eigen en ander-mans werk.

- De leerling kan een beargumenteerde mening geven over zijn werk of dat van klasgenoten.
- De leerling kan opbouwende feedback geven op het werk van klasgenoten.
- De leerling kan reflecteren op zijn eigen gedrag in de groep en op het maakproces.
- De leerling kan (gedeeltelijk) bestanden op internet beoordelen op betrouwbaarheid.
- De leerling kan betekenis geven aan wat hij ziet en beleeft bij een mediaproductie of eigen werk.

2. De leerling is in staat om zelfstandig (zonder begeleiding van een docent) in een voor hem onbekende ruimte, voor onbekend publiek, naar buiten te treden met een kunstzinnige uiting/product.

- De leerling kan in de klas alleen of in een groep zijn eigen werk presenteren.
- De leerling kan bij het presenteren refereren aan de opdracht.
- De leerling kan zijn werk zelfstandig op internet plaatsen op daarvoor bestemde websites.
- De leerling kan een eenvoudige montage maken van beeld en geluid.
- De leerling kan (gedeeltelijk) mediaproducten op internet beoordelen op 'beïnvloeding' van de consument.
- De leerling is zich bewust van de rollen van consument en producent, en kan die bewust inzetten op het internet.

SOCIALE COMPETENTIE IN GROEP 7 - 8, MEDIA

1. De leerling is in staat om individueel en samen te werken bij alle fasen van het ontwerpproces en de presentatie daarvan.

- De leerling kan in tweetallen of in kleine groepjes aan een opdracht werken en de hulp van de docent inschakelen wanneer dat nodig is.
- De leerling kan zelfstandig in een groepje een idee uitwerken tot een script.
- De leerling kan binnen duidelijke kaders zelfstandig werken en hulp vragen wanneer dat nodig is.

2. De leerling kan onderbouwde keuzes maken.

- De leerling kan onderbouwde keuzes maken uit door hemzelf geselecteerd materiaal.
- De leerling kan zijn eigen idee volgen bij het maken van keuzes in het ontwerpproces.

3. De leerling kan omgaan met de emoties van anderen en de uiting daarvan in een kunstzinnig product.

- De leerling kan zijn eigen mening geven en beargumenteren.
- De leerling kan opbouwende feedback geven aan klasgenoten over door hun getoond werk.
- De leerling kan opbouwende feedback van klasgenoten ontvangen zonder zich daarbij aangevallen te voelen.
- De leerling toont respect en waardering voor de zienswijze van anderen.

SKVR IN ROTTERDAMS ONDERWIJS

Leerlijnen Cultuureducatie horen bij SKVR

SKVR is de basisvoorziening voor kunst- en cultuureducatie in Rotterdam. SKVR zet zich, in samenwerking met partners in de stad, in voor culturele vorming en talentontwikkeling van Rotterdammers. Daarbij ligt het accent op kinderen en jongeren. Doel: persoonlijke ontwikkeling en bijdragen aan betekenisvolle deelname aan de Rotterdamse samenleving.

Talentontwikkeling staat centraal in alle SKVR-activiteiten. SKVR handelt vanuit het idee dat kunstbeoefening iemands persoonlijke ontwikkeling verrijkt en een belangrijke stap is op weg naar betekenisvolle deelname aan de Rotter-

damse samenleving. Het actief beoefenen van kunst draagt bij aan het welzijn van mensen en levert een bijdrage aan hun creatieve ontwikkeling. Actieve kunstbeoefening inspireert, overstijgt het alledaagse en biedt de mogelijkheid tot zelfexpressie. Persoonlijke ontwikkeling, beleving, ontmoeting en betekenisgeving zijn belangrijke drijfveren voor mensen om te kiezen voor kunsteducatie.

SKVR is gericht op actieve deelname aan kunst, van de eerste stappen tot langdurige beoefening. De kern van het aanbod wordt gevormd door cursussen en jaarcursussen in de disciplines dans, muziek, theater, fotografie & media, beeldende & design en schrijven. De SKVR-medewerkers – voor het overgrote deel docenten

– verzorgen het zeer gevarieerde lesaanbod voor jaarlijks ruim 100.000 leerlingen van Rotterdamse scholen en cursisten, op verschillende locaties in Rotterdam.

Talentontwikkeling

Talentontwikkeling¹ is de kern van SKVR: het tot wasdom brengen van kunstzinnig talent, van de eerste stap tot langdurige beoefening, als ama-

1. SKVR vat de term talentontwikkeling breed op: het betreft elke stap op weg van het eerste begin tot het zich bekwamen tot professioneel niveau. Voor de programma's die zich specifiek richten op de ontwikkeling van bovengemiddeld getalenteerde leerlingen, desgewenst tot aan doorstroom naar een kunstvakopleiding, gebruikt SKVR de term toptalentontwikkeling.

teur of professional. Talentontwikkeling blijft speerpunt in het gemeentelijke cultuurbeleid. Vanuit haar maatschappelijke doelstelling levert SKVR hier onverminderd een bijdrage aan. SKVR doet dit primair door educatieprogramma's te ontwikkelen, zowel binnenschools als (wijkgericht) in de vrije tijd.

Kinderen en jongeren ontwikkelen door kunst-educatie competenties die zorgen dat zij zich tot een volwaardig burger kunnen ontwikkelen, oftewel 'educatie *door* de kunsten'. Creativiteit en verbeeldingsvermogen, innovatief kunnen denken, samenwerken en sociale vaardigheden zijn voorbeelden van dergelijke competenties. SKVR richt zich vervolgens op de (meestal langdurige) route die leerlingen met een passie voor kunst doorlopen ('educatie *in* de kunsten'). SKVR sluit daarbij aan bij ketenpartners, bijvoorbeeld wanneer SKVR toptalenten los moet laten omdat die de stap zetten naar een professionele loopbaan in de kunsten.

Duidelijke lijn

Voor veel Rotterdamse kinderen is de basisschool het startpunt van hun culturele talentontwikkeling, want lang niet alle kinderen komen thuis al in aanraking met kunst en cultuur. Voor de succesvolle ontwikkeling van talent onderscheidt SKVR daaruit volgend een aantal belang-

rijke factoren. Het SKVR-beleid is primair gericht op het voor Rotterdamse kinderen en jongeren aanwezig en bereikbaar zijn van deze factoren:

- Een ononderbroken ketenaanbod² (of leer-route) dat een kind in zijn eigen tempo kan doorlopen. In het aanbod van alle kunstdisciplines van SKVR is altijd een heldere lijn of keten te onderscheiden die de verschillende fases van talentontwikkeling weerspiegelt.
- SKVR hanteert in het aanbod een ontwikkeling via verschillende leerroutes. De basis bestaat uit kennismakingsprogramma's op scholen en in wijklocaties, bestemd voor een brede doelgroep. Daarbij is het stimuleren van participatie een belangrijk doel. Vervolgens kunnen kinderen doorstromen – onder meer via wijkprogramma's – naar het vrijetijdsaanbod van de SKVR-kunstscholen. Tenslotte heeft SKVR programma's die gericht zijn op de ontwikkeling van bovengemiddeld talent en doorstroming naar de kunstvakopleidingen; zie afbeelding 2. SKVR aanbod.
- Het borgen van cultuureducatie op school, zodat kinderen en jongeren kennismaken met kunst en cultuur.

2. Educatieprogramma's die door meerdere partijen worden aangeboden en elkaar opvolgen.

Cultuureducatie in het onderwijs

Met binnenschoolse cultuureducatie geeft SKVR zoveel mogelijk kinderen en jongeren de kans hun creatieve talenten te ontdekken en te ontwikkelen.

Kennismakingsprogramma's

SKVR verzorgt omvangrijke programma's die gericht zijn op een eerste aanraking met kunst en cultuur. Dit gebeurt soms in korte, eenmalige maatwerkprogramma's voor scholen, maar veel van het kennismakingsaanbod van SKVR vindt zijn weg naar de klant via het Cultuurtraject. Dit Rotterdam-brede programma richt zich op alle groepen van het primair onderwijs (PO) en de

eerste drie jaar van het voortgezet onderwijs (VO). Het biedt klassen één tot twee activiteiten per jaar, zowel receptief als actief. Bijna alle Rotterdamse culturele instellingen doen aan het Cultuurtraject mee. Het programma is zo opgebouwd dat leerlingen in hun schoolcarrière kennis maken met alle kunstdisciplines en alle facetten van het rijke Rotterdamse cultuuraanbod.

Langlopende leerlijnen

Voor de meerjarige programma's KunstID en Ieder Kind een Instrument (IKEI) heeft SKVR met de Leerlijnen Cultuureducatie in alle disciplines een doorgaande leerlijn ontwikkeld: actieve kunstbeoefening waarbij in wekelijkse lessen

stapsgewijs de creatieve en culturele ontwikkeling van kinderen en jongeren wordt gestimuleerd. Er wordt gewerkt aan competentieverwerving op het terrein van creërend vermogen, presenteren en sociale vaardigheden.

Samenwerking

Voor de totstandkoming van de binnenschoolse cultuureducatie werkt SKVR nauw samen met een breed netwerk van Rotterdamse culturele en onderwijsinstellingen. Het SKVR-aanbod op scholen krijgt vorm in nauwe afstemming. SKVR hecht aan de visie op cultuureducatie van de scholen zelf, en volgt hun pedagogische en didactische uitgangspunten. Hierdoor ervaren

...
kinderen – binnen programma's als KunstID en IKEI – dat de kunstlessen onderdeel zijn van het onderwijsaanbod van hun basisschool. Bovendien stemmen de school en SKVR hun lesinhoud zó op elkaar af dat de leerstof aansluit, verrijkt en/of verdiept.

Ontwikkelingen

Nieuw in 2012 was een experiment op drie basisscholen, met ateliers voor dans en fotografie & media. Dat is goed bevallen, en SKVR wil deze nieuwe ontwikkeling, ingezet door het Kenniscentrum Cultuureducatie Rotterdam, graag doorzetten. Binnen de setting van het atelier

staat het onderzoek van kinderen centraal en de inbedding van deze werkwijze in het curriculum van de school. Werken met ateliers kan een nieuwe vorm van duurzaam samenwerken met scholen zijn; een aanvulling op KunstID en Ieder Kind een Instrument.

SKVR zet daarnaast in op uitbreiding van wijkgericht werken. Zo willen we voor kinderen en jongeren duurzame vormen van kunsteducatie, in verschillende disciplines, creëren. De focus ligt op ouders daarbij betrekken, en op draagvlak creëren bij volwassen wijkbewoners, lokale instellingen en ondernemers.

Stichting Kunstzinnige Vorming Rotterdam (SKVR) stimuleert talentontwikkeling in brede zin (door de kunsten en in de kunsten) binnen de disciplines beeldend & design, dans, fotografie & media, muziek, schrijven en theater. SKVR heeft aanbod voor alle Rotterdammers van alle leeftijden.

Afbeelding 2: schematische weergave SKVR aanbod

GERAADPLEEGDE LITERATUUR

- Boersma, Rouke., Velthausz, Freek (2012). *DATplus, extra bouwstenen voor levend taalonderwijs bij Dat's andere taal*. Nederlandse Jena-planvereniging, De Freinetbeweging, Bureau Levend Leren, Jenaplan, Advies & Scholing.
- Brakenhoff, Joop – Homminga, Sjoerd, *Ontwikkelingspsychologie voor het onderwijs*. Wolters-Noordhoff Groningen.
- Delfos, Martine F. (2003), *Ontwikkeling in vogelvlucht. Ontwikkeling van kinderen en adolescenten*. Swets en Zeitlinger, Lisse.
- Delles, Peter., Lentz, Leo (1990). *Taaldrukken, verder dan zeggen en schrijven*. Bekadidact Baarn Taaldrukwerkplaats Amsterdam/SLO Enschede.
- EduArt (2008) C-zicht: *Werken met culturele competenties*.
- Evelein, Frits, Coöperatief leren in muziek. *Activiteiten basisonderwijs*. HBuitgevers.
- Gootjes-Klamer, Ludie., Nieuwenhuizen, Martijn van (2011). *Basisboek cultuuronderwijs*. Noordhoff Uitgevers Groningen/Houten.
- Feldman, Robert S. (2010). *Ontwikkelingspsychologie*. Pearson Education Benelux.
- Kohnstamm, Rita (2002). *Kleine ontwikkelingspsychologie deel II, de schoolleeftijd*. Bohn Stafleu Van Loghum Houten/Diegem.
- Heijdanus-de Boer, Etje., Jagt, Ton van der (2004). *Drama in de hoofdrol. Praktijk boek voor het primair onderwijs*. Uitgeverij Coutinho Bussum.
- Heijnen, Emiel (2011), *MediaCultuur - Kunst als mediacoach*. Amsterdamse Hogeschool voor de Kunsten.
- Heusden, Barend van (2010). *Cultuur in de Spiegel. Naar een doorlopende leerlijn Cultuuronderwijs*.
- Heusden, Barend van (2012). *Wat leren we van cultuuronderwijs?* Kenniscentrum Cultuureducatie Rotterdam.
- Huisingh, A, Hulshoff - Poll, R en van den Bomen, E (2009). *Toeval gezocht; kunst, kunstenaars en jonge kinderen*. Lemniscaat Rotterdam.
- Konings, Fianne E.M. (2006). *Elke school is uniek. Schoolportretten cultuureducatie in het primair onderwijs*. Ministerie van Onderwijs Cultuur en Wetenschap.
- Konings, Fianne E.M. (2011). *Culturele instellingen en de doorlopende leerlijn cultuuronderwijs. Een analyse-instrument*. Fonds voor Cultuurparticipatie Utrecht.
- Koorenhuis, Den Haag (2010). *Doorlopende leerlijn voor leerkansenprofielscholen*.
- Koppers, Paul., Winter, Willebrord de (2001). *Tekenvaardig voor de basisschool; kinderen leren tekenen*. Canteleer.
- Kwintessens NZV Uitgevers (2003). *Kinderen en... hun sociale talenten*.
- Lems, Mariet (2011). *Weten waar de woorden zijn, methodiek creatief schrijven voor leerkrachten primair onderwijs en schrijfdocenten*. Witte Uitgeverij.
- Lei, Rinze van der – Haverkort, Frans – Noordam, Lieuwe, *Muziek Meester!* ThiemeMeulenhoff.
- *Lindenberg leerlijnen* (2011), Methode voor cultuureducatie primair onderwijs. De Lindenberg Nijmegen.
- Munnik, Cees de – Vreugdenhil, Kees. *Kennis over onderwijs. Inleiding in praktijk en theorie van het basisonderwijs*. Wolters-Noordhoff Groningen/Houten.
- Niessen-Rients, Cathrien., Nunen, Anouk van (2001) *De Dansbron. Een methode voor dansdocenten in het basisonderwijs*. SLO Enschede.
- Nooij, Holger de (2004). *Kijk op spel*. Noordhoff Uitgevers B.V. Groningen/Houten.
- Norden, Suzanne van (2009). *Taal leren op eigen kracht*. Koninklijke van

GERAADPLEEGDE LITERATUUR

- Gorcum B.V. Assen.
- Onna, Jos van., Jacobse, Anky (2008). *Laat maar zien; een didactische handleiding voor beeldend onderwijs*. Wolters Noordhof.
 - Oud, Wil., Schoonenboom, Judith (2006). *Proeve van een leerlijnlijn audiovisuele media-educatie / uitgangspunten en invulling*. SCO-Kohnstamm Instituut, NFI.
 - Ouwens, Lodewijk, e.a. *Methode Moet je doen*. ThiemeMeulenhoff.
 - Schasfoort, Ben (1993). *Tekenen en didactiek*. Noordhoff Uitgevers B.V. Groningen/Houten.
 - Schasfoort, Ben (2012). *Beeldonderwijs en didactiek*. Noordhoff Uitgevers B.V. Groningen/Houten.
 - SKVR (2006). *Dansen doe je samen. Handleiding voor dansdocenten in het primair onderwijs*.
 - SKVR (2010). *Kunst is keihard werken*. SKVR i.s.m. De boekfabriek
 - SKVR Dansschool (2007). *Leerplannen*.
 - Smeets, Ed., Wester, Menno (2009). *Mediawijsheid in het basisonderwijs en voortgezet onderwijs*.
 - Verkuil, M. (2010). *Op zoek naar een interdisciplinaire kunstdidactiek, een terreinverkenning*.
 - *Verslag van onderzoek bij leraren*. <http://www.minocw.nl/documenten/189107a.pdf>.
 - Vonkc (2011), *Leerplan beeldende kunst en vormgeving*.
 - Vrolijk, Roeland, *Nieuw Geluid*. Noordhoff Uitgevers Groningen/Houten.
 - Wilmans, Ruth., Nunen, Anouk van., Walvis, Wil (2007). *Danswerk! een handreiking voor vakleraren dansexpressie in het basisonderwijs*. SLO Enschede.

GERAADPLEEGDE WEBSITES

- <http://tule.slo.nl/>
- <http://www.cultuurplein.nl/>
- <http://www.cultuurnetwerk.nl/>
- <http://cultuurmonitor.cultuurnetwerk.nl/>
- <http://www.iederkindeeninstrument.nl>
- <http://www.leermiddelenplein.nl/>
- <http://www.kunstfactor.nl/>
- <http://www.mediacultuur.nl>
- <http://mediawijsheidkaart.nl/>
- <http://www.toevalgezocht.nl/onderzoek>
- <http://www.beeldendonderwijs.nl/index.php/lessen/>
- <http://www.mediawijsheid.nl/doorlopende-leerlijn>
- http://www.mediawijsheidinperspectief.nl/advies_mediawijsheid.php
- <http://www.lambo.nl/catalogus/basisonderwijs/tijdsbeeld>
- <http://www.mediawijzer.net/?q=professionals/nieuws/cinekid-presenteert-leerlijn-media-educatie>
- <http://www.leerlijnentaal.nl>
- <http://www.mediaopvoeding.nl>
- <http://www.sociaalemotioneel.slo.nl>
- <http://www.taalvorming.nl>

COLOFON

© 2013, *SKVR Leerlijnen Cultuureducatie* is een uitgave van SKVR.

Auteurs

Leerlijn Beeldende vorming: Esther Kokje, i.s.m. Mart Bechtold

Leerlijn Dans: Irma van den Arend

Leerlijn Media: Femke Saher, i.s.m. Daan Emmen

Leerlijn Muziek: Iris de Boer

Leerlijn Taalatelier: Marije Klijn, i.s.m. Femke Saher

Leerlijn Theater: Chantal Oomen

Nita Halman

Sylvia Wiegiers

Redactie

Nita Halman, Manou van de Zande (Kop & Staart teksten)

Fotografie

Rinie Bleeker, Anna Boukema

Vormgeving & illustraties

Jacqueline Schellingerhout

Met dank aan

Corine Ballering (CPS Onderwijsontwikkeling en advies)

Anna van der Goot en Jim de Vries (Kenniscentrum Cultuureducatie Rotterdam)

Gemeente Rotterdam, dienst Kunst en Cultuur

Gemeente Rotterdam, dienst Jeugd Onderwijs en Samenleving

SKVR Leerlijnen Cultuureducatie heeft een Creative Commons-licentie:
<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/deed.nl>

